T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

ELAZIĞ MÜZESİNDE KORUNAN URARTU ADAK LEVHALARI VE İŞLEVLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sibel YILMAZ

Danışman

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Samsun, 2019

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

ELAZIĞ MÜZESİNDE KORUNAN URARTU ADAK LEVHALARI VE İŞLEVLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sibel YILMAZ

Danışman

Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

(Bu Çalışma Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarafından PYO.FEN.1904.19.008 Proje Numarası ile Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir.)

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

… /… / 20…
(İmza)

Sibel YILMAZ

TEZ KABUL VE ONAYI

Sibel YILMAZ tarafından hazırlanan ELAZIĞ MÜZESİNDE KORUNAN URARTU ADAK LEVHALARI VE İŞLEVLERİ başlıklı bu çalışma, (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :_____ _____

Üye : _____ _____

Üye : _____ _____

Üye : _____ (*Doktorada ilave edilmeli*)
_____

Üye : _____ (*Doktorada ilave edilmeli*)
_____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ /____

Enstitü Müdürü
(İmza ve Mühür)

ÖZET

ELAZIĞ MÜZESİNDE KORUNAN URARTU ADAK LEVHALARI VE İŞLEVLERİ

Sibel YILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran /2019

Danışman: Doç. Dr. Davut YİĞİTPAŞA

Anadolu'nun en büyük madenci topluluğu olarak bilinen Urartular'da gelişmiş bir metal endüstrisinin bulunduğu bilinmektedir. Bu bölgede araştırmalar sonucu bulunan ürünlerde en çok bronzun kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Urartular, giysilerinde kemer kullanmayı seven bir toplum olarak, daha sonra bu kemerleri keserek metal levhalara dönüştürüp, yeniden bezeyerek farklı amaçlarla da kullanmaya başlamışlardır.

Bu çalışma Elazığ Arkeoloji Müzesi'nde bulunan metal levhaları konu almaktadır. Bu levhaların hangi teknikle yapıldığı, ne amaçla kullanıldığı açıklamaya çalışılarak stil özelliklerinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urartu, Maden, Kemer, Adak Levhası, Halk Stili

ABSTRACT

URARTU ADULT SHEETS AND FUNCTIONS PROTECTED IN THE ELAZIĞ MUSEUM

Sibel YILMAZ

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department Of Archeology, M.A. June /2019

Supervisor: Assoc. Prof. Davut YİĞİTPAŞA

The largest mining community in Anatolia, Urartians, is known to have an advanced metal industry. It is also understood that bronze is mostly used in products found in this region. Urartian, as a society who likes to use belts in their clothes, then cut these belts and transformed them into metal plates and started to use them for different purposes.

This study is concerned with metal plates in the Elazığ Archaeological Museum. The aim of this paper is to examine the technique and the purpose of using this plates.

Keywords*:* Urartian, Mine, Belt, Votive Plaques, Folk Style

ÖN SÖZ

Elazığ Arkeoloji Müzesi'nde incelediğimiz metal levhalar Urartu toplum yapısı hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Urartular'ın sanatsal yönüyle anlamaya çalıştığım yaşam tarzını yansıtan levhalar, zaman içinde kırılma, kopma ve oksitlenme yaşasa da, çalışılması çok keyifli bir konu olmuştur. Bu tezim sırasında her konuda beni yönlendiren ve kaynak elde etmem konusunda bana yardımcı olan danışman hocam sayın Doç Dr. Davut YİĞİTPAŞA'ya, yol göstericiliği ve desteklerinden dolayı saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Müzedeki çalışmalarımda izin ve yardımları konusunda Elazığ Arkeoloji Müzesi Müdürü sayın Ziya KILINÇ'a ve değerli müze uzmanlarına teşekkür ediyorum. Beni kırmayıp çizimlerimi yaptığı için sevgili arkadaşım Esin BİBEROĞLU'na ve tezimin yazım aşamasında her konuda bana destek olan aileme teşekkürler ediyorum.

Sibel YILMAZ

Samsun, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
RESİMLERİN LİSTESİ viii
HARİTA LİSTESİ xi
KISALTMALAR xii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
URARTU KRALLIĞI

1.1. Sınırlar ve Coğrafi Konum 2
1.2. MÖ 13-7. Yüzyıllarda Doğu Anadolu'nun Siyasal Yapısı 3

İKİNCİ BÖLÜM
MADEN

2.1. Anadolu'da Madenciliğin Gelişimi 7
2.2. Urartu Devleti'nde Madencilik 9
2.2.1. Yapım Teknikleri 14
2.2.1.1. Dövme Tekniği 14
2.2.1.2. Döküm Tekniği 15
2.2.2. Madeni Eserleri Süsleme Teknikleri 17
2.2.2.1. Kabartma (Repousse) Tekniği 17
2.2.2.2. Kazıma – Çalma Tekniği 17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
URARTU KEMERLERİ

3.1. Kemerler 19

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
METAL LEVHALAR

4.1. Tanımlama ve Yapısal Özellikler 22
4.2. Metal Levhaların Stil İncelemesi 25
4.2.1. Klasik Urartu Stili 26
4.2.2. İlkel Urartu Stili 29
DEĞERLENDİRME 42

SONUÇ 46
KATALOG 48
KAYNAKÇA 109

RESİMLERİN LİSTESİ

Kat. No: 1- Env. No: 75/23.33
Kat. No: 2- Env. No: 75/29.10
Kat. No: 3- Env. No: 75/29.11
Kat. No: 4- Env. No: 76/4.1
Kat. No: 5- Env. No: 76/4.2
Kat. No: 6- Env. No: 76/4.3
Kat. No: 7- Env. No: 76/4.4
Kat. No: 8- Env. No: 76/4.5
Kat. No: 9- Env. No: 76/4.6
Kat. No: 10- Env. No: 76/4.8
Kat. No: 11- Env. No: 76/4.9
Kat. No: 12- Env. No: 76/4.10
Kat. No: 13- Env. No: 76/4.11
Kat. No: 14- Env. No: 76/4.12
Kat. No: 15- Env. No: 76/4.13
Kat. No: 16- Env. No: 76/4.14
Kat. No: 17- Env. No: 76/4.15
Kat. No: 18- Env. No: 76/4.16
Kat. No: 19- Env. No: 76/4.17
Kat. No: 20- Env. No: 76/4.18
Kat. No: 21- Env. No: 76/4.19
Kat. No: 22- Env. No: 76/4.20
Kat. No: 23- Env. No: 76/4.21
Kat. No: 24- Env. No: 76/4.22
Kat. No: 25- Env. No: 76/4.23
Kat. No: 26- Env. No: 76/4.24
Kat. No: 27- Env. No: 76/4.25
Kat. No: 28- Env. No: 76/4.26
Kat. No: 29- Env. No: 76/4.27
Kat. No: 30- Env. No: 76/4.28
Kat. No: 31- Env. No: 76/4.29
Kat. No: 32- Env. No: 76/4.30

Kat. No: 33- Env. No: 76/4.31

Kat. No: 34- Env. No: 76/4.32

Kat. No: 35- Env. No: 76/4.33

Kat. No: 36- Env. No: 76/4.34

Kat. No: 37- Env. No: 76/4.35

Kat. No: 38- Env. No: 76/4.36

Kat. No: 39- Env. No: 76/4.37

Kat. No: 40- Env. No: 76/4.38

Kat. No: 41- Env. No: 76/4.39

Kat. No: 42- Env. No: 76/4.40

Kat. No: 43- Env. No: 76/4.41

Kat. No: 44- Env. No: 76/4.42

Kat. No: 45- Env. No: 76/4.43

Kat. No: 46- Env. No: 76/4.44

Kat. No: 47- Env. No: 76/4.45

Kat. No: 48- Env. No: 76/4.46

Kat. No: 49- Env. No: 76/4.47

Kat. No: 50- Env. No: 76/4.48

Kat. No: 51- Env. No: 76/4.49

Kat. No: 52- Env. No: 76/4.50

Kat. No: 53- Env. No: 76/4.51

Kat. No: 54- Env. No: 76/4.52

Kat. No: 55- Env. No: 76/4.53

Kat. No: 56- Env. No: 76/4.56

Kat. No: 57- Env. No: 76/4.57

Kat. No: 58- Env. No: 76/4.58

Kat. No: 59- Env. No: 76/4.59

Kat. No: 60- Env. No: 76/4.60

Kat. No: 61- Env. No: 76/4.61

Kat. No: 62- Env. No: 76/4.62

Kat. No: 63- Env. No: 76/4.64

Kat. No: 64- Env. No: 76/4.65

Kat. No: 65- Env. No: 76/4.66

Kat. No: 66- Env. No: 76/4.67

Kat. No: 67- Env. No: 76/4.68

Kat. No: 68- Env. No: 76/4.69

Kat. No: 69- Env. No: 76/4.70

Kat. No: 70- Env. No: 76/4.71

Kat. No: 71- Env. No: 76/4.72

Kat. No: 72- Env. No: 76/4.74

Kat. No: 73- Env. No: 76/4.75

Kat. No: 74- Env. No: 76/4.76

Kat. No: 75- Env. No: 76/4.77

Kat. No: 76- Env. No: 76/4.78

Kat. No: 77- Env. No: 76/4.79

Kat. No: 78- Env. No: 76/4.80

Kat. No: 79- Env. No: 76/4.81

Kat. No: 80- Env. No: 76/8-1

Kat. No: 81- Env. No: 76/8-2

Kat. No: 82- Env. No: 76/8-3

Kat. No: 83- Env. No: 76/8.4

Kat. No: 84- Env. No: 76/8-5

Kat. No: 85- Env. No: 76/15-3

Kat. No: 86- Env. No: 76/15-4

Kat. No: 87- Env. No: 76/15-5

Kat. No: 88- Env. No: 76/15-6

Kat. No: 89- Env. No: 76/15-9

Kat. No: 90- Env. No: 76/15-13

Kat. No: 91- Env. No: 76/15-14

Kat. No: 92- Env. No: 76/15-15

Kat. No: 93- Env. No: 76/15-17

Kat. No: 94- Env. No: 76/15-18

Kat. No: 95- Env. No: 76/15-19

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Van/ Giyimli'nin Konumu, Davut Yiğitpaşa

Harita 2: Urartu Merkezleri, Davut Yiğitpaşa

KISALTMALAR

MÖ : Milattan Önce

Ed. : Editör (Yayına Hazırlayan)

Kat. No : Katalog Numarası

Env. No : Envanter Numarası

s. : Sayfa

ss. : Sayfadan Sayfaya

ykl. : Yaklaşık

km. : Kilometre

cm. : Santimetre

mm. : Milimetre

vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

MÖ 9. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasında güçlü bir kültür birliği sağlamış olan Urartular, Van Gölü ve çevresi merkez olmak üzere, kuzeyde Ermenistan ve Güney Gürcistan'a, kuzeybatıda Erzincan'a, doğuda Hazar Denizi yakınlarına, güneydoğu'da Urmiye Gölü'nün güney kıyılarına, batıda Fırat Nehri ve güneyde Toros Dağları ile çevrili olan coğrafi alan içine yayılmışlardır[1].

Çalışmamızın birinci bölümünde Urartu Krallığı'nın sınırları ve coğrafi konumundan bahsedilecektir.

İkinci bölüm ile birlikte Urartular'ın maden endüstrisi ve adak levhalarının yapım teknikleri değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde adak levhalarında konunun temelini oluşturan bir açıdan, kemer kavramından bahsedilecektir.

Dördüncü ve beşinci bölümde ise asıl konumuz olan adak levhaları ve satın alma yoluyla müzede bulunan eserlerden bahsedilecektir.

[1] Oktay Belli, "Urartu Krallığı ile İlgili Araştırmaların Tarihçesi", *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics,* (Ed. F. Özdem), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s.13; Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi,* Der Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 204,205.

BİRİNCİ BÖLÜM
URARTU KRALLIĞI

1.1. Sınırlar ve Coğrafi Konum

Urartu Krallığı, MÖ 9. yüzyılın ortalarında, Doğu Anadolu Bölgesi'nin iklim ve coğrafyasına bağlı zor yaşam şartlarına rağmen, bölgedeki yerel beyliklerin merkezi bir yönetim altında toplanmasıyla Van Gölü havzasında kurulmuştur[2]. Urartular, Orta Demir Çağı'nda Önasya'daki güçlü devletlerden biri olup aynı dönemde güneyde Assur, batıda Melitia (Melid, Malatya), Tablani (Tabal/ Kayseri çevresi) ve Qumaha (Kummuh/Kommagene, Adıyaman/Samsat) başta olmak üzere Geç Hitit Devletleri, Orta Anadolu'da Frigler, Kuzeybatı İran'da Mana ve Medler gibi krallıklarla siyasi ve ticari ilişkiler kurmuştur[3].

Doğu Anadolu'daki bu krallık, siyasi bütünlük ya da karmaşık kültürel bir yapıyla tanınmayarak, egemen olduğu bölgenin tarihinde bir farklılık olarak göze çarpmaktadır. Volkanik zirvelerin ve sıra dağların düzensiz vadilerle kesiştiği bu bölgenin coğrafi koşulları, herhangi bir büyük birliğin oluşmasına izin vermemiş gibidir. Doğu Anadolu'nun nehirleri ulaşım için elverişsizdir ve akış yönleri farklı olan bu nehirler, Basra Körfezi, Karadeniz, Hazar Denizi ya da Urmiye ve Van Gölü'ne dökülür. Bu ırmakların vadilerinin genişlediği yerler dışında, ekonomik açıdan değerli topraklar yayla otlaklarıdır. Kısa ve kurak geçen yaz aylarını, insan ve hayvanların hareketlerini kısıtlayan uzun, soğuk ve yoğun kar yağışlı kışlar izler[4].

Mezopotamya çevresinde, Suriye, Zagros ve Toros Dağ zincirinin yarattığı vadiler ve dağ sırtlarına ait paralel çizgiler birlikte uzanmaktadır[5]. Güneydoğu Toroslar'dan Dicle'ye inen birçok dereler ve ırmaklar, Tunceli çevresinde Munzur Dağı'ndan Murat Nehri'ne doğru yönelen birçok akarsu vardır. Kenar dağları veya uzunlamasına kısımlarını ayıran dağlık sahaları baştan başa kesen derin yarma

---

[2] Veli Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.194; İsmail Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s.1.

[3] Kemalettin Köroğlu, "Urartu: Krallık ve Kentler", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 10.

[4] Antonio Sagona ve Paul Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 281.

[5] O. Emre Köse, *Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Urartu Dönemi'ne Ait Madeni Bilezikler Ve Pazıbentler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s .4-5.

vadiler görülür. Örneğin Güneydoğu Torosları baştan başa kateden Fırat ve Büyük Zap vadileri ile Elazığ kuzeyinde Murat yarma vadisi gibi[6]. Bu durumda Urartuların birleştirdiği bu ülkenin kırsal ekonomi, düşük nüfus ve küçük yerleşimlerle belirlenmesi, hatta belirli yörelerde hiç yerleşimin olmaması şaşırtıcı değildir[7]. Toplumun ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve dini hayatları, coğrafi faktörlerden oldukça etkilenmiştir[8].

1.2. MÖ 13-7. Yüzyıllarda Doğu Anadolu'nun Siyasal Yapısı

Feodal beyliklerin oluşturduğu bir fedaratif devlet olan Hurri- Mitanni siyasi oluşumunun merkezi otoritesinin zayıflamasıyla tekrar birtakım beyliklere bölünmüş olduğu düşünülebilir. Orta Assur Devleti'nin yükselişi ile bu bölünmeden faydalanan Assur Kralları, Hurri prensliklerini kendi hâkimiyetlerine geçirmeye çalışırken, bu küçük devletlerde varlıklarını korumak için aralarında birleşerek, büyük ve güçlü düşmana karşı ortak bir savunmada bulunmak zorunda kalmışlardır. Böylece Assur belgelerindeki gibi MÖ 13. yüzyılda Van Gölü çevresinden Batı İran'a kadar olan bölgelerde bulunan Nairi ve Uruatri ülkeleri ile Assur arasında mücadeleler başlamış oldu[9]. MÖ 13. yüzyıl ile 9. yüzyıl arasındaki 400 yıllık dönem, Uruatri ve Nairi konfederasyonlarını da içine alarak, 'Urartu'nun Proto Tarihi, Arkaik Çağı veya Erken Urartu Tarihi' olarak, MÖ 9. yüzyılın ortalarından 7. yüzyılın sonuna kadarki 250 yıllık süre 'Klasik Urartu Tarihi' olarak da nitelendirilir[10]. MÖ 1274 – 1245 yılları arasında hüküm süren Assur Kralı I. Salmanassar, krallığının başlarında kuzeyinde yer alan Uruadri olarak adlandırdığı ülkeye karşı sefer düzenlemek zorunluluğu duymuş, yazıtında ayaklanmadan ve onların üzerine ordusunu sevk etmesinden bahsetmiştir. Uruadri'nin sekiz ülke ve elli bir kentini tahrip ettiğini bildirmektedir[11]. Çivi yazılı Assur belgelerinde geçen Uruadri terimiyle Urartular'dan ilk kez söz edilmiş olur[12].

---

[6] Sırrı Erinç, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1953, s. 14.
[7] Sagona ve Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri,* s. 281.
[8] Davut Yiğit paşa, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, Gece Kitaplığı, 2016, s. 12.
[9] Afif Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992, s. 24.
[10] Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1989, s.93; Oktay Belli, *Urartu Takıları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 2010, s. 23.
[11] Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartu*, s. 24; Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s. 201; Altan Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, 1997. s. 16
[12] Oktay Belli, 'Urartular', *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi,* C:I, Görsel Yayınları, 1982, s. 149.

MÖ 1274 yılından itibaren yaklaşık 400 yıl, Urartu tarihinde 'Beylikler Dönemi' olarak adlandırılır ve MÖ 858 yılında krallığın kuruluşuna kadar olan dönemde Van Gölü ve çevresinde yaşayan akraba veya akraba olmayan beyliklerin, zaman zaman Assur tehlikesine karşı güç birliği yaptıkları gerçeğinden kaynaklanır. Aşağıdaki cümlede tüm Urartu tarihinde bir Urartu kralının adının ilk kez geçtiğine tanık olunur: '*…Hubuşkia'dan ayrıldım. Urartulu Arami'nin krali kenti olan Sugunia'ya vardım. Kenti muhasara ettim ve ele geçirdim. Çok sayıda savaşçısının kılıçtan geçirdim*…' Assur kralı III. Salmanasar 'Monolit yazıt' olarak adlandırılan ve yine Diyarbakır yakınındaki Kurkh'dan geldiği bilinen ve bugün British Museum'da saklanan bu yazıtında, '*tahtta geçtiği yıl*' Van Gölü'nün güneyinde yer alan Hubuşkia ve Nairi ülkelerine seferler düzenlediğini anlatmaktadır. Bu yazıtta adı geçen Urartulu Arame, Urartu Krallığı'nın bilinen ilk kralıdır[13]. Krallığın kuruluşunda yerel beyliklerle birlikte Kuzey Mezopotamya'dan kaynaklanan bir göç dalgasının etken olduğu da düşünülmelidir. Bu göç dalgasına Assur Kralı I. Tukilti-apil-Eşarra'nın önünden kaçan Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolulu kimi Hurri Mitanni ardılları katkıda bulunmuş olabilir. Ayrıca MÖ 10-9. yüzyıllara ait Assur kayıtlarında kıtlık ve açlıktan ülkelerini terk ederek dağlara kaçan halklardan bahsedilir. Arkeolojik veriler Urartu'ya ait kimi öncü unsurların MÖ 2. binyılın son yüzyıllarına doğru Van Gölü Havzası'nın doğu yakasında ortaya çıkmaya başladığına tanıklık eder[14].

Urartu dili üzerinde yapılan çalışmalar Urartu halkının Hurri dilinin bir lehçesini konuştuğunu ortaya koymuştur. Urartu Krallığı'ndan beş yüzyıl önce Hurriler, aşağı yukarı aynı bölgelerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Antakya'ya kadar uzanan ve Hititlerle çağdaş olan büyük bir uygarlık kurmuşlardı[15]. Ancak Urartu dilinin doğrudan doğruya Hurrice'den gelişmediği ve bir dil akrabalığı olduğu ortaya çıkmıştır[16].

III. Salmanasar'ın 27. yılının seferi kayıtlarında Seduri olarak adlandırılan kral, Madırburç yazıtlarında adı geçen Lutipri oğlu Sarduri'dir. Kral I. Sarduri, krallığının yeni başkentini Tuşpa (Van Kalesi) ilan edip, yeni bir hanedanlığın kurucusu olarak da kabul edilir. Bu inanışın nedeni Urartu'nun ilk yazılı belgesinin

[13] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 21.
[14] Veli Sevin, 'Urartu Devleti', *Arkeoatlas Dergisi*, 1, 2011, ss. 434-438.
[15] Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Phoenix, Ankara, 2014, s. 169.
[16] Belkıs Dinçol, Ali M. Dinçol, "Urartu yazısı ve Dili", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 182.

Van Kalesi'nde ele geçirilmesi, başkentini gölün doğusundaki bu kaleye taşıması ve en önemlisi Madırburç yazıtında Arame'nin Sarduri'nin babası olarak gösterilmemesidir. Başkentin Arzaşkun'dan Tuşpa'ya taşınması stratejik olmalıdır[17]. Sarduri kendini 'bütün ülkelerin kralı', 'krallar kralı' olarak yüceltmekte ve böylece Assurlular'a karşı rakip olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak Urartu Krallığı'nın gerçekten güçlü bir devlet olarak göründüğü dönem Menua (MÖ 810- 780), Argişti (MÖ 780- 760) ve özellikle II. Sarduri (MÖ 760-730) zamanlarına denk düşer. Bu devre içinde Urartular Hititler'le birlikte Ortadoğu'nun en önemli merkezlerini ellerinde bulunduruyorlar ve Assurlular'ın denize inmelerine engel oluyorlardı[18]. Kimmerler yaptıkları akınlarla Anadolu'nun siyasi ve kültürel yapısını değiştirip Urartu Devleti'nin büyük sarsıntı geçirmesine neden olurlar. II. Argişti (ykl. MÖ 714/713-685) döneminde, kuzeyden gelen Kimmer akınları önlenmeye çalışılsa da MÖ 707'de ağır yenilgiye uğrarlar. II. Rusa (ykl. MÖ 685-645) Assur'a karşı Kimmerler'le ittifak yaparak, Asarhaddon'a Diyarbakır yöresindeki Supria Bölgesi'nde MÖ 673/672'de yenilir. Urartu Devleti'nin II. Rusa'dan sonra yıkım süreci başlar[19]. MÖ 7. yüzyılın sonlarında İran'da Medler yörenin egemen gücü durumuna gelmişler, bölgede yaşayan İskitler'i de içine alarak Assur Kralları için gerçek bir tehlike oluşturmaya başlamışlardır. Med, İskit ve Babil güçlerinden oluşan ortak bir ordu MÖ 612 yılında Ninive kentine saldırarak ele geçirmiştir. Birkaç yıl sonra ise Yakın Doğu'nun süper gücü olan Assur Krallığı'nın ortadan kalktığı dönemde Urartu Krallığı'nın da son dönemlerini yaşadığı bellidir. Urartular'ın yıkılışı ile ilgili önerilerden biri, Krallığın MÖ 609 yılından sonra Medler'in egemenliğine geçmiş olabileceğidir. Ancak Van Gölü çevresinde yapılan kazılarda, Medler'in bu bölgede yerleşmiş olduğuna dair yazılı ve arkeolojik belgenin ele geçmemesi, bu önerinin şüphe ile değerlendirilmesine sebep olur[20]. Bazı yorumlara göre Anzaf, Ayanis, Toprakkale, Çavuştepe ve Karmir-Blur kazılarında İskit ok uçları ile silah ve eserlerinin bulunması Urartu Krallığı'nın bu kavim tarafından istila edildiği yönünde olup, bulunan ok uçlarının Urartu ordusuna hizmet eden paralı İskit

[17] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 25.
[18] Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 169.
[19] Yiğitpaşa, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, s. 24
[20] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 47

askerlerine de ait olabileceği yönündedir[21]. Yakın Doğu'nun en güçlü siyasi ve askeri örgütü olan Assur'un yıkılışından sonra bölgenin tarihi olayları büyük oranda İskit ve Medler tarafından yönlendirilmiştir[22].

[21] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 47; Yiğitpaşa, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, s. 25
[22] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 47.

İKİNCİ BÖLÜM

MADEN

2.1. Anadolu'da Madenciliğin Gelişimi

Madenciliğin en eski izlerinin Anadolu'da bulunması, insanlık tarihinin kültürel ve teknolojik gelişiminde çok önemli rol oynayan bakır, demir, arsenik, antimon, kurşun, gümüş, altın, çinko gibi metallerin bu topraklarda bol olmasından anlaşılabilir. Anadolu'da yaşamış insanların zamanla bu metallerin yataklarını keşfedip işleterek ihtiyaçlarını duydukları silah, alet, takı, sembol, kab-kacaklarını üretmiş oldukları görülmektedir[23].

Tarih öncesinden başlayarak gelişen madencilik için gerekli jeolojik metalurjik koşullara sahip Anadolu'da mineral çıkarma, ilk dönüşümlerin, pota ve ocaklarda eritilmesi, kalıpların kullanımı gibi çeşitli aşamaları belgelenmiştir[24].

Yapılan çalışmalar sonucunda Anadolu'da madenciliğinin doğuşu ve gelişmesinin kronolojik olarak çeşitli aşamalara ayrılarak değerlendirilmesi mümkün olmuştur. Buna göre;

- Hazırlık Aşaması (Metalsiz Dönem). MÖ 8200 sonrası
- Başlangıç Aşaması (Tek Metalli Dönem) MÖ 8200 sonrası
- Gelişme Aşaması (Ekstraktif Metalurjinin Başlaması) MÖ 5000 sonrası
- Yapılanma/Deneyim Aşaması (Gelişmiş Metalurji) MÖ 4000 sonrası
- Endüstri Aşaması (Tunç Demir Çağları) MÖ 2800 sonrası

gibi gelişmeler saptanmıştır.

Hazırlık aşamasında insanlar metalleri tanımadan önce dikkat çekici, albenili ve parlak renkli mineral ve cevherleri toplayıp boya yapımında kullanmışlardır. Bu konu ile ilgili en eski izlere Paleolitik ve Mezolitik dönemlerde iskan yeri olarak kullanılmış karst boşluklarında ve mağaralarda rastlanmıştır[25].

Başlangıç aşamasında insanların bakırla tanışması MÖ 9. bin yıllarının sonlarına rastlar. İnsanlar henüz kilden kap üretimine geçmeden önce çekici renkleri

[23] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", *Anadolu, Dökümün Beşiği*, Döktaş, İstanbul, 2004, s. 3.
[24] Gian Maria Di Nocera ve Alberto M. Palmieri, "Doğu Anadolu Madenciliği", *Arkeo Atlas*, S. 1, Doğa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 151.
[25] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", ss. 6-.7

nedeniyle tanımış oldukları nabit bakırı bazı gereksinimleri için işlemeyi başarmışlardır[26].

Gelişme aşamasında MÖ 5. bin yılların sonlarına doğru toplanılan malahit ve azurit gibi bakır cevherleri ilk defa potalarda ergitilmeye ve saf denilebilecek bakır elde edilmeye başlanmış olduğuna tanık olunur. İnsanların cevherden bakır ergitme teknolojisini geliştirmesiyle ihtiyaç duydukları kadar metal elde etme yolu da açılmıştır. Böylece, ilk döküm örneklerini oluşturan balta/keski gibi aletlerin yapımında bakır kullanılmaya başlanmıştır[27].

Yapılanma/deneyim aşamasında MÖ 4000 yıllarının ikinci yarısından itibaren madencilik faaliyetleri Anadolu'da gittikçe artan sayıda büyüme ve gelişme gösterir. Araştırılan her yerleşmede metali ergiten ve işleyen işliklere rastlanılmıştır. Bu dönemde maden ustaları sadece yüzeyden cevher toplamakla yetinmemişler, galeriler açarak yatakların içine girerek kompleks bileşimli, polymetalik cevherler de elde etmişlerdir[28].

Endüstri aşamasında MÖ 2800 yıllarından itibaren yani İlk Tunç Çağ II döneminde maden ocaklarının artık endüstriyel olarak işletildiği elde edilen cevherlerin galeriler açılarak yeraltından çıkarıldığı ve bu ocaklara yakın alanlarda da izabe işlemlerinin yapıldığı buralarda yer alan büyük cüruf yığınlarından anlaşılmaktadır. Yerleşmelerde kurulmuş olan işlik ve atölyelerde, artık metal de işlenerek eserler üretilmiş ve madencilik ocaktan imalathaneye kadar organize edilmiştir[29].

İlk Tunç Çağı II döneminden itibaren metal eser çeşitliliğindeki artış ve bu dönem içinde daha özenli imal edilmiş eserlerin ele geçmiş olması dökümcülükte yeni tekniklerin kullanılmış olduğunu göstermektedir. Bu dönemin sonlarına doğru Anadolu madenciliğinde atılan en önemli adım bakır ve kalayın alaşımı olan gerçek tuncun eser üretiminde kullanılmış olmasıdır[30].

[26] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", s. 7
[27] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", ss. 9-10.
[28] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", s. 13.
[29] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", s. 14.
[30] Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", ss. 17-20.

2.2. Urartu Devleti'nde Madencilik

Urartular MÖ I. bin yılın ilk yarısında Güney Kafkasya, Kuzeybatı İran ve Doğu Anadolu'da etkili olan hem Anadolu'nun hem de Eski Doğu'nun en büyük madenci toplumlarından biridir ve Doğu Anadolu'nun maden işçiliğini yansıtan maden ustaları olarak karşımıza çıkmışlardır[31]. Urartu bölgesi de demir madenciliğinin anavatanı olarak kabul edilmektedir[32]. Bu bölgenin zengin demir yataklarının ilk kez Urartularca kullanıldığı bilinmektedir[33]. Urartu demir objeleri, çok fazla korozyona uğramasına ve görsel olarak güzel olmamasına rağmen, göründüğünden daha fazla sayıdadır[34]. Bugüne kadar Urartu kentlerinde yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda ele geçen arkeolojik verilerin, büyük oranda metal esaslı eserlerden oluşması gelişmiş bir metal endüstrisinin olduğunu göstermektedir[35]. Urartu maden sanatında en çok ele geçen ürünlerde bakır-kalay alaşımı olan bronz kullanılmıştır. Urartular'da alet ve silah yapımında demir madenini kullanımı artmış genellikle demir – tunç bir arada kullanılarak birçok eser üretmişlerdir[36].

Urartu Devleti'nin hakim olduğu, Van Gölü ve çevresi merkez olmak üzere batıda Fırat Nehri'nden doğuda İran Azerbaycan'ına, kuzeyde Gökçe Göl ile Aras Vadisi'nden, güneyde Toroslar ve Urmiye Gölü'nün güneyine kadar yayılan bölgede oldukça zengin maden yatakları bulunmaktadır[37]. Özellikle gümüş, bakır ve demir kaynakları yeterli olmak üzere; Gümüş Gümüşhane yöresinden, bakır Ergani civarından, demir de Van Gölü'nün güneyindeki dağlık yöreden elde ediliyordu[38].

Urartu Krallığı'nın maden endüstrisi için gerekli olan madenin büyük kısmı Orta Fırat Bölgesini oluşturan Adıyaman- Malatya – Elazığ- Tunceli Bölgesi'nden karşıladığı anlaşılmakta ve bu bölge Doğu Anadolu Bölgesi'nin en zengin demir

[31] Oktay Belli, *Anadolu'da Kalayın ve Bronzun Tarihçesi*, Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları Monografi Dizisi:3, 2004, s.39; Belli, 'Urartular', s. 204.
[32] Sevin, *Anadolu Arkeoloji*, s. 230.
[33] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 218.
[34] Rivka Merhav, "Production of Iron Artifacts" *Urartu, A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.* (Ed.R.Merhav), Jerusalem, 1991, s. 323
[35] Oktay Belli, 'Demir Çağda Doğu Anadolu Bölgesinde Demir Metalürjisi', *Anadolu Demir Çağları*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1987, s. 89.
[36] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, ss. 107-115.
[37] Hanifi Biber, 'Urartu Silahları', *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 232.
[38] Sevin; *Anadolu Arkeoloji*, s. 230

yataklarını oluşturmaktadır[39]. Urartu Kralı Menua (MÖ 810- 786) bölgeye askeri seferler düzenleyerek ticaret yollarını denetim altında tutan, maden yataklarından yapılan üretimi organize edip, Urartu Krallığı'nın egemenliğini güçlendiren askeri ve ekonomik amaçlı birçok kale kurmuş, bu ekonomik ve yönetim merkezlerinin başına valiler atamıştır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin gümüş, kurşun, bakır ve demir madenleri yönünden ikinci zengin maden yataklarını Erzurum- Erzincan- Bayburt- Gümüşhane- Artvin- Kağızman Bölgesi oluşturur. Van Gölü'nün güneyinde yer alan Diyarbakır- Siirt- Van- Hakkari Bölgesi'ndeki altın, gümüş, gümüşlü kurşun, bakır ve demir madenleri, diğer bölgelerdeki maden yataklarına göre daha düşük tenörlü ve rezerv yönünden daha azdır. Bu bölgedeki maden yataklarından yapılan üretimin, Urartu Krallığı'nın kurulmasında çok önemli rolü vardır[40]. Urartu'nun MÖ 9. yüzyıldan itibaren Yakındoğu siyasetinde söz sahibi olabilmesi, demir madenciliğindeki başarısına bağlanmıştır. Urartu askeri seferlerinin gerçekleştirilmesinde ve ülkenin savunmasında önemli rolü olan kalelerin, ekonominin temelini oluşturan tarımın gerekleri olan baraj, sulama kanalı, bağ ve bahçelerin inşasında gösterilen başarının demir alet ve silahlara bağlı olduğu düşünülebilir[41]. Bu bölgedeki demir madenlerinin, özellikle Erken Demir Çağı'na tarihlenen Van-Ernis, Karagündüz, Yoncatepe ve Hakkari mezarlıklarına armağan olarak bırakılan demirden yapılmış binlerce çeşitli eşyanın, törensel silah ve özellikle küpe, yüzük, gözlü ve gözsüz iğne ile bileziklerin hammaddesini karşıladığı anlaşılmaktadır[42].

Urartu'nun yıkılmasından sonra metal eşya ve silahların yeniden ergitme dönemi başlamış, Pers egemenliğinden sonra da onların oluşturduğu endüstrinin seviyesine Doğu Anadolu'daki madencilik faaliyetleri hiçbir zaman ulaşamamıştır[43]. Urartu Krallığı'nın beylikler konfederasyonundan sonra merkezi bir güç odağı olarak gelişmesini takiben hayvancılık ve tarım ekonomisi ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda ekonomik yönetim merkezlerinin kurulması, yapılan yollarla gelişen ticari faaliyetler ve hammadde ihtiyacına dönük savaşlar

[39] Belli, *Urartu Takıları*, ss. 135-147; Oktay Belli, Doğu Anadolu Bölgesinde Antik Demir Metalürjisinin Araştırılması, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 20-24 Mayıs, 1985,s. 366.
[40] Belli, *Urartu Takıları*, ss. 135-147.
[41] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 107
[42] Belli, *Urartu Takıları*, ss. 135-147
[43] Belli, *Anadolu'da Kalayın ve Bronzun Tarihçesi*, s. 49.

madenciliğin hızlı bir gelişme göstermesini sağlamıştır[44]. Demir metalürjisi MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda Urartular'da çok gelişmişti ve güçlü bir devlet olmalarında demir silah üretiminin bu zenginlikte payı büyüktür[45].

Demir madeni erken dönemlerde sadece takılarda kullanılmış, daha çok silahların namluları ile tarım ve inşaat işlerinde faydalanılan aletlerin üretiminde tercih edilmiştir. Silahlarda kullanılan demirin düşük karbonlu olduğu ve dövme tekniğinde işlendiği bilinmekle birlikte demirin düşük karbonlu olması, karbon oranı farklı malzemelerin birlikte dövüldüğünü, yani bir çeşit Şam çeliği (damast tekniğinin) kullanıldığını belgelemektedir. Urartu demir ustaları üretim sırasında malzemeyi soğuk su veya başka bir özel sıvıya daldırarak sertleşmesini sağlamaktadır. Böylece özellikle kılıç, mızrak ve ok gibi silahlarda kullanılan demirin kesici özelliğinin artmasını; tarım ve inşaat alanlarında kullanılan diğer aletlerin ise daha dayanıklı olmasını sağlamıştır[46]. Demir madeninin etkin ve yaygın kullanımı sayesinde silahlı büyük orduların kurulması olanaklı olmuş ve savunma yapılarının inşası kolaylaşmıştır. Urartu'nun madencilik alanındaki başarısı onun bölgenin büyük güçleri arasına girmesine zemin hazırlamıştır[47].

Sistemli maden üretimi, fırınlarda madenlerin ergitilmesi, metal el sanatları üretimi ile bunların ticareti merkezi krallığın denetimi altındaydı[48]. Urartu'da madenden üretilen eşyalar içinde en çok ele geçenler tunçla birlikte bakır eserler olmuştur. Urartu ustaları, bakır eşyaları doğal tahribata karşı demirden daha dayanıklı, şekillendirilmesi ve üzerine yazılması daha kolay olduğundan daha çok tercih etmişlerdir. Doğu Anadolu bakır madeni açısından zengin bir bölgedir[49]. Doğal koşulların zengin imkanlar sunması madenciliğin Urartular'da gelişimine katkı sağlamıştır. Bu nedenle madeni eserleri çok çeşitlidir[50]. Urartular tunç işliklerinde görüleceği üzere ileri bir tunç endüstrisine sahiptirler[51].

---

[44] G.Ömer Çakır, '*Urartu Maden Sanatı'*, Seminer Çalışması, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2010.ss. 2-3.
[45] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 219
[46] Hanifi Biber, 'Urartu Silahları', s. 233.
[47] İsmail Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri*, ss. 1-2.
[48] Belli, *Anadolu'da Kalayın ve Bronzun Tarihçesi*, s. 42.
[49] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı,* ss. 108-114.
[50] Çakır, 'Urartu Maden Sanatı', s. 5
[51] Belli, *Anadolu'da Kalayın ve Bronzun Tarihçesi*, s. 39.

Tunç üretimi için bakırla karışımı gerekli olan kalay bölgede olmadığından, komşu ülkelerden, özellikle de Orta Asya ve Afganistan'dan getirilmiş olduğu düşünülmektedir[52].

Tunç atölyelerinde çekiç vasıtasıyla dövmek suretiyle birkaç milimetreye kadar inceltip veya yuvarlak bir tel haline getirerek tunçtan istenilen her tür eşya üretilebilmekteydi. Üstelik bu eşyaların büyük kısmı kabartma bezeliydi. Urartular, krallar ve beylerce de çok sevilen bir prestij eşyası olarak görülen, yine dövme tekniğiyle, üç ayaklı büyük tunç kazanlar ve gümüş kaplar yapmışlardır[53]. Resmi devlet atölyelerinde üretilmiş olan kemerler de çoğunlukla tunçtandı[54]. Külçeden koparılıp çekiçle dövülerek inceltilen metal haddelenerek 1–2 mm. kalınlığında bir şerit haline getiriliyordu. Daha sonra kemer bu levhadan kesilerek çıkartılıyordu. Üzerleri daima kabartma ve kazıma teknikleriyle yapılmış tanrı, insan, hayvan ve karışık yaratık betimleriyle süslenmişti[55]. Tunç eserlerin bezemelerinin büyük bir bölümü kabartmalıdır. Özellikle kemerlerdeki, geniş bir repertuar içinde sunulan sahneler dikkat çekicidir. Örneğin Urartu kralını savaş ve avda gösteren ya da bir Urartu ordusunun yürüyüşünü betimleyen sahneler 9-8. yüzyıl Assur saray kabartmalarından alınmış gibidir. Buna karşılık at başlı insan; kuş gövdeli, akrep kuyruklu insan; hayvan başlı ve bacaklı, kuş ya da balık gövdeli, kanatlı insan veyahut da aslan bacaklı, boğa ve keçi kafalı kuşlar vb. şaşırtıcı karışık yaratıklar, daha Urartulu bir karakterdedirler. Bu türde yaratıklar aynı zamanda Urartu mitolojisinin ne denli renkli olduğunun da göstermektedir[56].

Urartular'ın sosyal yaşantısında çok yönlü kullandığı anlaşılan demir ve tunçtan ziraat aletleri, ok, mızrak, kılıç, kalkan, miğfer gibi silahlar, madeni at koşum ve süs takımları ile çıngırakları, iğne, fibula gibi küçük objeler, krallara ait tunç objeler, pektoraller, figürinler Urartu sanatının özgün ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar[57]. Urartular'da kuyumculuk çok gelişmiş bir zanaat dalıydı. Altın, gümüş ve tunçtan yapılan süs eşyaları Urartu toplumunda herkesin severek kullandığı eşyalardı[58]. Kazılarda ele geçen tunç eserlerle birlikte, Assur yazıtları da

[52] Sevin, Urartu Sanatı, s. 467.
[53] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 219.
[54] Rafet Çavuşoğlu, Urartu Kemerleri', *Arkeoatlas Dergisi,* 1, Doğa Yayınları, İstanbul, 2011,s. 430.
[55] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 224.
[56] Sevin, *Anadolu Arkeoloji*, s. 231.
[57] Oktay Belli, "Van Bölge Müzesindeki Çivi Yazılı Urartu Tunç Eserleri", *Anadolu Araştırmaları,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Yayınları, ss. 177-208.
[58] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 227.

tuncun Urartu'daki yoğun kullanımını gösteren bir diğer kaynaktır[59]. Bu yazıtlardan biri Assur Kralı II. Sargon'un (MÖ 714) Musasir Haldi Tapınağı'nı yağmalaması esnasında kayıtlara geçirdiği ganimet listesinin olduğu tablete göre, II. Sargon, Musasir Tapınağı'ndan binlerce bakır eşyanın yanında, 108 ton külçe tunç, 25.212 tunç kalkan, miğfer ve 305. 412 tunç kılıç ve sadak ele geçirmiştir[60].

Urartular ürünlerinde tunç ve demir kadar çok olmasa da altın ve gümüş gibi değerli madenler de kullanmışlardır[61]. Altın ve gümüşü daha çok devletin kuzey ve kuzeydoğusundaki ülkelerden elde etmiş ve bu madenlerin yanı sıra kurşun da kullanmışlardır[62]. Ayrıca altın görünümlü eserler üretebilmek için bakırın içerisine belirli oranlarda çinko karıştırdıkları bilinmektedir[63].

Assur yazılı kaynakları, Urartu madenlerine dair bilgiler vermekle birlikte, onların bileşimleri ve işleme teknikleri hakkında çok az bilgi içermektedir. En fazla bronz ve demire değinilirken bakır, kursun, kalay gibi metallerin miktarları, ağırlıkları konusunda teknik bilgiler de yer almaktadır. Ayrıca son dönemlerdeki çalışmalar, Urartu bronzlarının metal analizleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu analizler, Urartu bronzlarındaki kalay oranının % 8 ile % 12 arasında olduğunu, nadiren de % 16'nın üzerinde bulunduğunu gösterir. En çok kullanılan oran % 9 ve 10'dur. Kurşun oranı % 1'dir[64]. Urartu Krallığı'nda bronzun yanı sıra, ergitilen bakıra genellikle %20 oranında çinko katılarak pirinç elde edilmiş ve bundan da çoğunlukla dövme tekniği ile çeşitli eşyalar yaygın olarak yapılmıştır[65].

Urartular'ın madencilik ve maden sanatında ulaşmış olduğu düzeyi belgeleyenler; orduyu donatan kılıç, hançer, mızrak, miğfer ve kalkan gibi silahlar, at koşum parçaları, mobilya aksamları, günlük hayatta kullanılan kazanlar ve madeni mutfak kapları, bilezik, pazubent, küpe, yüzük, fibula, kemer vb. takılardır[66].

---

[59] Ayla Baş, *Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), ss. 9-10.
[60] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, s. 114
[61] Davut Yiğit paşa, 'Arkeolojik Veriler ve Müze Buluntuları Işığında Urartu Madeni Bilezikleri', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 42, 2016, s. 1001.
[62] Biber, 'Urartu Maden Sanatı', s. 2.
[63] Çavuşoğlu, Urartu Kemerleri, s. 430.
[64] Baş *Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar*, ss. 9-10.
[65] Belli, *Anadolu'da Kalayın ve Bronzun Tarihçesi,* s. 46.
[66] Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, ss. 230-231.

2.2.1. Yapım Teknikleri

Urartu metal eserlerinin üretiminde çoğunlukla iki temel üretim tekniği uygulanmıştır: dövme ve döküm teknikleri. Dövme tekniği bronz ve demir eserlere farklı şekilde uygulanır. Bu teknik "sıcak dövme ve tavlama" ile "soğuk dövme ve tavlama" olarak iki farklı kategoride değerlendirilmektedir. MÖ 1. binyılda, döküm tekniği erime sıcaklığının yüksekliği sebebiyle demir metaline uygulanamadığı için, bu tekniğin izleri ancak diğer metaller üzerinde görülür. Urartu Krallığı'nda, üretilen eserin detaysal özelliklerine göre iki farklı döküm tekniği uygulanmıştır. Bu tekniği "basit döküm" ve "karmaşık döküm" şeklinde ayırmak mümkündür[67].

2.2.1.1. Dövme Tekniği

Dövme tekniği, metalürji tarihinde ilk uygulanan tekniklerin başında gelmektedir. Madencilik bilgisinin artmasıyla gelişme gösteren bu teknikte, metale ısı uygulandığında yumuşamasının fark edilmesiyle daha büyük boyutlu metal parçalardan istenilen eserlerin yapılması mümkün olmuştur.[68]. Dövme tekniği ile bir eser yapmak için, 1-2 mm. kalınlığında bir levha ile işe başlamak gerekir. Ayrıca bir kütük, bu kütüğe saplanacak çeşitli biçim ve boylarda örsler, madeni dövecek ahşap tokmaklar ile değişik boy ve şekillerde çekiçlere gereksinim vardır. Bu teknik ile yapılacak eserler için, işlenmesi kolay, dövüldüğünde dağılmayan, bakır, bronz, pirinç ve gümüş gibi madenler tercih edilmiştir. Eser, tek parça levhadan veya ayrı parçaların bir araya getirilmesiyle de yapılabilir. Daire şeklinde kesilmiş tek parça levhadan dövme tekniği ile "çökertme" ve "yükseltme" usülleri uygulanabilir. Eğer dövmede "çökertme yöntemi" uygulanacaksa orta boy kalın bir levha, yükseltme yöntemi için ise, büyük, yuvarlak ve ince bir levha ile işe başlanır. Çökertme yöntemi, genellikle sığ ve ağzı geniş olan tabak, sini, sahan tas vb. kap formlarında uygulanmaktadır. Yükseltme yöntemi ise, daha çok dar, yüksek boyunlu ve derin kaplara uygulanan bir yöntemdir. Kullanılacak levha, örs üzerinde dıştan çekiçlemeyle arzu edildiği kadar yükseltilebilir.[69].

---

[67] Çağrı M. Tarhan, *Urartu Maden Teknolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 85.

[68] Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2015, s. 72,73; Ülker Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1978, s. 11-18

[69] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, ss. 19-22.

Doğal bakır, madenler içerisinde ilk işlenen madenlerden biridir. Bakır ve alaşımları, altından ve gümüşten daha sert bir maden olduğundan soğuk haldeyken uzun süre çekiçle dövüldüğü zaman sertleşir ve çatlar, kırılır ya da kopar. Ancak ısıtıldığında yumuşadığı için zarar görmeden daha kolay işlenebilir. Isıtarak yumuşatılan metalin çok sıcakken de çekiçlenmemesi gerektiğinden, hemen soğuk suya daldırılarak ılık hale getirilmesi gerekmektedir. Bakır, ani soğuma ile %25 daha yumuşak bir yapıya bürünür. Dövüldükçe sertleşen ve sonra tekrar ısıtılıp yumuşatmaya 'tavlama' denilmektedir. Tavlama işlemi, odun veya odun kömürü ateşinde gerçekleştirilir[70]. Zamanla dövme tekniğinde 'damast tekniği' denilen farklı yöntemlerde görülmüştür. Dövme tekniğinde sert bir maden olan demir daha çok tercih edilmiştir. Bu teknikle yaba, çekiç, kazma, balyoz, kürek, balta, murç, çivi gibi aletlerin üretildiği gözlenmektedir. Bunun yanında Urartular'a ait kalkan, sadak, kazan, testi, bakraç, miğfer, kâse gibi ince cidarlı eserler dövme tekniği ile yapılmış olmalıdır[71]. Bazı eserlerde döküm tekniği ile birlikte dövme tekniğinin de tercih edildiği görülmektedir. Örnek olarak, kalkanların içlerindeki tutamaklar ile miğferlerin uç kısımlarının döküm tekniğiyle yapılması gösterilebilir. Çivi başları tutamakların perçinlemesinde, kalkanın dış yüzeyinde kalacak biçimde yerleştirilmiştir. Bu işlemde uygulama bezemelerin düzeni bozulmayacak şekilde yapılmıştır. Dövme tekniğinde, dövülerek düz levha haline gelen materyal eserin şekline göre biçimlendirilir. Bu şekilde oluşturulan sadak, kalkan ve miğferler üzerine kazıma-çizgi ve kabartma gibi farklı teknikler kullanılarak bezemeler işlenmektedir[72].

2.2.1.2. Döküm Tekniği

Döküm tekniği potada ısıtılarak sıvı hale getirilen metalin istenilen şekilde hazırlanmış kil ya da taş kalıplara dökülerek dondurulması olarak tanımlanabilir. Bu yöntemde tercih edilen formda ve sayıda yapılan kalıplara belli bir kanal veya yolla madenin dökülmesi ile eserin elde edilmesi sağlanır. Bronz sağlamlığıyla birlikte eridiği zaman bakır gibi kabarcıklaşmadığı için döküm tekniğinde en iyi sonuç veren metaldir. Bronzun rengi kızılımsı sarı tonlarındadır; fakat kimyasal yapısına,

[70] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, s. 11-18.
[71] Timur; *Van Müzesindeki Urartu Bilezikleri*, ss. 9-10.
[72] Baş, *Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar*, s. 11.

alaşım oranına ve karşılaştığı etkenlere göre, zamanla sarıdan griye, kahverengiden siyaha kadar çeşitli renkler görülebilmektedir. Eriyik bronz dökülürken gazlanıp, kabarcıklaşmaz ve kalıbın en küçük ayrıntılarının içine kadar yayılmaktadır. Soğuduktan sonra geri çekilen bronzun, kalıptan ayrılması da daha kolay olmaktadır[73]. Urartu eserleri içinde döküm tekniğinin ok uçları, mızrak uçları, hançerler, kılıç kabzaları, heykel, at koşum takımları, zırhlar, üçayaklı şamdanlar, mantar başlı çiviler ve ahşap kapı metal aksamlarına uygulandığı gözlenmiştir. Ayrıca Urartu takıları içindeki bilezikler ve küpelerin önemli bir kısmı da bu yöntemle yapılmışlardır[74]. Masif döküm tekniği ile üretilen, tunçtan, yuvarlak kesitli bileziklerin uç kısımları hayvan başlı yapılmıştır[75].

Balmumu (Cire Perdue) denilen bir döküm tekniğinde içi-dolu döküm yapmak için, önce balmumundan bir model hazırlanır. Sanatçı eserin pozitifini işlediği için, mumun üzerinde kolaylıkla çalışabilir; ardından bu modelin üzeri kil ile sıvanır ve kile delikler açılır. İçi balmumu ile dolu kil kalıp, baş aşağı çevrilerek sıcak fırına bırakılır; kil fırında pişerken ısıyla eriyen balmumu da deliklerden dışarı akar. Kalıp sertleşince fırından alınır ve daha sıcakken, balmumundan boşalan yere, yine aynı deliklerden, erimiş maden akıtılır. Maden donduktan sonra, kil kalıp kırılarak eserin üzerinden ayrılır[76]. Balmumu yöntemi ile içi boş döküm yapmak için istenen eserin şekline yakın biçim ve ölçülerde, kilden bir çekirdek hazırlanır; sonra bu çekirdeğin üzerine, dökülecek eserin kalınlığında balmumu tabakası ile kaplanır. Modelin üzerinde desenlerin işlenmesi bittikten sonra, balmumunun üzeri, önce bir kat ince kil ile sonra da bir kat kaba kil ile sıvanır. Çekirdek ile dış kalıp, arada kalan balmumu tabakasını da delip geçen ince ve uzun madeni çivilerle birbirine tutturulur. Kalıp fırına verildikten sonra içinde eriyen balmumu kanalına maden eriyiği dökülür. Kil kalıp kırıldığında istenilen eser oluşmuş olur[77].

[73] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, ss. 13-25.
[74] Timur, *Van Müzesindeki Urartu Bilezikleri,* ss. 11-12.
[75] Yiğitpaşa, 'Arkeoloji Veriler ve Müze Buluntuları Işığında Urartu Madeni Bilezikleri', s. 1001.
[76] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, s. 26
[77] Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği,* ss. 89,90.

2.2.2. Madeni Eserleri Süsleme Teknikleri

Urartular'da metal levhalar için kabartma (Repousse) tekniği ve kazıma-çalma tekniği gibi yöntemler uygulanmaktadır.

2.2.2.1. Kabartma (Repousse) Tekniği

Kabartma=Repousse tekniği, madeni eserler üzerinde kabartma aletleri ve çekiç kullanılarak, kabartma süslemelerinin yapılmasıdır. Bu süslemeler, maden tabakasını içten veya dıştan veya her iki yüzden de çekiçlemek suretiyle elde edilebilir. Kabartma işleminde kurşun, kum torbası, tahta gibi çok sert olmayan bir destek veya çamsakızı, zift, kül, kum, yağ karışımı olan bir yatak kullanılabilir. Bu karışım soğudukça donarak sertleşir. Betimlemeler zift yatak ılıkken daha kolay işlenebilmektedir. Daha sonra dış yüzde oluşan kabartma figürlerin, sivri uçlu çelik bir kalemle konturları belirlenir. Kontur belirleme işleminin farklı bir sanatçı tarafından yapıldığı düşünülmektedir[78].

2.2.2.2. Kazıma – Çalma Tekniği

Kazıma-çizgi tekniğinde yivler 15 cm. uzunluğunda sivri uçlu bir kalem veya keski ile kullanılarak yapılmaktadır[79]. Asur miğferlerinde kazıma tekniğiyle yapılan ön yüz betimlemeleri, MÖ 3. binden itibaren bilinen, betimleri iki üç katı büyütme özelliğine sahip kristal taşlarla çizilmiştir[80]. Kazıma tekniği yani yüzeyden parça kesilerek yiv açılması, tunç eserler üzerinde MÖ I. binyılın içerisinde çelik aletlerin kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir[81].

Çalma tekniği ucu yuvarlatılmış küt bir kalemle, hafifçe çekiçle vurularak oluşturulan süslemedir. Çekicin her vurulmasında eser üzerinde yivin zemininde hafif bir iz kalır. Bu teknik ile yivler açılırken, yivin içindeki maden çıkarılmayıp, yivin her iki tarafına itilir[82].

---

[78] Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, ss. 100,101; Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, ss. 34,37.
[79] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, s. 33.
[80] Baş, *Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar*, s. 11.
[81] Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, ss. 98,99; Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, s. 33.
[82] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, ss. 32-33.

Madeni eserler üzerinde derin yivler açarak süslemenin uygulanmaya başlanması MÖ 4. binin sonlarına doğrudur. Çalma usulüyle altın ve gümüş gibi yumuşak madenler üzerinde yivler açılmıştır. Tunç gibi sert madenlerden olan eserlerin madenin kesilerek çıkartıldığı gerçek kazıma tekniği ile yapılan yivler, MÖ 1. binin içinde çelik aletlerin kullanılmasına başlanmasıyla mümkün olabilmiştir[83]. Metal levhalar üzerindeki betimlemeler de kazıma ve kabartma tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Adak levhası geleneği sadece Van-Giyimli'de değil, Van Gölü Havzası başta olmak üzere Urartu'nun diğer bölgelerinde de karşılaşılan bir uygulamadır. Şimdiye kadar kazısı yapılan Urartu merkezlerinin çoğunda Urartu adak levhalarına hiç rastlanmamış, bazılarında ise çok az sayıda ele geçmiştir. Bu nedenle levhaların tarihlenmesi konusunda stratigrafiye dayanan kesin bir tarihlendirme yapabilmek zor olsa da genel üslup değerlendirmelerine göre daha çok MÖ 8. yüzyıl ile MÖ 6. yüzyıl başları arasına tarihlendirilmektedirler. Bu tarih bazı araştırmacılara göre Urartu Devleti'nin yıkılışından sonraki bir döneme denk gelmektedir. Bu görüşlerden hareketle, adak levhası geleneğinin, Urartu Devleti'nin erken dönemlerinde başlayarak son dönemlerine kadar devam ettiği ve Urartu yıkıldıktan sonra da halkın bu geleneği bir süre daha uyguladığı söylenebilir[84].

[83] Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, ss. 32-33.

[84] Hanifi Biber ve Rafet Çavuşoğlu, 'Elazığ Müzesinden Bir Grup Urartu Adak Levhası', *27.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Denizli, 25-29 Mayıs 2009, ss. 9-11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
URARTU KEMERLERİ

3.1. Kemerler

Urartular çoğunlukla tunçtan, nadiren de gümüşten çok sayıda kemer üreterek kullanmışlar ve bakırın içeriğine çinko katarak bazı eserlere de altın görünümü vermeye çalışmışlardır. Kemerler devletin saray atölyelerinde üretiliyordu. Doğu Anadolu'da madeni kemerler ilk Urartu Krallığı döneminde kullanılmıştır[85]. Kemerlerdeki figürler birbirinin ardı sıra tekrarlanarak işlenmiş, yapılan süslemelerle motiflerin birbirinden ayrılması sağlanmıştır. Betimlemelerde arkadan vurularak yapılmak istenen motifin kontur ve ayrıntıları muhtemelen sivri uçlu bir madeni kaleme çizilmiştir[86].

Kemerler enlerine göre geniş, orta ve dar olarak üçe ayrılabilir. Ortalama kalınlıkları 0.1 cm. ile 0.3 cm. arasında değişebilen kemerler 5.5 cm. ile 17 cm. genişliğinde ve 70 cm. ile 152 cm. arasında uzunlukta olabilmektedir[87]. Urartu'da MÖ 9. yüzyıldan 8. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar dar ve geniş kemerler kullanılmıştır. Bunlar sadece boyutları ve giyiniliş şekilleri olarak birbirinden ayrılmazlar, aynı zamanda işlenen temalar ile de birbirlerinden farklıdırlar. Dar kemerler üzerinde kadın hayatı ile ilgili sahneler işlenirken, geniş kemerler üzerinde erkek dünyası konu edilmektedir. Her iki grup arasındaki tek ortak nokta mitolojik yaratıkların olması ve bunların İşpuini/Menua ortak dönemine rastlamasıdır. Hayvanların seçiminde her iki şekilde birbirlerinden farklılıklar vardır. Kadın kemerleri üzerinde sadece küçük hayvanlar koyun, keçi, balık ve kuş tekrar tekrar işlenirken, erkek kemerleri üzerinde güç timsali hayvanlar aslan ve boğa yer almıştır[88].

Erkekler ve kadınların taktığı kemerler boyut olarak da farklılık gösterir. Erkeklerin geniş ve uzun olan kemerlerine karşılık kadınların kemerleri dar ve kısadır. Erkek kemerlerinde genellikle av, savaş, süvari geçişleri, aslan, boğa,

---

[85] Çavuşoğlu, Urartu Kemerleri, s. 430.
[86] Davut Yiğitpaşa ve Süleyman Can, 'Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Urartu Metal Eserleri', *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/16,2016, s. 249.
[87] Rafet Çavuşoğlu, Urartu Kemerleri, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 30.
[88] Ursula Seidl, *Bronzekunst Urartus*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp Von Zaber, 2004, s. 168.

fantastik yaratıklar, hayat ağacı ve ağaç etrafındaki kutsal içerikli sahneler ağırlıkta olup, kadınların dar kemerlerinde ise açık havada düzenlenen dinsel içerikli bir ziyafet sahnesine yer verilmiştir[89]. Kemerlerin üzerinde süvariler, piyadeler, avcılar ve savaş arabalı askerlerin olması, herhangi bir kadın tasvirine rastlanılmaması bu kemerlerin yalnızca erkekler tarafından, törensel sahnelerin olduğu kemerlerde de yalnızca kadın tasvirlerinin olması da kadınlar tarafından kullanıldığını düşündürtmüştür[90]. Erkek kemerlerindeki figürler arasında kutsal ağaç motifi dikkat çekmektedir. Kutsal ağaç motifi ölümsüzlüğü temsil eden, Mezopotamya kaynaklı ve Assur'dan alınan bir bezemedir. Kemerlerde betimlenen bir diğer konu av sahneleridir. Aslan ve boğa gibi güçlü yabani hayvanların avlanması, tarih öncesi dönemden beri bir soyluluk ve güç simgesi olarak kabul edilmiş ve dinsel bir anlam taşımıştır. Av sahnelerinin yanı sıra kemerler, Urartu mimarisi ve sosyal yaşamla ilgili kesitler sunar[91].

MÖ 8. yüzyılın ortalarında yavaş yavaş hem dar hem de geniş kemerin önüne geçen orta genişlikteki kemerler ortaya çıkmıştır. Orta genişlikteki kemerler üzerinde dar ve geniş kemerlerdeki cinsiyeti belirlenen spesifik konular, askeri geçişler, kadın hayatı ve bayramlar, kutlamalar artık görülmemektedir. Ana konu küçük ve büyük hayvanlar üzerindeki hatta mitolojik yaratıklar üzerindeki avlanmadır. Orta genişlikteki kemerler yaklaşık 10 cm. genişliğindedirler ve mitolojik, din konularıyla süslenmişlerdir. Bu süreç yaklaşık olarak II. Rusa ve III. Rusa dönemine kadar görülebilir[92].

Urartu maden sanatında levha tunçtan üretilmiş kemerler, sayısal açıdan önemli bir gruptur. Bunun ilk nedeni kemerlerin her sınıftan insanların mezarlarına ölü armağanı olarak bırakılmasıdır[93]. Kemerler genellikle mezarlara katlanarak bırakılmıştır ve mezar sahibinin önemini, sosyal sınıfı ve zenginliği hakkında bilgi vermektedir[94]. Genellikle tüm kemerlerin arka yüzleri deri ile kaplanmıştır. Kemerin uzun ve yan kenarları boyunca açılan delikler ile deri, kemere tutturulmuştur. Kemerlerin iki kısa kenarında yer alan ve perçin ile kemere tutturulan halkalar, kemerin olasılıkla bir kaytan ile de bele bağlanmasını

[89] Rafet Çavuşoğlu, "Urartu Takıları", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 260.
[90] Hatice Ergürer, "Urartu Kemerleri Üzerindeki İnsan Tasvirleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.14, 2, 2010, s. 8.
[91] Çavuşoğlu, "Urartu Takıları", s. 260.
[92] Seidl, Bronzekunst Urartus, s. 168.
[93] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, ss. 121-122.
[94] Çavuşoğlu, "Urartu Takıları", s. 260; Çavuşoğlu, Urartu Kemerleri, s. 430.

sağlamıştır ya da kemerin iki ucunu birleştirmek için bir kemer tokası kullanılmıştır. Bütün Urartu kemerlerinin üzerleri çeşitli savaş arabaları, süvariler veya piyadeler, avlanan insanlar, hayvanlar, geometrik motifler veya bitki motifleri ile bezenmiştir. Şu ana kadar ele geçirilen kemerler üzerinde betimleme olmayanı yoktur[95]. Urartu süsleme sanatında bir gelenekselleşme söz konusu olduğundan birçok bezeme farklı zamanlarda aynı şekilde kullanılabilmiştir[96]. Betimlemeler için genelde iki farklı teknik uygulanmıştır. En çok kullanılan bezeme tekniği arkadan vurma yöntemidir. Daha az kullanılan önden çizme yöntemi ise birçok durumda tek başına veya arkadan vurma tekniği ile birlikte uygulanmıştır. Arkadan vurma yönteminde de kemer üzerinde betimlenmek istenen motifler, önce sivri bir madeni kalemle çizilerek çeşitli motiflerin konturları ve gerekli detaylar yapılmış olmalıdır[97].

Asıl konumuz olan metal levhalar da bu kemerlerin arka yüzleri kullanılarak oluşturulmuştur. Kemerlerden kesilen parçaların üzerindeki bezemeler çekiçle dövülüp silinerek, tekrar yeni bezemeler yapılmıştır.

[95] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, ss. 121-122.
[96] Filiz Akman ve Yasemin Çuhadaroğlu, 'Anadolu Medeniyetler Müzesi Koleksiyonunda Urartu Kemerleri', *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 30, 2012, s. 165.
[97] Çilingiroğlu, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, ss. 121-122.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METAL LEVHALAR

Urartu arkeolojisi için önemli olan metal levhalara yönelik araştırmaların yetersizliği sebebiyle bazı sorular tam olarak aydınlığa kavuşamamıştır. Doğu Anadolu'da yapılan arkeolojik kazı ve müzelere satın alma yoluyla gelen çok sayıda metal levhalar bulunmasına rağmen, bugüne kadar bunların tümünü ele alan başka bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan metal levhalar değerlendirmeye çalışılmış ve bu dönemle ilgili karanlıkta kalan noktalar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ancak bu malzemenin bulunduğu merkezlerde, belli bir mimari veya tabakaya bağlı olarak toplanamamıştır. Bu malzeme grubunun tamamına yakınının buluntu durumu, stratigrafik ve kronolojik olarak da birçok konuyu aydınlatmada yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında metal levhaların kendisi, stil kritiği konunun aydınlatılmasında daha önemli bir bilgi kaynağı olarak ön plana çıkmıştır.

Höyüklerde, mezarlarda, tapınaklarda ve sivil mimariye ait evlerde ele geçmemesi hatta toplu bir şekilde Giyimli'de ele geçmesi birçok problemi beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kullanımı, işlevi, yapılış nedeni (Halkın Urartu sanatına tepkisi mi?) gibi soruların cevapları ile ilişkisi tam olarak ortaya konamamıştır. Genel hatlarıyla değerlendirildiğinde; homojen bir kültürel yapıyı barındırdıkları anlaşılır.

4.1. Tanımlama ve Yapısal Özellikler

Çeşitli madenlerden belli amaçlarda kullanılmak üzere, dövme veya döküm yöntemiyle yapılan, üzerinde kabartma veya kazıma ile yapılmış bezemeleri olan levhalar metal levhalardır. İncelediğimiz metal levhaların boyutları değişiklik göstermektedir. Zaman içinde deformasyona uğrayan bu levhaların şekilleri genellikle, kare, oval ve dikdörtgendir.

Küçük maden eserler üzerindeki sahnelerden, Urartular'ın dini ve ölü gömme gelenekleri ile ilgili bilgi edinmekteyiz. Bu tür veriler en çok metal levhalar,

kemerler, madalyonlar, pektoraller (göğüslükler), miğferler üzerindeki dinsel veya törensel içerikli sahnelerdeki betimlerden gelmektedir[98].

Tunç metal levhaları, Urartu uygarlığının dikkat çekici yönlerinden biridir. Ortalama 15x9 ya da 10x8 cm. boyutlarındaki metal levhaları 1 mm. kadar kalınlığındadır. Çoğunlukla dikdörtgen ve kare, bir kısmı da daire veya oval biçimlidirler. Şu ana kadar ele geçirilen metal levhalarının sayıları 2000'in üzerindedir. Tümü 1971 yılında Van'ın 68 km. güneydoğusundaki Giyimli (Hırkanis) Köyü'nde bulunan metal levhalarından ayrıca Ermenistan'da Karmir-Blur[99] ve Argiştihinili kaleleri, Elazığ- Altınova'da Norşuntepe ve Van/Karagündüz[100] höyüklerinde birer örnek ele geçirilmiştir[101]. Giyimli metal levhaların bulunduğu yerde bir tapınak veya başka bir yapı bulunamamıştır ve tam olarak nerede ve ne şekilde bulunduklarına dair bilgiler eksiktir[102]. Büyük çoğunluğu yurt dışına kaçırılarak Cenevre, Zurich, Basel, Londra ve Münih gibi müze ve özel koleksiyonlara dağılmışlardır. Türkiye'de Van, Gaziantep, Konya, Karaman, Kahramanmaraş, Adana, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi bu türde koleksiyonlara sahiptir[103].

Urartu uygarlığının geç evrelerine ait olan metal levhalarından önemli bir bölümü MÖ 8-7. yüzyıla ait tunç kemer parçalarının arka yüzlerine işlenmiştir[104]. Bu bezemelerde klasik Urartu stilinin devamı olan işçiliklerde, basit, ilkel ve kaba biçimde üretilmiş olanlar bulunmaktadır[105]. Kenar genişlikleri üzerine deliklerin açılması veya bu deliklerden halkaların geçirilmesi, bunların bir yere tutturulduklarını veya asıldığını göstermektedir. Bu tür metal levhaları muhtemelen giysilere dikilerek, koruyucu anlamda muska ve amulet gibi taşınmışlardır[106]. Oktay Belli'ye göre; Urartu kadınlarının takı ve giysi zevkini altından yapılmış giysi aplikleri yansıtmaktadır. Urartu krallığının MÖ 7. yüzyılın sonlarında yıkılmasıyla zengin, soylu ve yönetici sınıfın ortadan kalkmasından sonra, altın ve gümüş olarak

[98] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri,* s. 2.
[99] H. J. Kellner, Votive plaques. R. Merhav (Der.) Urartu, A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.. Jerusalem., 1991, ss. 286-299.
[100] Veli Sevin ve Aynur Özfırat, "Van-Karagündüz Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İstanbul Üniversitesi, Ankara, 2000, s. 171.
[101] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya,* s. 226.
[102] Baki Öğün, 'Urartu'lular', *Türk Ansiklopedisi,* C:33, Ankara, s. 67.
[103] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 226; Öğün, 'Urartu'lular', s. 65.
[104] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya,* s. 226.
[105] Yiğitpaşa ve Can, 'Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Urartu Metal Eserleri', s. 242.
[106] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri,* s. 5.

üretilen giysi aplikleri kullanılamamıştır. Ancak metal giysi apliklerinin toplumun diğer kadınları tarafından da yaygın bir moda olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, tunçtan yapılmış irili ufaklı ve resimli levhaların kenarındaki ip geçirilebilen deliklerin olması, kadınların küçük levhaları aynı bir aplik gibi bezeme ve koruyucu amacıyla giysilerinde bu deliklerden asarak kullandığını göstermektedir. Bu nedenle metal giysi apliklerini bazı araştırmacılar 'adak levhası' olarak da adlandırmaktadır[107]. Belli, metal levhaları giysi apliği olarak kadınların kullandığını belirtmiş, Taşyürek ise "Giyimli bronz definesinin dini amaçlarla, bir mabede adanmak suretiyle kullanılmış ve 'adak levhası' olarak adlandırılan eser"[108] olarak belirtmiştir. Başka bir görüş olarak B. Öğün "üzerlerinde dini sahnelerin olduğu kesinlikle söyleyebileceğimiz bu plakaların mezar hediyesi olarak kullanılmış olmaları da mümkündür"[109] demiştir. O. Belli, metal levhaların giysilerinde kadınların kullanımından bahsetse de bu tür aplikleri erkeklerin de giysilerinde kullanabileceği düşünülmelidir. Her ne kadar yayınlarda adak levhaları olarak geçse de biz metal levhalar demeyi yeğliyoruz.

Birçok metal levhasının üst kısmında, kale burçları ya da daha büyük bir olasılıkla tapınakları ifade eden mazgallar görülür. Bu durum levhaların tapınaklara adanmış olduğunun bir göstergesi olabilir. Üzerlerindeki kabara başlı çivi delikleri yardımıyla ahşap kapı kanatları üzerine asılmış olduklarını düşündürmektedir. Erzincan- Altıntepe, Çavuştepe, Ayanis ve Yukarı Anzaf gibi kalelerdeki tapınaklarda bu türde metal levhası bulunmamıştır. Bu nedenle adak levhası anlayışının resmi devlet ve saraydan çok halk tarafından benimsenmiş olduğunu düşündürmektedir. Muhtemelen bu adakların sunumu kırsal kesimdeki halk tapınaklarının duvarları önünde olduğu düşünülmektedir[110].

Saray sanatı Urartular'da anıtsaldır. Boyalı duvar resimleri, kabartmalar, mühürler ve özellikle tunç eşyalarda Urartu tanrıları, kalıplaşmış ve stil yönünden benzer anlatımlara sahiptir[111]. Urartu Krallığı'nın tipik saray sanatını, kemer parçaları üzerindeki resimler yansıtmaktadır ancak tunçtan dövülerek yapılan kemerler adak levhalarına dönüştürülürken bu resimler dövülerek silinmeye

[107] Belli, *Urartu Takıları*, ss. 374-386.
[108] Orhan Aytuğ Taşyürek, "Giyimli (Hırkanis) Adak Levhalarından Örnekler", *Belleten,* C: 42, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1978, s. 202.
[109] Öğün, 'Urartu'lular', s. 67.
[110] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 226.
[111] Oktay Belli, 'Urartu Sanatının Sosyo- Ekonomik Açıdan Eleştirisi Üzerine Bir Deneme', *Anadolu Araştırmaları VI*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1979, ss. 59,60.

çalışılmış; bunun üzerine ya da levhaların arka tarafına yerel atölyelerde tekrar resim çizilmiştir[112]. Giyimli sanatçılarıyla birlikte, o zamana kadar Urartu Krallığı'nın gücünü ve ihtişamını zengin savaş sahneleri ile oldukça canlı bir şekilde yansıtan tasvirlerin yerine, halkın ortak sorunlarını anlatan, daha samimi ve inandırıcı tasvirler yapılmaya başlanmıştır. Dinsel inançların yardımıyla, halkın ekonomik ve beslenme gibi bazı sorunlarını da içeren bronz metal levhaları üzerindeki betimler, daha bağımsız ve farklı bir düşünceyi yansıtmaktadır. Bu açılardan bronz metal levhalarının üzerine işlenen betimler "Urartu halk sanatının" örneklerini oluşturmaktadır[113].

MÖ 7. yüzyılın sonlarında doğu ve kuzeydoğudan gelen İskitler tarafından Urartu kentlerinin yıkılması sonucu halk taşınabilir eşya ve hayvanlarıyla birlikte ana yolların dışında kalan dağlık bölgeye kaçmak zorunda kalmıştır. Türlü tehlikelerden uzak olan bu yörede yaşayan halk uzun bir süre daha varlığını sürdürmüştür[114]. Urartu krallarının kaleler içinde kurduğu madencilik atölyelerinin tahrip edilmesinden sonra maden üretimi ve metal eşya yapımı gerilemiştir[115]. Toplu ve sıkı bir çalışma isteyen maden çıkarma, ergitme ve hammadde elde etme organize edecek yönetim gücü kalmadığı için metal eşya, alet, kadın takıları ve silah üretilemiyordu. Bu nedenle halk yanında getirdiği at koşum takımlarına ait çeşitli tunç parçalar ile silahlarını ve özellikle de kemerleri parçalara ayırarak yeniden kullanmaya başlamışlardır[116].

4.2. Metal Levhaların Stil İncelemesi

Metal levhalar üzerinde iki stil görülmektedir. Bunlardan birincisi klasik Urartu biçiminin devamıdır ve ikinci stile göre daha erkendir. İkinci stil ise İlkel Urartu stilidir. Daha çok ilkel stilde olan levhalardan bir bölümü oksitlenme, kırılma, kopma dolayısıyla stil konusunda anlaşılamamaktadır.

---

[112] Belli, '*Urartular'*, s. 207.
[113] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri, s.6.*
[114] Oktay Belli, *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics,* (Ed. F. Özdem), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004, ss. 248-250.
[115] Oktay Belli,'Urartu Madencilik Geleneğini Devam Ettiren Kent: Siirt Bakır ve Bronz Atölyeleri', *İzzet Gündağ Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2005, s. 41.
[116] Belli, *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics,* ss. 248-250.

4.2.1. Klasik Urartu Stili

Bu gruptaki levhalar üzerinde: Aslan, dağ keçisi ve at üzerinde duran tanrılar, arkalıklı tahtında oturan bir tanrı ve onun huzuruna çıkan insanlar, bir tanrı ya da tanrıçaya kurbanlık hayvan getiren erkek ya da kadınlar, tek başına ayakta duran tanrılar ve tanrıçalar vb. sahnelere yer verilmiştir. Bu levhalardan kimileri gayet ustalıklı bir Urartu işçiliğine sahipken, kimileri de son derece dejenere olmuş bir işçiliğin ürünüdür[117]. Levhaların üzerinde insan ve hayvan resimleri, tanrı, tanrıça figürleri ile ilginç kült törenleri, kadın ve erkek başları yapılmıştır. Urartu metal levhaları arasında 'insan figürleri'nin betimlendiği, iyi işçilik gösteren grup en eski grubu oluşturmaktadır; betimler arasında uzun pelerinli, büyük başlıklı ve büyük olasılıkla kutsallığını gösteren bir başlık takan figürler bulunmaktadır ki ok kılıfları veya kanat ile donatılmış olarak, bazen keçi, boğa ya da aslan figürleri üzerinde tasvir edilmişlerdir. Bu tasvirlere bağlı olarak söz konusu erkek betimlerinin tanrı figürlerine ait oldukları anlaşılmaktadır[118]. Güç ve yeteneklere sahip olduğu düşünülen aslan, boğa gibi hayvanlar, Urartu krallığının erk ve güçlülüğünü simgelemektedir[119]. Tasvirlerde, tanrının karşısında, genellikle pelerin giymiş veya beline ya da ayak bileklerine inen başörtüsü takmış olan ve derin bir saygıyla selamlama pozisyonunda duran bir erkek ya da kadın figürü yer almaktadır. Kadın figürleri çoğunlukla karşısındaki tanrı veya tanrıça figürüne oranla daha kısa boyludur ve libasyon kapları ile kurbanlarla beraber, tapınır vaziyette gösterilmiştir. Bu durum kadının, tanrı/ tanrıça ile aynı statüde olmadığını gösteren bir unsurdur. Bazı örneklerde kadın figürü elinde başak demeti veya bitki motifi ile işlevi henüz bilinmeyen bir tür sancak (alem/ sembol) taşımaktadır; olasılıkla sancağın kült ile bir bağlantısı vardır. Tanrı/ tanrıça figürlerinin, yalnız başlarına tasvir edildikleri betimlerde de, ellerinde bu tür sancak/ sembol taşıdıkları görülür. Ayrıca 'iki kadın figürünün karşılıklı olarak betimlendiği' metal levhalar da yer almaktadır[120]. Dikdörtgen veya kare şekilli ve saplı alemlere çift veya tek figürlü levhalar üzerinde sık görülürken, yarım ay (hilal) şekilli ve saplı alemlere de Urartu metal levhalarında daha az karşılaşılmaktadır. Metal levhaların üzerinde yer alan

[117] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya,* s. 226.
[118] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri,* ss. 6-7.
[119] Oktay Belli, "Urartular'da Totemcilik Sorunu", *Anadolu Araştırmaları VII*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1979, ss. 39
[120] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri,* ss. 6-7.

figürlerin ellerinde tuttukları başak/bitki, nar bereketle ilgili sembollerdir[121]. Verimin artması için doğaüstü erk ve yetiye sahip tarımın koruyucu tanrılarına, düşüncelerini mühür ve metal levhalar üzerinde betimleyerek, bolluk ve bereketi simgeleyen sembollerler sunuyorlardı. Metal levhalar üzerindeki sahneler resmi Urartu dininde karşılaşmadığımız kült konuları ile ilgili çivi yazılı eksik belgeleri tamamlamakta ve Urartu toplumunun ekonomik sorunlar karşısında başvurmak zorunda kaldığı kült törenleri ile de bunların nasıl yerine getirildiği hakkında somut bilgi edinilmesini sağlamaktadır[122].

Elazığ Müzesi'nde Klasik Urartu stili olarak ayırabileceğimiz metal levhalardan **Kat. No:2**'de, dağ keçisi figürü görülmektedir. Dağ keçisi daha çok adak olarak betimlendiğinden gösterildiği metal levhaların sayısı diğerlerine göre fazladır. Boynuzundan, ipinden tutulmuş keçinin kurbanlık olarak sunulduğu yaklaşık dokuz levhada figürler ayakta veya keçinin yanında betimlenmiştir. Metal levhanın sol kenarında birbirine paralel iki hat ve içerisi tek sıra nokta motifleriyle süslü bir bordür, üstte ise zigzaglı bordür görülmektedir. Bordürün üstündeki kenar ise basamaklı şekilde yapılmıştır. Sol kenara yakın olan sağa dönük kanatlı, ayakta büyük insan figürü (muhtemelen bir tanrı) sağ eli kalkık sol elinde bir nesne tutmaktadır. Tanrı figürünün serpuşu boynuzludur. Kıyafeti balık kılçığı motiflidir. Figürlerin gözleri cepheden yapılmıştır. Karşısındaki kişi bir elinde alem tutmakta, diğer elinde ise sola dönük keçinin ipini tutmaktadır. Kurbanı tanrıya sunuyor olabilir. Alemin içi çarpı motifiyle doldurulmuştur. Sol kenarda muhtemelen asılmak için açılan iki tane çivi deliği vardır. Yine bir dağ keçisinin olduğu **Kat. No: 27**'de levha parçası üstünde, çok süslü elbiseli bir figürün önünde sağa doğru bir keçi yürümektedir. Keçinin üzerinde kıllarını belirtmek için yapılmış kazıma çizgiler vardır. Önde dolgu motifleri vardır, etrafları noktalıdır ve beş tanesi delinmiştir.

Kat. No: 3'de metal levhanın kenarları kırıktır. Sol ve üst kenarında açılmış çivi delikleri vardır. Ortada uzun elbiseli etekleri süslü, serpuşlu, kanatlı bir figür vardır. Kulak spiral, gözler cepheden yapılmıştır. Kanatlarının kenarları noktalı bordürlüdür. Başlığı dikdörtgen, sıra sıra kısa çizgilerle bezenmiş kadın figürü tanrı olabilir. Kıyafeti süslüdür. Elbisesinin etekleri nokta ve daire bezemelerle ve püsküllle süslenmiştir. Bir eli 'V' şeklinde, diğer elinde üzeri noktalı bezemeli bir

[121] Taşyürek, "Giyimli (Hırkanis) Adak Levhalarından Örnekler", ss. 217-219.
[122] Belli, 'Urartu Sanatının Sosyo- Ekonomik Açıdan Eleştirisi Üzerine Bir Deneme', s.62.

alem tutmaktadır. Eserde yüzeyde dövme tekniğiyle bazı dolgu motifleri oluşturulmuştur. Kırık olan plaka oksitlidir.

Kat. No: 39'da bir tanrıça veya bir kadın figürü profilden tasvir edilmiştir. Figürün kulaklarında küpesi vardır ve uzun saçlıdır. Göğüs kısmında büyük bir rozet motifi yapılmıştır. Arkasında çizgilerle kanat gösterilmiştir. Başında muhtemelen başlığı vardır. Saçları ayrıntılı işlenmiştir. **Kat. No: 59'**da metal levhanın etrafı kırıktır. Sol tarafa dönük bir insan figürünün kalçadan aşağısı ve ayakları görünmektir. Uzun, etekleri bezemeli bir elbise giymiştir. Kıyafeti kısa çizgilerle ve nokta bezemelerle süslenmiştir. Ön tarafı dolgu motifleriyle bezenmiştir. **Kat. No: 61, 70'**de dolgu motifleriyle süslü metal levha parçalarının bezemeleri birbirine benzemektedir. Figürler sola dönük, kanatlıdır. Kanatlarının kenarları içi nokta sıralı bordürlü yapılmıştır. Stilize çizilmiş baş kısmı kopuk, uzun ve süslü elbiseli figürlerdir. **Kat. No: 64'** de, levha parçası ortada sağa doğru yürüyen başı noksan kanatlı bir figür, stilize uzun elbiseli önde ve arkada dolgu motifleri görülmektedir. **Kat. No: 66** ve **69'**da sağa doğru yürüyen kanatlı bir figürün sırt kısmı görülmektedir. Ön cephe kopuktur. Elbise ve kanatlar gayet süslü olup arka planda dolgu motifleri ortak özellikleridir. **Kat. No: 66'**da figürün üzeri noktalarla ve rozetlerle süslenmiştir. **Kat. No: 69'**da sol yanı kalın aralıklı ince iki çizgiyle bordürlenmiştir. İçte kısa çizgilerle etrafı çevrelenmiş dolgu motifleri arasında kanatlı bir insan figürü sağa doğru yürümektedir. Baş ve kalçadan aşağısı kırıktır. Bel kısmı kemerli süslüdür. Çizgiler arasında noktalarla bezenmiştir. Kemerin alt kısmında da sıra sıra kısa çizgiler vardır. Kanatların ucunda ponpon yapılmıştır. **Kat. No: 71** küçük bir metal levha parçasıdır. Üst ve sağ kenarı kırıktır. Üzerinde sola yönelik stilize insan figürünün belden aşağısı görülmektedir. Ayaklarının üzerinde noktalarla hatlar belirtilmiştir. Uzun elbisesi nokta sıralar ve rozetlerle, kısa çizgilerle bezenmiştir. Alt kenarda iki geniş delik açılmıştır. **Kat. No: 62'**de kalın sert levha parçası en üstte 3 tane basamaklı şekil yapılmıştır. Kalın bir çizgi ile bordürlenmiştir. Ortada etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri arasından bir alem görülmektedir. İç bükey yapılmış olan alemin kenarları çizgilerin arasında kısa dik çizgiler yapılmıştır. Ortada sıralı noktalarla yapılmış çapraz bir hat vardır. Muhtemelen asılmak için yapılmış küçük bir deliği vardır. Kırık bir levha olduğundan alem bezemesinden başka figür görülmemektedir.

4.2.2. İlkel Urartu Stili

Halk sanatı[123], halk stili[124] veya bozulmuş Urartu sanatı stili[125] olarak da kabul edilir. Bu grupta ise daha ilkel bir stil gözlenir, bu sebeple de daha geç bir döneme tarihlendirilmektedirler. Figürlerin çoğu cepheden ve kolları yukarıya doğru kalkık vaziyette, daha soyut olarak, detayları ve atribüleri fazla belli edilmeden resmedilmişlerdir; bu nedenle cinsiyetleri tam olarak anlaşılamamaktadır. Kolların kalkık olması kültsel veya dinsel sahneler olarak yorumlanmasına yol açmaktadır, bu metal levhalarının üzerindeki insan figürlerinin, adağı yapan kişileri temsil ettiklerini düşündürür[126].

Elazığ Müzesi'nde bulunan metal levhalarda bazı örneklerde dua eder gibi kolların yukarı doğru ve ellerin açık olduğu görülmektedir. Basit bir işçilikle fazla ayrıntıya girilmeden yapılmış olan figürler ilkel Urartu stilini yansıtır. Yine bu stilde daha çok görülen figürlerin cepheden verilmesi de incelediğimiz levhalarda karşımıza çıkmaktadır. Figürlerin çizimi oldukça basitleşmiştir. Eller uzun parmaklar şeklinde gösterilirken, bazılarında çizikler şeklindedir. Bozulmaya başlayan stilde figürler gittikçe daha da basitleşmekte, ağız, göğüs gibi organlar noktalarla belirtilmektedir. Bazı levhalarda figürler tek bedende iki başlı olarak yapılmıştır. Buna benzer bir levhada Kahramanmaraş Müzesi'nde vardır. Soyut olarak yapılan metal levha figürleri birbirine benzemektedir. **Kat. No. 19'**daki figür, yine Kahramanmaraş Müzesi'nde bulunan bir örnekle (Envanter No: 8.1.73) oldukça benzemektedir. Uzun üçgen başlı dikdörtgen gövdeli stilize, vücudun sol yarısı ve belden aşağısı görülmektedir. Soyut insan figürü noktalarla işlenmiştir. Diğer soyut figürlerin olduğu levhalar **Kat. No. 24, 34, 57'** dir. **Kat. No. 24'**de levha üstünde yan yana iki stilize insan figürün baş ve ayak bölümlerinde noksanlıklar vardır. Elbiseleri süslü, etek çarpı işareti ile bölünmüştür. Göğüste alt alta çiziler ve damla şeklinde noktacıklar yapılmıştır. **Kat. No. 34'**de oksitli levhanın üzerinde çok stilize insan figürünün başı görülmektedir. Alt ve yanlar kopuk. Sağ kenarı delinmiştir. **Kat. No. 19** ile benzerlik göstermektedir. **Kat. No. 57'**de oksitli madeni levhanın bazı yerleri kopuktur. Dikine kalın bordürlerin arasında dolgu bezemeler yapılmıştır. Soyut bir

[123] Belli, *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics,* ss. 248-250.
[124] M.N. Van Loon, Urartian Art İts Distinctive Traits İn The Light Of New Excavations, İstanbul, 1966, s. 166.
[125] Biber ve Çavuşoğlu, 'Elazığ Müzesinden Bir Grup Urartu Adak Levhası', s. 10.
[126] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri,* ss. 6-7.

figür olmalıdır. Bu levhalar arasında insan figürünün oldukça stilize işlenenleri **Kat. No. 5, 10, 11, 16, 29, 31, 42, 45** ve **46'**dır. Vücut hatları çok basittir. Ayrıntılar işlenmemiştir. **Kat. No. 5'**de sol kenarı nispeten düz yapılı, diğer tarafları kırıktır. Yer yer kopmaya meyilli madeni levhanın ortasında cepheden kadın figürü belden üstü çıplak, göğüsleri iki damla motifiyle gösterilmiştir. Kolları "V" şeklinde kutsama pozisyonunda olup, elleri yukarı doğru açıktır. Figürün başının bir kısmı kırıktır. Yine kalçanın alt tarafı kopuk olan figürün bel kısmında birbirine paralel çizgilerin arasında zigzag motifleri yer almıştır. Levhadaki boş alanlar, kabara şeklinde dairesel rozetlerle doldurulmuştur. **Kat. No. 42'**de kabartma yöntemiyle yapılmış ve stilize bir figürdür. Üzerinde orantısız vücutlu bir insan figürünün bazı bölümleri görülmektedir. Sağ kol dirsekten yukarı 'V' şeklinde yukarı kaldırılmıştır. Muhtemelen elinde bir nesne tutmaktadır. Başında ve göğüs kısmında kabarcıklar yapılmıştır. Kolunun altında da yine dolgu amaçlı üç tane kabarcık vardır. **Kat. No. 31'**de ortasında vücutlu sakallı bir erkek başının stilize olarak işlendiği bir metal levha parçasıdır. Başın sol üst yanı kopuktur. Kolları iki yana açıktır. **Kat. No. 46'**de metal levha parçası üzerinde sola doğru yürüyen sağ kolu dirsekten bükülü, muhtemelen bir şey tutmakta olan çok stilize bir insan figürünü gösteren yukarısı kopuktur. Ön tarafta noktalardan oluşan şekiller vardır. Alt kenarda çivi delikleri açılmıştır. **Kat. No. 29'**de oksitli metal levha parçasının bir köşesi (dar) kopuktur. Dikdörtgen formunda noktalarla birleştirilmiş bir çerçeve içerisinde çok stilize bir insan figürü vardır. Kollar yana doğru, parmaklar açık, olduğundan büyük, baş belirsizdir. Etrafında başak gibi motif yapılmıştır. **Kat. No. 45'**de levha parçasında başı ve belinin bir kısmı kopuk orantısız vücutlu bir insan figürü vardır. Figürün hatları nokta kabartmalarla belirtilmiştir. Belinde üç sıra noktalarla yapılmış kemer vardır. **Kat. No. 16'**da oksitli yer yer kopmaya meyilli levha parçasının üzerinde mitolojik iki tasvir görülmektedir. Figürler dövme tekniğiyle kabartılmıştır. Figürlerin kolları yukarı doğrudur. Ağız ve göz nokta kabartma olarak yapılmıştır. Üst ve alt kenarda çivi delikleri vardır. **Kat. No. 10** ve **11** de figürlerin hatları noktalarla yapılmıştır. **Kat. No. 10**'da metal levha üzerinde hatları nokta kabartmalarla yapılmış iki tane figür vardır. Birinin yalnızca başının yarısı görülmektedir. Yarısı kopuktur. Figürün mitolojik olduğu söylenebilir. Başlar yuvarlak noktalarla çevrelenmiş gözler ağız ve burun yapılmıştır. Parmaklar çizgiler halindedir. **Kat. No. 11'**de Bu levhada da figürlerin hatları nokta kabartmalarla belirtilmiştir. İki başlı tek gövdelidir. Gövdede göğüs ve göbek kabartma ile

gösterilmiştir. Yüz hatları anlaşılamamaktadır. Üst kısım ve diğer kenarlarda kopukluklar, çürümeler vardır.

Kat. No. 56, 65, 79, 86, 87, 88 ve **91'**de üst tarafları kırılmış, eteklerinin bir kısmı görülen figürler vardır. Etrafları doldurma motifli bu levhalardan **Kat. No. 56**'da üç kişi diğerlerinde bir kişi tasvir edilmiştir. **Kat. No. 56'**da metal levha parça üzerinde sola doğru yürüyen stilize iki figürden birinin tek diğerinin iki ayağı ile karşıdan gelen bir başka figürünün bir ayağı görülmektedir. Arada dolgu motifleri vardır. Etek kısımları kısa çizgilerle ve noktalarla bezelidir. **Kat. No. 79'**da sağa doğru yürüyen stilize bir insan figürünü etek kısmından bir bölüm. Uzun elbise volut biçimli uçludur. Elbise kısa çizgiler ve noktalarla bezenmiştir. Arkası ve ayak üstü dolgu motiflidir. Etek ucundaki dolgu motifi delinmiştir. **Kat. No. 87'**de metal levha parçası çürümeden ötürü yer yer kopmuş ve çatlaklar belirmiştir. İri dolgu motifleri arasında sağ tarafa doğru yürüyen stilize uzun giysili insan figürünün gövdesinin üst kısmı kopuktur. Bazı dolgu motiflerinin etrafı kısa çizgilerle bazılarının ise noktalarla çevrelenmiştir. Alt kenarda küçük çivi delikleri vardır. **Kat. No. 88'**de Üst ve sağ kenarı kırık olan metal levha parçası, üzerinde aralıklı çivi deliklerden sonra iki kalın hatla bordürlenmiştir. Bu hat ve dolgu motifi arasında muhtemelen asmak için bir delik daha yapılmıştır. İri kabartmalı dolgu motiflerinin etrafı kısa çizgilerle çevrelenmiştir. Gövdesinin sol yarısı görülen elbisesi diagonal kısa çizgilerle bezenmiş insan figürü vardır. Arkasında kanadının ponponlu ucu görülmektedir. Ayakları oldukça stilize yapılmıştır. **Kat. No. 65'**de etrafı kırık metal levha parçası üzerinde çok stilize bir insan figürü seçilmektedir. Sağa doğru yönelik sağ kol dirsekten bükülmüştür. Muhtemelen bir şey tutmaktadır. Elbisesinin üzerinde çapraz kısa çizgilerle bezelidir. Dolgu motifleri vardır. **Kat. No. 86'**da parçalanmak üzere olan metal levhanın üzerinde başı kopuk sağa yönelik figür vardır. Elbisesi uzun ve enine noktalarla süslenmiştir. Figürün etrafına nokta bezemeli dolgu motifleri yapılmıştır. Üst kenarda, alt kenarın sağ ve sol ucunda muhtemelen asmak için yapılmış çivi delikleri vardır. **Kat. No. 91'**de en dar kenarı kesintili, ortada çatlaklık var. Dolgu motiflerinin etrafı noktalarla çevrili parçanın üzerinde sağa doğru yürüyen bir insan figürünün omzundan aşağısı görülmektedir. Elbisesinin üzeri yan yana kısa kesik çizgilerle bezenmiştir.

İlkel stilde olan bu levhalarda ayrıca figürler ellerinde bitki ve boncuk dizisi tutmaktadır. Bunun örnekleri **Kat. No. 7, 25, 35, 44, 48** ve **76'**de görülmektedir. **Kat.**

No. 7'de Sağ ve alt kenarı kırık olan metal levhanın kabartmalarla yapılmış 3 kenarı bordürlüdür. Belirgin ortada sola doğru yürür vaziyette stilize bir figürüdür. Gözleri cepheden, ağız tek çizgi olarak yapılmış. Sol elinde bir başak tutmakta ve sağ eli yukarı doğrudur. Etek kısmı desenleri çizgi hatlar arasında kısa çizgilerle yapılmıştır. Ortasında çivi deliği vardır. Başının yanında bir parça kopmuştur. **Kat. No. 25'**de dolgu motifleri arasında sağa doğru elinde bir başak tutan bir kadın yürür vaziyettedir. Figürün belden aşağısı kopuktur. Elbisesinin üzerinde kısa kazıma çizgilerle bezeme yapılmıştır. Levhanın üst kısmında zig zag şeklinde kesilmiştir. **Kat. No. 35'**de sola doğru elinde bir bitki tutar vaziyette yürüyen stilize bir erkek figürünü vardır. Etrafında dolgu motifleri yapılmıştır. Önünde başka bir figür vardır ancak kırıktır. Soldaki figürün sadece elinde tuttuğu alem görülmektedir. Üst kısımda delik vardır. **Kat. No. 44'**de etrafı zedelenmiş, parçalanmıştır. Levhada baş kısmından kırık sola dönük stilize bir insan figürü vardır. Sağ elinde iç içe halka oluşturan boncuk dizisi vardır. Boş alanlar dolgu motifleriyle süslenmiştir. **Kat. No. 48'**de kirli kahverengi kopmaya meyilli ince madeni Urartu metal levha parçası üzerinde sağa doğru yürüyen başı kopuk stilize bir figürün bir elinde başak diğerinde torbaya benzeyen bir şey tutmaktadır. Dolgu motifleri yapılmıştır. Alt kenarda iki tane çivi deliği vardır. **Kat. No. 76'**da levha oldukça çok parçalanmıştır. Etrafı noktalarla bezeli dolgu motifleri arasında sağa doğru yürüyen bir elinde başak, diğerinde bir nesne tutan bir kadın figür stilize olarak çizilmiş. Elbisesinin üzeri kısa çizgilerle bezenmiştir. Etek kısmında çürümeden dolayı boşluklar var. Alt kısımda delikler vardır. Okside olmuştur. Karaman ve Kahramanmaraş Müzelerindeki metal levhalarda ellerinde bitki tutan figür bezemesine çokça rastlanılmaktadır. Yine Erzurum Müzesi'nde de benzer levhalar görülmektedir.

Bazı figürler yanlarında hayvanlarla gösterilmiştir. **Kat. No. 1, 4, 21, 54, 55, 82** ve **83'**de bir tanesi hariç yanlarında dağ keçisi vardır. Bir figürün yanında betimlenen figürün boynuzları aşağıya doğru yapıldığından boğa olmalıdır. **Kat. No. 1'**de Bu levhanın alt kenarı ve sağ kenarının bir kısmı düzgündür, diğer kenarları kırıktır. İki kalın çizginin çevrelediği bir hatla bordürlenmiş bronz metal levhadır. Bezeme alanının sağ tarafında; sola yönelik durumda uzun etekli bir figür yer almaktadır. Eteğinin üzeri kısa çizgilerle bezenmiştir. İnsan figürünün karşısında ise sağa yönelik durumda, boynuzlu bir hayvan figürü vardır. Bezeme alanının boşlukları rastgele yerleştirilmiş, etrafı kazıma çizgilerle çevrili, kabara şeklinde dairesel rozetlerle

doldurulmaya çalışılmıştır. **Kat. No. 4'**de dikdörtgen formuna yakın üzerinde kopukluk, çürüme var. Asılmak suretiyle delikler oluşturulmuş. Ayakta bir kadın uzun bir elbise giymiştir. Sol yanında bir kurbanlık hayvan yürür vaziyettedir ve figürler stilizedir. Kadının başı kopuk, sağ kolu stilize dik inmektedir. **Kat. No. 54'**de stilize bir insan figürünün belden aşağısı ve tek kolu görülmektedir. Metal levhadaki figürünün önünde kurbanlık bir keçi yürümektedir. Elbisesinin üzeri kısa çizgilerle bezelidir. Keçinin üzeri de kısa çizgilerle belirtilmiş. Eser dolgu motiflidir. **Kat. No. 55'**de birkaç yerinden yeniden kopmaya yatkın metal levha parçası üzerinde, önünde yürüyen keçinin boynuzunu bir eliyle tutup, diğer eli yukarda bir alem tutmakta olan stilize bir insan figüründen bir bölüm gözükmektedir. **Kat. No. 82'**de sağa yönelik uzun giysili figürün etek kısmı önünde kurbanlık hayvan yürümektedir. Figürün elbisesinde yan yana kısa çizgiler yapılmıştır. Hayvan figürünün boynunda noktalarla bezemeler yapılmıştır. Hayvanın önünde dolgu motifi vardır. Alt kısımda küçük delikler açılmıştır. **Kat. No. 83'**de kemer parçası üzerinde çift sıra nokta ile bezelidir. Bölüm ortasında dolgu motifleri arasında sağa doğru yürüyen bir insan figürü (başı kopuk) sol yanında bir keçi görülmektedir. İnsan figürünün arkasında iki kanat vardır. Elbisesi ve keçinin üzeri kısa çizgilerle bezelidir. Sağda ve solda birer çivi deliği vardır. **Kat. No. 21'**de levha üzerinde sağa doğru yürüyen omuzdan yukarısı kopuk, uzun elbise giymiş bir insan figürünün önünde bir keçi, figürün bir eli keçinin boynundan tutmuş, diğer eli yukarı kalkık ileriye doğrudur. Elbisesinin üzeri kısa çizgilerle bezelidir. Sağ kenarda çivi deliği açılmıştır.

Birçok figürde de ellerinde alem tutmaktadır. **Kat. No. 8,13, 15, 32, 33, 37, 40, 43, 47, 60, 68, 73, 75, 77, 78, 80** ve **84'** de ilkel stilde yapılmış olan figürleri görmek mümkündür. İki levhada figürlerin arkasında kanat yapılmıştır. **Kat. No. 33'**de zedelenmiş, çürümeye ve kopmaya meyilli, yer yer deliktir. İnce madeni levha parçası üzerinde sağa doğru yürüyen elinde bir alem tutan, serpuşlu, uzun saçlı sakallı, süslü elbiseli profilden bir erkek figürü görülmektedir. Dikdörtgene yakın bir şekle sahiptir. Sivri bir kalemle kazıma tekniği ile yapılmıştır. Omzunun arkasında kanat görülmektedir. Noktalı rozetler eser üzerinde doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Alem tutan el bileğinde nokta baskılarla bileklik yapılmıştır. Alemin üzerinde çarpı motifi vardır. **Kat. No. 84'**de bir kenarı sağlam diğer kenarlardan kopuk metal levhası parçası üzerinde sağa yönelik elinde alem tutan kanatlı bir insan

figürü görülmektedir. Alemin üzerine çapraz kısa çizgiler yapılmıştır. Profilden görülen figürün etrafında çevresi noktalarla bezeli dolgu motifleri vardır. Başında çapraz çizgilerle süslü şapkası vardır. Üst kenarda aralıklı iki tane çivi deliği vardır. **Kat. No. 13'**de sol kenarı dışındaki kenarlar, kopmuş veya kırılmıştır. Sola doğru yürüyen bir erkek figürü vardır. Serpuşlu, sağ elinde kare formunda bir alem tutmaktadır. Gözleri cepheden, ağız üç çizgi olarak yapılmıştır. Bileklerinde çizekler vardır. Başlığı ve eteğinde yan kısa çizgilerle süslenmiştir. Sol elinde iki sıra boncuk dizisi, önde ve yanlarda dolgu motifi yapılmıştır. **Kat. No. 15'**de levhanın sağ kesimi kırıktır, kararmış ve yer yer parçalanmıştır. Sağa yönelik durumda, kenarları bezemeli elbise giymiş bir figür yer almaktadır. Yüz kısmı kopuktur. Elleri "V" şeklinde verilmiş, hafif yukarı kaldırdığı eliyle bir alem taşımaktadır. Levhanın kenar boşluklarında çevresi nokta bezemeli, kabara şeklinde dairesel rozetler yer almaktadır. Üst kısımda kale burcunu andıran geometrik çizgiler vardır. **Kat. No. 68'**de küçük metal levha parçacığı üzerinde etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri yapılmıştır. Sağa dönük stilize bir figürün kafası görülmektedir. Başörtüsü veya saçları kısa çizgilerle belirtilmiştir. Elinde alem taşımaktadır. Alem üzerinde nokta bezemeler vardır. **Kat. No. 77'**de iki yerinde uzun çatlağı olup kopmaya meyilli levha parçası üzerinde karşılıklı ellerinde alem tutan iki kişi arasında, diğer bir figür daha vardır. Bir eli havada diğeri görülmeyen bir kurbanın boynuzundan tutmaktadır. Arada dolgu motifleri vardır. Alemler dikdörtgen şeklinde kenarları içi nokta dolgulu bordürle çevrelenmiş ve zigzag motifleri ile bezenmiştir. Figürlerin bileklerinde çizekler vardır. Alemin bezemesine benzer bezeme soldaki figürün kıyafetinde kullanılmıştır. **Kat. No. 80'**de üst kısımda küçük delikler açılmıştır. Bazı yerlerde kopmalar vardır. Mevcut parçada dolgu motifleri arasında profilden verilmiş, sağa doğru yürüyen başı örtülü veya uzun saçlı kadın sağ elinde bir alem sol elinde küçük bir bakraç tutmaktadır. Alem üzerinde çapraz kısa çizgilerle bezenmiştir. Bakracın üzerinde iki yivli bezemeler vardır. Figürün bileklerinde çizgiler yapılmış, göz cepheden ağız ise yine kısa çizgilerle belirtilmiştir. Elbisesi uzun ve kısa çizgilerle bezenmiştir. Dolgu motiflerinin etrafı kısa çizgilerle çevrelenmiştir. **Kat. No. 78'**de dikdörtgene yakın formdaki levhanın sağ üst köşesi kopuktur. Pek çok dolgu motifleri arasında sola doğru yürüyen uzun boylu serpuşlu uzun sakallı, uzun elbiseli, içi kısa çizgilerle bezenmiş bir alem tutmaktadır. Stilize erkek figürünün elbisesinin bel ve etek kısmı nokta kabartmalarla süslenmiştir. Etek uçları ise kısa çizgilerle kazınmıştır. Gözleri cepheden yapılmış, iki bileğinde de çizekler vardır. **Kat. No.**

8’de levha üzerinde noktalarla stilize olarak belirtilmiş, ayakta başı örtülü, uzun elbiseli, sağa doğru yürüyen bir kadın figürü görülmektedir. Elini yukarı doğru kaldırmış, muhtemelen bir alem taşımaktadır. Figürün arkasında doldurma motifleri yapılmıştır. Örtüsü ile elbisesi kısa yan çizeklerle betimlenmiştir. **Kat. No. 32’**de metal levha parçası üzerinde sola doğru bir erkek figürü bir elinde bir alem tutmaktadır. Alemin üzerinde çarpı şeklinde kazımalar yapılmıştır. Gözleri cepheden, ağzı kazıma çizgilerle belirtilmiştir. Figürün kaşı da belirtilmiştir. Bileklerinde iki tane çizek vardır. Aralarında dolgu motifleri vardır. Sol kenarda bordür yapılmıştır. **Kat. No. 40’**da kulaklı, iri burunlu bir erkek figürünün baş kısmının altı kopuktur. Elinde bir alem tutmaktadır. Başında şapkası ponponludur. Gözler cepheden, ağız birkaç çizgiyle yapılmıştır. Altta kazıma çizgilerle yapılmış balık kılçığı motifi vardır. Levhada kopukluklar vardır. Etrafı dolgu motiflidir. **Kat. No. 43’**de mevcut parçanın çevresi üç sıra nokta ile bordürlenmiş dolgu motifler arasında çok stilize bir insan figürü vardır. Baş kısmı kopuktur. Üzerinde uzun bir elbise vardır. Kolları birbirine paralel olarak durmakta ve bir elinde üzerinde çarpı işareti olan alem tutmaktadır. Sağa yöneliktir. Bazı yerlerde delikler yapılmıştır. **Kat. No. 47’**de metal levha parçası kirli sarımtırak renktedir. Üzerinde sağa doğru yürür vaziyette bir figür vardır. Serpuşlu, bileklerinde çizek vardır. Sol yarısı dikine kopuk bir figür stilize çizilmiş bir elinde alem tutmaktadır. Elbisesi süslüdür. Önde dolgu motifleri yapılmıştır. **Kat. No. 60’**da üst dış kenar basamaklı şekilde yapılmıştır. İç kısımda iki kalın çizginin oluşturduğu bir bordür vardır. Dolgu motifleri önünde sola dönük bir insan figürünün başı görülmektedir. Başörtüsü kısa çizgilerle bezelidir. Gözü cepheden ağızda kısa çizgilerle belirtilmiştir. Elinde içbükey çapraz çizgilerle bezenmiş bir alem tutmaktadır. **Kat. No. 73’**de levha parçasının kenarları çift kalın çizgilerle bordürlenmiştir. Etrafı dolgu motifleriyle dolu sağa doğru yürüyen stilize bir figür vardır. Elinde içinde çarpı işareti olan bir alem taşımaktadır. Başörtüsü ve elbisesi kısa çizgilerle süslenmiştir. Ağız birkaç çizgiyle belirtilmiştir. **Kat. No. 75’**de metal levha parçasının üzerinde bir eli önünde giden kurbanın boynuzunda diğer eli alem tutan bir kadın figürü vardır. Profilden verilmiş sağa doğru yürüyen stilize kadın figürünün gözü ise cepheden çizilmiştir. Başörtülü, uzun elbisenin üzerinde kısa çizgi bezemeler yapılmıştır. Asılmak için yapılan küçük bir deliği vardır. Etrafı çizgilerle çevrili dolgu motifler vardır. **Kat. No. 37’**de levhanın üst ve sağ kenarı deliklidir. Ortada sola doğru yürüyen ve elinde alem tutan bir kadın stilize olarak çizilmiş.

İlkel stilde olan diğer bir grup **Kat. No. 9, 12, 26, 36, 50, 52, 53, 58, 74, 85, 89, 90** numaralı levhalardır. **Kat. No. 9'** da arada boşluklar bulunan parçalanmaya yüz tutmuş, kararmış levhada sağ kolu dirsekten kıvrılmış, ileri doğru bükülmüş sağa dönük stilize bir erkek figürü vardır. Başında şapkası ve boynunda kalın bir bant bulunmaktadır. Levhanın figürün başının üstünde bir parçası ve gövdesinin büyük bölümü kırıktır. Figürün arkasında bir kabara yapılmıştır. **Kat. No. 12'**de oksitli metal levha ezilmiş, bükülmüş, delinmiş durumda olup, üzerinde sağa doğru yürüyen, başı örtülü, ayak bileklerine kadar inen uzun elbiseli kadın stilize noktalarla belirtilmiştir. Elbisesinin üzeri kısa keski darbeleri ile çizgi bezemeler yapılmış, etrafında kabara noktalar vardır. Figürün önünde yine çizgi bezemelerle yapılmış ancak levha kırık olduğu için anlaşılamayan bir şekil vardır. **Kat. No. 26'**da kazıma yöntemiyle yapılmıştır. Levhada cepheden insan başı betimlenmiştir. Yüz, kaş, iri gözler ve burun yapılırken, ağız belirsizdir. Dikdörtgen şeklinde başlığı ve saçları ince çizgilerle bezenmiştir. Omuzları yuvarlak ve giysi yakası süslüdür. Sağ elini yukarı doğru kaldırmıştır ve elinin ortasında delik açılmıştır. Muhtemelen asmak için açılan bir deliktir. **Kat. No. 36'**da kopmaya yüz tutmuş metal levhanın üzerinde sağa doğru yürüyen bir kadın, bir elinde stil diğerinde anlaşılamayan bir nesne tutmaktadır. Çevresi dolgu motiflidir. Başında kazıma çizgilerle bezeme yapılmıştır. **Kat. No. 50'**de madeni levha çok yıpranmış, yer yer delikler, kopukluklar görülmektedir. Sola doğru yürüyen stilize bir kadın figürü vardır. Elbisesi kazıma çizgilerle bezelidir. Bir kenarı çentikli kahverengi kirli-sarı renktedir. **Kat. No. 52'**de üst kenarı çentikli kirli-sarı kahve renkli madeni levhadan sağa doğru yürüyen stilize bir insan figürü var. Belinde çizgilerle kemer yapılmıştır. Eteğin ucu kıvrıktır. Nokta bezemeli dolgu motiflidir. **Kat. No. 53'**de kahverengi kirli-sarı görünümünde Urartu metal levha parçası üstünde dolgu motifleri arasında sola doğru yürüyen iki elini de ileri doğru uzatmış başı kopuk stilize bir insan figürü vardır. Bileklerinde çizgiler yapılmıştır. Etrafında küçük delikler açılmıştır. **Kat. No. 58'**de küçük levha parçasının üzerinde pek çok dolgu motifleri vardır. Alt tarafta sola doğru çevrili serpuşlu bir insan figürü başı görülmektedir. Ponponlu başlığı çizgilerle ve noktalarla bezelidir. Gözleri cepheden verilmiş, ağız kısa çizgilerle belirtilmiştir. **Kat. No. 74'**de metal levhada karşılıklı iki kadın figürü stilize olarak çizilmiş. Soldaki kadının sağ elinde sitil (bakraç) sağdakinin sol elinde anlaşılamayan bir şey tutmakta, iki kadının diğer elleri havada birbirine yakındır. Yine elbiselerinde kısa çizgiler yapılmıştır. **Kat. No. 85'**de levha parçasının üzerinde baş kısmı kopuk stilize bir

insan figürü vardır. Figürün etek kısmının ucunda kısa çizgilerle bezeme yapılmıştır. Etrafında dolgu motifleri yapılmıştır. Sol kenarda aralıklı delikler vardır. **Kat. No. 89'**da levha parçasında sağ tarafta küçük çivi delikleri vardır. Levha keski darbeleriyle çizgiler oluşturularak bölümlenmiştir. Alt bölümde etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri vardır. Diğer bölüm kırık olduğundan figür anlaşılamamaktadır. Kanat olabilecek figürün üzeri bir hat içerisinde sıra sıra noktalarla bezeli orta hat içinde noktalarla rozet yapılmıştır. Diğer hat içerisinde keski darbeleriyle yapılmış sıralı kısa çizgiler vardır. **Kat. No. 90'**da oksitlenmiş levha parçasının üst kenar ve sağ kenardan kırıktır. Dolgu motiflerinin etrafı nokta bezemelidir. Sağ kenarında ileri uzanmış (sola) bir kol ve altta bir ayak görülmektedir. Figürün gerisi kopuktur.

Metal levhalar içinde sınıflayamadığım levhalar vardır. Bunların bazıları Urartu stili mi yoksa halk stilimi olduğu konusunda ayıramadığım, bazıları da levhaların bezemelerinin anlaşılmadığından sınıflandıramadıklarımdır.

Kat. No. 6, 14, 17, 22, 67, 81, 92, 93 ve **94** stil konusunda belirsiz olanlardır. **Kat. No. 6**'da kenarları çoğunlukla kırık, zarar görmüştür. Ortada sola yönelik, başının bir bölümü ve kalçadan aşağısı kırık, sağ elinde muhtemelen bir alem taşıyan yürüyen bir figür vardır. Süslü bir elbise giymiş durumdadır. Figürün gözleri cepheden verilmiştir. Elleri 'V' şeklindedir. Bileklerinde dörder çizek vardır. Sol elin başparmağı içe doğru kırık, sağ el parmakları ileriye doğru düz durmaktadır. Boş alanlarda çevresi nokta bezemeli, kabara şeklinde dairesel rozetler yer almaktadır. Alt tarafta arkada kalan kanatlar olmalıdır. Halk stili gibi görünse de, düzgün hatlı ve ayrıntılı yapıldığından Urartu stili de olabilir. **Kat. No. 14**'de sola doğru yürüyen bir erkek figürü elinde bir alem tutmaktadır. Çevresi dolgu motifleriyle süslüdür. Figürün başında şapkası ve ensesinde saçları belirtilmiştir. Bir elini yukarı doğru kaldırmıştır. Kenarları süslü bir elbisesi vardır. Figürün önünde ve arkasında kabartma bezemeler vardır. Yine hatları orantılı yapılmış olduğundan her iki stili de yakın görünmektedir. **Kat. No. 22**'de levha parçasının üstünde bir aslan figürü seçilmektedir. Aslanın karın altı ve ön ayakları kopuk olduğundan sadece arka ayak bölümü görülmektedir. Aslanın yeleleri çapraz kesik çizgilerle belirtilmiştir. Çizgileri düzgün yapılan figürün baş kısmındaki ayrıntılar anlaşılamamaktadır. **Kat. No. 67**'de sağa yönelik büyük kanatlı bir figürün ense ve sırt kısmı görülmektedir. Saçlarının ucu kıvrık olarak üzerinde kısa çizgilerle belirtilmiştir. Kanat üzerinde

çizgi hattı arasında noktalar ve kısa çizgiler vardır. Diğer kısımlar kopuktur. Dolgu motiflerinin etrafı noktalarla belirtilmiştir. **Kat. No. 81**'de çok yıpranmış olan metal levha parçası üzerinde profilden verilen bir insan tasviri vardır. Gözü cepheden yapılmıştır. Ağız kısa çizgilerle belirtilmiştir. Sola yönelik bir insan elinde çapraz çizgileri olan alem tutmaktadır. Kenarlarından ortada dolgu motifleri görülmektedir. Şapkası ve elbisesi süslüdür. **Kat. No. 92**'de çevresi kırılmış ve parçalanmış olan levha parçasındaki dolgu motiflerinin etrafı noktalarla çevrilidir. Bazı dolgu motiflerinin içi delinmiştir. Üzerinde bir figürün süslü kanat kısmı görülmektedir. Sıra sıra noktalarla çevrilmiş kanadın ortasında yine noktalarla yapılmış iki tane düz hatlı ve üç tane yuvarlak şeklinde bezemeleri vardır. Kanadın ucunda ponpon gibi bir çıkıntısı olmalıdır. **Kat. No. 93**'de metal levhanın etrafı kırıktır. Sol tarafa doğru dönük figürün önünde etrafı noktalarla çevrili bir dolgu motifi vardır. Figürün belden yukarısı kopuk ve ayak bileklerine kadar inen uzun elbiselidir. Elbisesinin etekleri üç sıra noktalı hatla bezenmiştir. Bu noktalı hattın ortasında noktalarla rozet ve yan yana sıralı kısa çizgiler yapılmıştır. Profilden yapılmış ayakları dikkat çekicidir. Ayaklarının üzeri yine noktalarla bezenmiş ve rozet yapılmıştır. **Kat. No. 94**'de alt kenara yakın bir tane hat yapılmıştır. Bu hattın altında bir adet çivi deliği bulunmaktadır. Dört bir tarafı kırık ve kopmuş olduğundan figürün bir kısmı görülebilmektedir. Daha çok ata benzeyen figürün arka kısmında ayakları ve kuyruğu görülmektedir. Figürün üzerinde nokta bezemeler yapılmıştır.

Çizimlerinden belirsiz olanlar **Kat. No. 17, 18, 20, 23, 28, 30, 38, 41, 49, 51, 63, 72** ve **95'**dir. Bunların açıklamaları envanter defterinde olduğu şeklide aktarılacaktır. **Kat. No. 17**'de oksitli çürümeye meyilli levhanın üzerinde sola doğru yüzü dönük serpuşlu ince belli ve genç vücutlu bir insan figürü yüzde noktalı (kabartma ayaklar) süslemeler var. **Kat. No. 18'**de eserde bir insan oturur vaziyette iki elinde de bazı nesneler tutmaktadır. Levha, dövme tekniği ile yapılmış hatlar nokta kabarcıklarla belirtilmiştir. İki kenarında delikler açılmıştır. **Kat. No. 20**'de levhanın yüzeyini boydan boya kaplayan iyi seçilmeyen bir insan figürünü kaplamaktadır. Bu figürün sol tarafı kopuk olduğundan ancak bir diğer insan başı görülmektedir. **Kat. No. 23'**de oldukça zarar görmüş metal levhada, sola doğru yürüyen stilize insan gövdeli hayvan başlı bir figür. Levhanın sağ üst kenarından bir delik var. **Kat. No. 28'**de çok oksitli küçük levha parçasında cepheden başının yarısı ve gövdesinin 1\4ü görülen bir insan figürü sağ kol dirsekten dik açı teşkil edecek

şekilde kıvrıktır. **Kat. No. 30'**da kareye yakın levha parçası oldukça oksitlidir. Eser üzerinde stilize bir insan başı vardır ve çerçevede iri kabartma noktalarla süslüdür. **Kat. No. 38'**de levhanın bazı yerlerinde kopmalar var. Solda muhtemelen bir hayat ağacı, sağda iyi seçilmeyen stilize bir figür ve bir alem olmalıdır. **Kat. No. 41'**de oksitlenmeden ötürü yeşil renk almış levha parçasından iri anormal bir erkek başı yandan bir başka figür devam ediyor. Levhanın uçlarında asmak için delikler vardır. **Kat. No. 49'**da eserde sağa dönük bir insan figürünü ve kopuk kısımdan arta kalan bir yaratığın ayak kısmı seçilmektedir. Dolgu motiflidir. **Kat. No. 51**'de oksitli adak levha parçasından stilize bir figürünün kol ve ellerinden bir kısmı görülmektedir. Bazı yerlerinde kopmalar vardır. Delikler yapılmıştır. **Kat. No. 63'**de oksitli, kirli sarı renkteki levha üzerinde etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri sıralanmıştır. Üzerindeki tasvir anlaşılamamaktadır. **Kat. No. 72'**de birkaç yerinden çatlağı olan iki ucu kıvrık kare formunda oksitli iki yerden kopmaya meyilli metal levha parçası üzerinde sola doğru peşpeşe giden iki stilize figür öndeki daha büyükçe kopuk ve silikler olduğundan detaylı anlaşılmıyor. Üst kenarda çivi delikleri açılmıştır. Arkadaki figürün elinde alem tutmaktadır. Figürlerin üzeri noktalarla bezenmiştir. **Kat. No. 95'**de metal levha parçası üzerinde stilize olarak çizilen ancak kopuk olduğundan ne olduğu anlaşılamayan bir figür bulunmaktadır. Üst kenarı ve sol kenarı kırıktır. Etrafı noktalarla çevrili kabara şeklinde dolgu motifleri vardır. Alt kenara yakın bir tane çivi deliği yapılmıştır.

Metal levhaların tarihsel bir sıralamasını yapmak zordur; farklı motiflerin stilleri, detaylı örneklerden basit, hatta ilkel örneklere kadar değişiklik göstermektedir ve arada farklı evre bulunmaktadır. Bu durum gelişimin uzun bir zaman da gerçekleştiğini düşündürmektedir[127]. Tunç metal levhaların üzerinde betimlenen insan figürleri Urartu saray sanatına göre kaba ve basit görünümlü olmasına rağmen abartılmadan, daha yalın bir biçimde çizilmeye çalışılmıştır. Sanatçıların, insan tasvirlerini çizerken, Urartu saray sanatının katı kurallarını önemsemedikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Eski Doğu toplumunun sanatındaki gibi, Urartular'da da insan figürü değişmeyen bir kural halinde hep profilden gösterilmiştir. Oysa metal levhalarda çizilen insan figürlerinin gövdeleri karşıdan betimlenmiştir. Ancak sanatçı yine de başları, kolları ve ayakları profilden

[127] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri,* ss. 6-7.

betimleyerek, neredeyse insanları gördüğü açıdan betimlemeye çalışmıştır. Bu şekildeki insan figürleri de basık ve çarpık olmaktan kurtulamamıştır[128]. Levhalardaki tanrı ve tanrıça giysileri ile kadın giysileri ve takıları, o dönemin modası hakkında bilgi vermektedir[129]. Metal levhalar daha çok Urartu halk inanışlarını göstermektedir. Bu halk inanışında, soylular dünyasındakinin aksine, tanrıçalar ve kadınların önemli bir yeri vardır. Bunlar, saray sanatının denetim altında tutulduğu bir ortamda, halk sanatında sınırlamalara karşı bir başkaldırış olduğu izlenimini verir[130].

Her iki stilde de levhalar üzerindeki, figürlerden arta kalan boşluk alanlar çoğunlukla kabartılı rozetlerle doldurulmuştur. Bu durum levhalar üzerinde hiçbir boş alan bırakmama kaygısıdır. Veli Sevin, *"bu eserlerin Urartu sanatçılarının bilgi ve becerilerini kendi düşünceleri şeklinde değil yönetim erkinin buyurgan direktiflerine göre kullanarak üretmiş oldukları*" nı söylemektedir[131].

Elazığ Müzesi'nde bulunan metal levhaların da diğer tüm örneklerde olduğu gibi çoğu kez Urartu kemerlerinden kesilen parçaların tekrar kullanımıyla üretilmişlerdir. Bu durum levha kenarlarında bulunan sıralı deliklerden ya da silme şeklindeki bordürlerden anlaşılabilmektedir. Metal levhalar genellikle dörtgen şeklinde bazen de oval yapılı olabilmektedir. Bu levhalar, aynı Urartu kemerlerinde olduğu gibi arka yüzden vurularak kabartılan figürlerin konturlarının ince kalemle işlenmesi ya da daha basit işçilikli olanlarda sadece kazıma tekniği veya konturların kısa kısa, keski-kalem uçlarıyla işlenmesi tekniğine dayanmaktadır. Metal levhaların üslubu şimdiye kadar hep "halk sanatı" veya "halk sitili" olarak kabul edilmiştir. Bu durum işçiliğin, "saray sanatı" olarak adlandırılan eserlerdeki işçiliğe göre daha ilkel ve daha basit olmasından kaynaklanmaktadır. Urartu metal levhaları bazı araştırmacılar tarafından üslup özelliklerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutulurken, bazı araştırmacılar tarafından da üzerlerindeki bezemelere göre tasnif edilmişlerdir[132]. Miğferler, kalkanlar, at koşum takımları, sadaklar, kemerler vb. eserler üzerinde karşılaşılan figürler tümüyle saray sanatının temsilcileridir. Bu eserler resmi devlet atölyelerinde, Urartu bürokrasisinin siparişleriyle çalışan

[128] Belli, '*Urartular*', s. 206.
[129] Ayman, *Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri*, ss. 6-7.
[130] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, ss. 226-227
[131] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, ss. 226-227.
[132] Biber ve Çavuşoğlu, 'Elazığ Müzesinden Bir Grup Urartu Adak Levhası', s. 9.

sanatçılarca yapılmışlardır. Tunç levhalar ise kaleler dışındaki kutsal alanlara adak olarak sunulmuş halk sanatının temsilcileridir. Örneğin Urartu resmi yazıtlarında tanrılara yalnızca boğa ve koç kurban edileceğinin bildirilmesine rağmen adak levhaları üzerindeki bezemelerde halk daha çok keçi- oğlakları tercih etmiş görünür[133].

[133] Sevin, *Eski Anadolu ve Trakya*, s. 227.

DEĞERLENDİRME

Mabetlere metal levhaları sunma veya bu levhaları adak olarak bırakma geleneği, Mezopotamya'da MÖ 3. binin ilk yarısında ortaya çıkar. Adak levhaları olarak bilinen bu eser grubu, Urartu'da hem toplu bir şekilde bulunmuş olmasıyla, hem de işlevsel açıdan tek ve ilk buluntudur[134]. Giysi aplikleri de denilen bu levhalar, hem takı hem de koruyucu amaçlı kullanılmışlardır[135]. Bronz levhaların en önemli özelliği, üzerine Urartu tanrı ve tanrıça figürleri ile ilginç ve gizemli kült törenleri, kadın ve erkek başları, insan ve hayvan resimlerinin işlenmiş olmasıdır[136]. Bronz levhalar üzerindeki sahneler kutsal bir töreni yansıtmaktadır. Bu tasvirlerde tanrı ve tanrıçalar genellikle insan şeklinde gösterilmiştir. Giyimli bronz levhalarının bulunduğu bölgede bir mabet ya da benzer bir kutsal yapıya rastlanılmamıştır. Bu levhalar bir mabet yakınındaki –Çavuştepe olabilir- yerel atölyede üretilmiş olmalıdır. Bazı eserlerin özenli yapım tekniklerine göre Klasik Urartu Dönemi'ne (MÖ 8. yüzyıl) tarihlenmesi, bazılarının da çok basit işçilik göstermelerinden dolayı Urartu'nun son dönemleri sırasında yapıldıkları anlaşılmıştır[137].

Yapılan çalışmalara göre Giyimli definesinin sadece bronz levhalardan oluşmadığını, bunların yanında at alınlıkları at koşum süsleri, yüzükler, pektoral ve kemer parçalarının yer aldığı anlaşılmıştır. Ancak, yine de buluntu topluluğunun büyük bir kısmını kabartmalı levhalar oluşturmaktadır. A. Erzen Giyimli bronzlarını üç grupta toplamıştır. 1- Urartu atölyelerinde yapılmış olmakla birlikte, Kimmer-İskit ve Luristan sanatlarının etkilerini taşıyan eserler; 2- Urartu atölyelerinde yapılmış ve tamamen Urartu sanatı özelliklerini gösteren eserler; 3- Giyimli bölgesinde imal edilmiş eserler. Urartu devleti MÖ 7. yüzyılın sonlarında ya İskitler ya Medler ya da ikisi tarafından yıkılmıştır. Bu istilaları sırasında, en değerli mallarını alarak dağlara kaçan yerli halkın, buralarda bir süre daha hür olarak yaşamış ve sanatlarını ilkel de olsa sürdürmüş oldukları kabul edilmelidir. Bu

[134] K. Serdar Girginer, 'Erzurum Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Adak Levhası', *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi 2* (1996), Erzurum, ss. 29-42.
[135] Makbule Ekici, 'Karaman Arkeoloji Müzesinden Bronz Giysi Aplikleri', *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 2011, ss. 94-102.
[136] Oktay Belli, 'Giyimli (Hırkanis) Kazısı', *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* (1932-1999), 2000, s. 228-231.
[137] Girginer, 'Erzurum Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Adak Levhası', ss. 29-42.

üçüncü grup eserlerin, gittikçe bozulup ilkelleşen bir şekilde bu şartlarda yapılmış oldukları düşünülebilir[138]. Biber ve Çavuşoğlu'da Elazığ Müzesi'nde incelemiş oldukları Giyimli buluntusu olan metal levhaları, üslup özelliklerinde dolayı üç gruba ayırmıştır. Bunlar; 1- Klasik Urartu sanatı üslubunda olanlar, 2- Bozulmuş Urartu sanatı üslubunda olanlar, 3- Stilize üslupta olanlar[139]. İncelediklerı metal levhalarda figürlerin hatları daha belirgin, ayrıntılı olanlar ve tanrı figürlerinin kullanıldığı levhalar klasik Urartu sanatı üslubunda değerlendirilmiştir. Figürlerin hatları daha belirsiz, basit, vücut oranlarının uyumsuzlaştığı levhaları bozulmuş Urartu sanatı üslubunda, özellikle insan figürlerinin artık iyice hatlarının orantısız olduğu soyut figürlü levhalar ise stilize üslupta değerlendirilmiştir. Bu tezde incelenen metal levhalar Klasik üslup ve İlkel üslup olarak iki grupta değerlendirilmiştir.

Karaman Müzesi'ndeki metal levhaların yapım tekniği ve stil özellikleriyle Giyimli örnekleri ile uyum içindedir ve aynı bütünün parçaları olduğuna işaret etmektedir[140]. Erzurum Müzesi'nde sergilenmekte olan metal levhalar da Giyimli kökenlidir ve diğer metal levhalarında olduğu gibi, özensiz bir şekilde yapılmışlardır. Üzerindeki bezemelerde Halk Sanatı'nı yansıtmaktadırlar[141]. Diğer bir müze olarak Kahramanmaraş Müzesi'nde bulunan metal levhaları da diğer tüm örneklerde olduğu gibi çoğunlukla Urartu kemerlerinden kesilen parçaların ikinci kez kullanımıyla üretilmişlerdir. Bu durum levha kenarlarında yer alan silme şeklindeki bordürlerden ya da sıralı deliklerden anlaşılabilmektedir[142].

Urartu krallığının geç dönem sanatını yansıtan Giyimli definesindeki metal levhalar, Urartu saray ve şehir sanatı ile kıyaslanamayacak ölçüde ilkel bir işçilik ile kazınarak veya vurularak, karşıdan betimlenen insan figürleri de gerçek anlamda halk dinini yansıtmaktadır. Halkın resmi dine karşı çıkıp kendi koruyucu öz tanrılarına tapma dinini yeniden canlandırmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır[143]. Giyimli'de bulunan metal levhaların hepsinin bir arada bulunması dönem konusunda bilgilenmemizi zorlaştırsa da üzerindeki bezemeler bize yine de yol göstericidir.

---

[138] Afif Erzen, 'Giyimli Bronz Definesi ve Giyimli Kazısı', *Belleten,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1974, ss. 201-212.
[139] Biber ve Çavuşoğlu, 'Elazığ Müzesinden Bir Grup Urartu Adak Levhası', s. 10.
[140] Ekici, 'Karaman Arkeoloji Müzesinden Bronz Giysi Aplikleri', s. 97.
[141] Girginer, 'Erzurum Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Adak Levhası', s. 38.
[142] Yiğitpaşa ve Can, 'Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Urartu Metal Eserleri', s. 257.
[143] Belli, "Urartular'da Totemcilik Sorunu", ss. 39,40.

Metal levhaların bezemelerini incelediğimizde farklılıkları olsa da genel olarak birbirine benzeyen bezemeler yapılmıştır. Elimizdeki levhalarda mitolojik figür olduğunu düşündüren ve insanın soyut olarak ifade edildiği bezemelerde görülmüştür. İnsan figürleri genellikle profilden yapılmıştır ancak cepheden işlenen bazı figürler de vardır. Birkaç levhanın kenarlarında iki çizgi halinde veya nokta kabartmalı bordür yapılmıştır. Levhaların büyük çoğunluğunda dolgu motifleri vardır. Figürlerin etrafı bu kabaralarla doldurulmuştur. Bazı figürlerin elbiseleri diğerlerine göre daha süslüdür. Başlık veya serpuş tanrı figürlerinde boynuzlu olarak gösterilmiş, diğer figürlerde üzerleri kazıma çizgilerle süslenmiştir. Bir levhada aslan figürü, diğer bir levhada da at olabileceği düşünülen yarım bir figür vardır. Birçok levhada işlenen, örneğin Kat. No: 2 ve 55, boynuzundan veya ipinden tutulan keçi kurbanlık olarak götürülüyor olabilir. Figürlerin bileklerinde çizekler yapılmıştır. Bunlar Urartu takılarında kullanılan bilezik olarak çizilmiş olmalıdır. Bir kısım levhada insan figürü stilize olarak gösterilmiştir. Figürler ellerinde genellikle üzeri çarpı işareti olan alem tutmaktadırlar. İki levhada figürlerin ellerinde bakraç yapılmış, başka iki levhada da ellerinde boncuk dizisi tutmaktadırlar. Bazı levhalarda da figürler ellerinde başak tutmaktadır. Oktay Belli 'tanrının hayat ağacı aşılarken bakracı elinde tutması hangi amaç için kullanıldığını göstermektedir' demektedir. Yine boncuk veya boncuk dizisi de tanrılara hediye amacıyla kullanılmaktadır[144].

Yaklaşık oniki levhada figürlerin kanatları vardır. Bazı metal levhalar kırılmış, kopmuş ve oksitlenmiş olduğundan bezemeler güçlükle görülebilmekte veya anlaşılamamaktadır. Kat. no:3 ve 2 de Urartu sanatının ayrıntılı ve bozulmamış çizgilerini görürüz. Aynı duruşa sahip Kat. no: 7 ve 1 de ise hatların daha basit olarak çizildiğini görebiliriz. Bu iki metal levhayı karşılaştırdığımızda ilkini Urartu sanatı, ikincinin halk sanatı olarak sonraki dönemlerde yapıldığı söylenebilir.

Aşağıdaki grafikte (Grafik 1), incelediğimiz levhalarda bulunan bezemelerin ne sıklıkla işlendiğini göstermek amaçlanmıştır. Bu grafiğe göre alem tutan insan ve kurban amaçlı olarak gösterildiğini düşündüğümüz keçi figürlerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu da bu levhaların daha çok dinsel amaçlı kullanıldığı şeklinde yorumlanabilir. Tanrı ve tanrıya sunu yapıldığını gösteren levhaların

[144] Belli, *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics,* ss. 196-280

olduğunu, kanat, serpuş, bakraç ve başak gibi bezemelerin birçok levhada olmasından görülebilir. Kenarları bordürle çevrelenmiş olan levhalarda ise figürler özgür alanlardan çok küçük alanlara sıkıştırılmış gibidir.

SONUÇ

Urartu saray ya da şehir sanatına göre ilkel kalan idol biçimli örnekler gerçek anlamda halk dinini yansıtmaktadır. Bu tip betimlemeler Urartu sanatında at alınlığında, pektorallerde, metal levhalarda veya kült amaçlı ocaklarda görülmektedir[145]. Yakın Doğu'da madeni metal levhalarının kutsal mekânlara bırakılması geleneği Urartular ile başlamış bir gelenektir. Boyutları 8-15 cm. arasında değişen levhaların bir bölümü krallık dönemi kemerlerinden kesilerek biçimlendirilmiştir. Çoğunlukla dikdörtgen, az sayıda oval, çokgen, yuvarlak, biçimlidirler ve kalınlıkları 1 milimetre kadardır[146]. İlk kemer olarak kullanılan, daha sonra kesilerek veya kırılarak kullanım amacı değişen metal levhalar üzerinde bezemeler de yenilenmiş, tanrılar, tapınak görevlileri ya da rahipler, kurban götüren veya ellerinde bir nesne tutan daha stilize figürlere dönüşmüştür. Daha çok toplumun gündelik hayatı yansıtılmaya çalışılmıştır.

O. Belli "Urartu sanat ustalarının sürekli olarak model ve aynı tür bezemeyi uyguladıkları ve orantı kurallarını göz önüne almış oldukları hiçbir kuşku götürmemektedir. Bu özellik de, Urartu saray sanatının anıtsal kalitesini açıkça kanıtlamaktadır[147]" demektedir. Diğer figürlerde de kalıplaşmış bir sanat varsa, zamanla değişen figürler levhaların dönemi hakkında bize bilgi vermelidir.

Elazığ Müzesi'ndeki metal levhalar da konu bakımından diğer müze ve koleksiyonlardaki levhalarla hemen hemen aynıdır[148]. Levhalarda çoğunlukla figür dışındaki boşluklarda doldurma motifi yapılması, bütün dönemler boyunca kullanılmıştır. Klasik dönemde yapılan levhalarda bezemeler daha orantılı ve ayrıntılıdır. Ancak sonraki levhalarda figürlerde bozulmalar başlamış gittikçe daha stilize olmuştur. Urartu'nun birbirinin tekrarı olan sanat anlayışına uymayıp daha özgür bir sanatla bezemeler oluşmaya başlamış, soyut figürler daha çok görülür olmuştur. Genellikle ellerinde bir nesne tutan ve kolları yukarı kalkık olan figürlerin olduğu levhaların dinsel amaçlı kullanıldığı düşünülebilir. Serpuşlu, kanatlı tanrı figürlerinin olduğu levhalarda sunu, adak konusunun işlenip, daha çok tapınaklara

[145] Ekici, 'Karaman Arkeoloji Müzesinden Bronz Giysi Aplikleri', s. 97
[146] Sevin, 'Urartu Devleti', s. 456.
[147] Belli, 'Urartu Sanatının Sosyo- Ekonomik Açıdan Eleştirisi Üzerine Bir Deneme', s. 60.
[148] Biber ve Çavuşoğlu, 'Elazığ Müzesinden Bir Grup Urartu Adak Levhası', s. 11.

sunuluyor olabilir. İncelediğimiz levhaların bir kısmı Urartu stilinde olup, büyük çoğunluğu halk stilindedir.

KATALOG

Elazığ Müzesi'nde şu ana kadar incelediğimiz 95 metal levha vardır. Bunların bazıları iyi durumda olup, bazıları ise oksitlenmiş, parçalanmış veya kırılmıştır. Satın alma yoluyla Müze'ye kazandırılmıştır. Çalışmamız kapsamındaki Urartu metal levhaları biçim, boyut, stil ve bezeme açısından çeşitlilik göstermektedir.

Katalog No: 1

Bronz Metal Levha

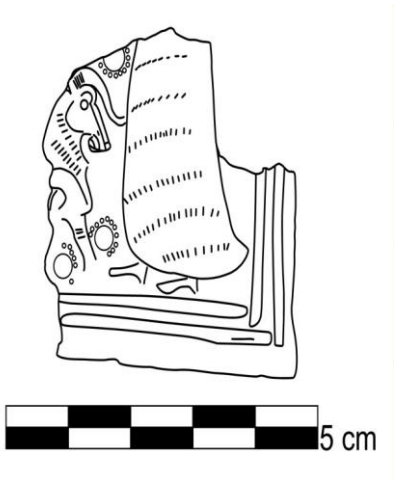
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:75/23-33

Ölçüler: Uzunluk: 4 cm, En: 4,3 cm.

Bu levhanın alt kenarı ve sağ kenarının bir kısmı düzgündür, diğer kenarları kırıktır. İki kalın çizginin çevrelediği bir hatla bordürlenmiş bronz metal levhadır. Bezeme alanının sağ tarafında; sola yönelik durumda uzun etekli bir figür yer almaktadır. Eteğinin üzeri kısa çizgilerle bezenmiştir. İnsan figürünün karşısında ise sağa yönelik durumda, boynuzlu bir hayvan figürü vardır. Bezeme alanının boşlukları rastgele yerleştirilmiş, etrafı kazıma çizgilerle çevrili, kabara şeklinde dairesel rozetlerle doldurulmaya çalışılmıştır. Elinde boncuk dizisi (tesbih) tutuyor.

Katalog No: 2

Bronz Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:75/29-10

Ölçüler: Uzunluk: 8 cm, En: 4 cm.

Metal levhanın sol kenarında birbirine paralel iki hat ve içerisi tek sıra nokta motifleriyle süslü bir bordür, üstte ise zigzaglı bordür görülmektedir. Sol kenara yakın olan sağa dönük kanatlı, ayakta büyük insan figürü (muhtemelen bir tanrı) sağ eli kalkık sol elinde bir nesne tutmaktadır. Tanrı figürünün serpuşu boynuzludur. Kıyafeti balık kılçığı motiflidir. Figürlerin gözleri cepheden yapılmıştır. Karşısındaki kişi bir elinde alem tutmakta, diğer elinde ise sola dönük keçinin ipini tutmaktadır. Kurbanı tanrıya sunuyor olabilir. Alemin içi çarpı motifiyle doldurulmuştur. Sol kenarda açılan çivi delikleri vardır.

Katalog No: 3

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 75/29.11

Ölçüler: Uzunluk: 6 cm, En: 11 cm.

Metal levhanın kenarları kırıktır. Ortada uzun elbiseli etekleri süslü, serpuşlu, kanatlı bir figür vardır. Kulak spiral, gözler cepheden yapılmıştır. Başlığı sıra sıra kısa çizgilerle bezenmiş kadın figürü tanrı olabilir. Kıyafeti süslüdür. Elbisesinin etekleri nokta ve daire bezemelerle ve püsküllle süslenmiştir. Elinde bir alem tutmaktadır. Eserde yüzeyde dövme tekniğiyle bazı dolgu motifleri oluşturulmuştur. Sol kenarda çivi delikleri yapılmıştır. Kırık olan plaka oksitlidir.

Katalog No: 4

Metal Levha

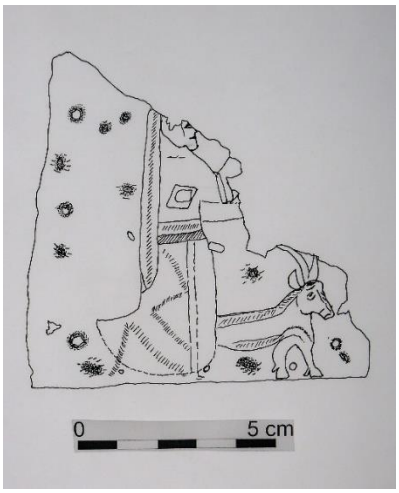
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.1

Ölçüler: Uzunluk: 8 cm, En: 8,8 cm.

Dikdörtgen formuna yakın üzerinde kopukluk, çürüme var. Asılmak suretiyle delikler oluşturulmuş. Ayakta bir kadın uzun bir elbise giymiştir. Sol yanında bir kurbanlık hayvan yürür vaziyette figürler stilize. Kadının başı kopuk, sağ kolu stilize dik iner.

Katalog No: 5

Metal Levha

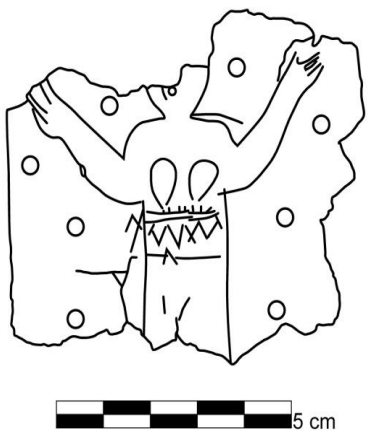
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:76/4.2

Ölçüler: Uzunluk: 7,5 cm, En: 4,7 cm.

Sol kenarı nispeten düz yapılı, diğer tarafları kırıktır. Yer yer kopmaya meyilli madeni levhanın ortasında cepheden kadın figürü belden üstü çıplak, göğüsleri iki damla motifiyle gösterilmiştir. Kolları "V" şeklinde kutsama pozisyonunda olup, elleri yukarı doğru açıktır. Figürün başının bir kısmı kırıktır. Yine kalçanın alt tarafı kopuk olan figürün bel kısmında birbirine paralel çizgilerin arasında zigzag motifleri yer almıştır. Levhadaki boş alanlar, kabara şeklinde dairesel rozetlerle doldurulmuştur.

Katalog No: 6

Metal Levha

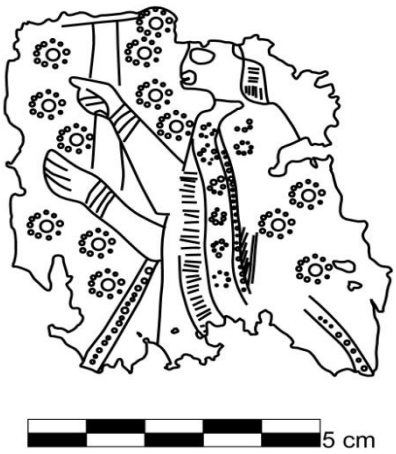
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:76/4.3

Ölçüler: Uzunluk: - En: 6,5

Kenarları çoğunlukla kırık, zarar görmüştür. Ortada sola yönelik, başının bir bölümü ve kalçadan aşağısı kırık, sağ elinde muhtemelen bir alem taşıyan yürüyen bir figür vardır. Süslü bir elbise giymiş durumdadır. Figürün gözleri cepheden verilmiştir. Elleri 'V' şeklindedir. Bileklerinde dörder çizek vardır. Sol elin başparmağı içe doğru kırık, sağ el parmakları ileriye doğru düz durmaktadır. Boş alanlarda çevresi nokta bezemeli, kabara şeklinde dairesel rozetler yer almaktadır.

Katalog No: 7

Metal Levha

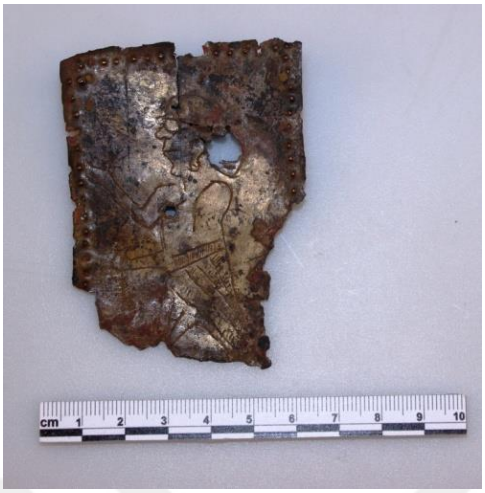
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.4

Ölçüler: Uzunluk: 8 cm, En: 5,7 cm.

Sağ ve alt kenarı kırık olan metal levhanın kabartmalarla yapılmış 3 kenarı bordürlüdür. Belirgin ortada sola doğru yürür vaziyette stilize bir figürüdür. Gözleri cepheden, ağız tek çizgi olarak yapılmış. Sol elinde bir başak tutmakta ve sağ eli

yukarı doğrudur. Etek kısmı desenleri çizgi hatlar arasında kısa çizgilerle yapılmıştır. Ortasında çivi deliği vardır. Başının yanında bir parça kopmuştur.

Katalog No: 8

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.5

Ölçüler: Uzunluk: 9,1 cm, En: 4-4,5 cm.

Levha üzerinde noktalarla stilize olarak belirtilmiş, ayakta başı örtülü, uzun elbiseli, sağa doğru yürüyen bir kadın figürü görülmektedir. Elini yukarı doğru kaldırmış, muhtemelen bir alem taşımaktadır. Figürün arkasında doldurma motifleri yapılmıştır. Örtüsü ile elbisesi kısa yan çizeklerle betimlenmiştir.

Katalog No: 9

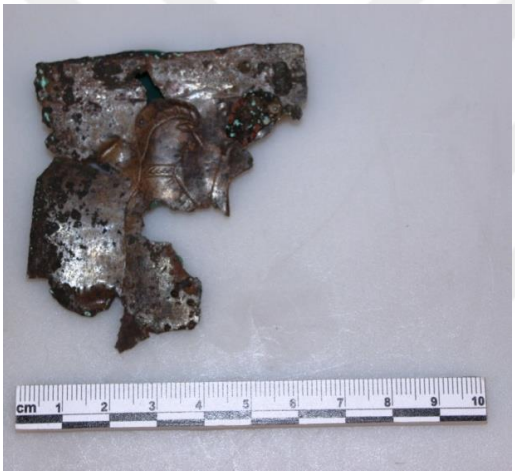
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.6

Ölçüler: Uzunluk: 6,6 cm, En: 5,9 cm

Arada boşluklar bulunan parçalanmaya yüz tutmuş, kararmış levhada sağ kolu dirsekten kıvrılmış, ileri doğru bükülmüş sağa dönük stilize bir erkek figürü. Başında şapkası ve boynunda kalın bir bant bulunmaktadır. Levhanın figürün başının üstünde bir parçası ve gövdesinin büyük bölümü kırıktır. Figürün arkasında bir kabara vardır.

Katalog No: 10

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.8

Ölçüler: Uzunluk: 11,2 cm, En: 5,6 cm

Metal levha üzerinde hatları nokta kabartmalarla yapılmış iki tane figür vardır. Birinin yalnızca başının yarısı görülmektedir. Yarısı kopuktur. Figürün mitolojik olduğu söylenebilir. Başlar yuvarlak noktalarla çevrelenmiş gözler ağız ve burun yapılmıştır. Parmaklar çizgiler halindedir.

Katalog No: 11

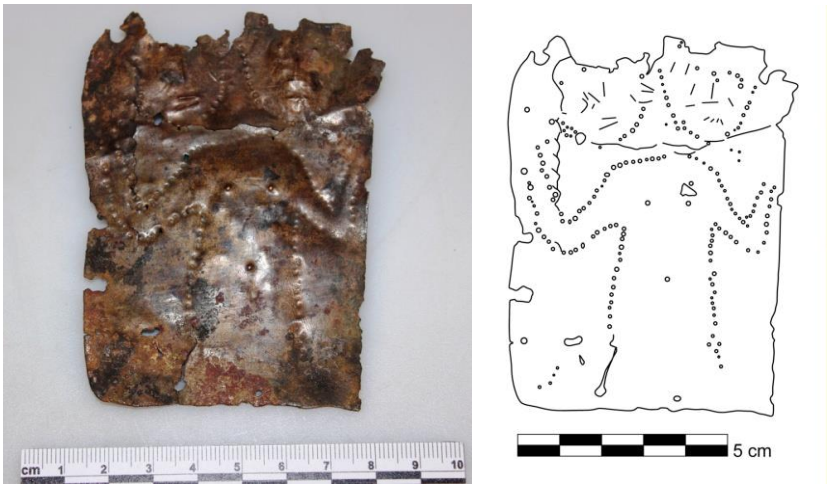
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.9

Ölçüler: Uzunluk: 9,6 cm, En: 6,3 cm

Bu levhada da figürlerin hatları nokta kabartmalarla belirtilmiştir. İki başlı tek gövdelidir. Gövdede göğüs ve göbek kabartma ile gösterilmiştir. Yüz hatları anlaşılamamaktadır. Üst kısım ve diğer kenarlarda kopukluklar, çürümeler vardır.

Katalog No: 12

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.10

Ölçüler: Uzunluk: 7,5 cm, En: 3,4-4,4 cm

Oksitli metal levha ezilmiş, bükülmüş, delinmiş durumda olup, üzerinde sağa doğru yürüyen, başı örtülü, ayak bileklerine kadar inen uzun elbiseli kadın stilize noktalarla belirtilmiştir. Elbisesinin üzeri kısa keski darbeleri ile çizgi bezemeler yapılmış, etrafında kabara noktalar vardır. Figürün önünde yine çizgi bezemelerle yapılmış ancak levha kırık olduğu için anlaşılamayan bir şekil vardır.

Katalog No: 13

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.11

Ölçüler: Uzunluk: 8.2 cm, En: 1,6-4.7 cm

Sol kenarı dışındaki kenarlar, kopmuş veya kırılmıştır. Sola doğru yürüyen bir erkek figürü vardır. Serpuşlu, sağ elinde kare formunda bir alem tutmaktadır. Gözleri cepheden, ağız üç çizgi olarak yapılmıştır. Bileklerinde çizekler vardır. Başlığı ve

eteğinde yan kısa çizgilerle süslenmiştir. Sol elinde iki sıra boncuk dizisi, önde ve yanlarda dolgu motifi yapılmıştır.

Katalog No: 14

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.12

Ölçüler: Uzunluk: 5.3 cm, En: 4,7 cm

Sola doğru yürüyen bir erkek figürü elinde bir alem tutmaktadır. Çevresi dolgu motifleriyle süslü eser Giyimli buluntusudur. Figürün başında şapkası ve ensesinde saçları belirtilmiştir. Bir elini yukarı doğru kaldırmıştır. Kenarları süslü bir elbisesi vardır. Figürün önünde ve arkasında kabartma bezemeler vardır.

Katalog No: 15

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.13

Ölçüler: Uzunluk: 7,6 cm, En: 5,5 cm

Sağ kesimi kırıktır, kararmış ve yer yer parçalanmıştır. Sağa yönelik durumda, kenarları bezemeli elbise giymiş bir figür yer almaktadır. Yüz kısmı kopuktur. Elleri "V" şeklinde verilmiş, hafif yukarı kaldırdığı eliyle bir alem taşımaktadır. Levhanın kenar boşluklarında çevresi nokta bezemeli, kabara şeklinde dairesel rozetler yer almaktadır. Üst kısımda kale burcunu andıran geometrik çizgiler vardır.

Katalog No: 16

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.14

Ölçüler: Uzunluk: 9,4 cm, En: 8,9 cm

Oksitli yer yer kopmaya meyilli levha parçasının üzerinde mitolojik iki tasvir görülmektedir. Figürler dövme tekniğiyle kabartılmıştır. Figürlerin kolları yukarı doğrudur. Ağız ve göz nokta kabartma olarak yapılmıştır. Üst ve alt kenarda çivi delikleri vardır.

Katalog No: 17

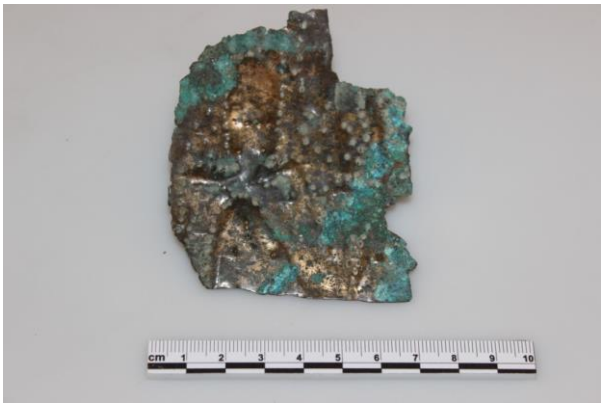
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.15

Ölçüler: Uzunluk: - cm, En: 5,5-6,6 cm

Oksitli çürümeye meyilli levhanın üzerinde sola doğru yüzü dönük serpuşlu ince belli ve genç vücutlu bir insan figürü yüzde noktalı (kabartma ayaklar) süslemeler var.

Katalog No: 18

Metal Levha

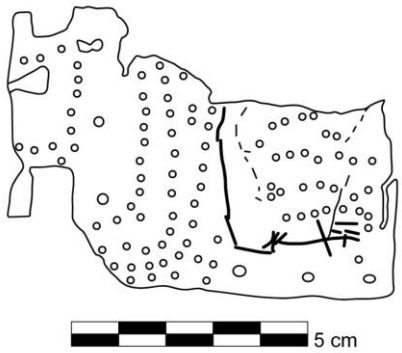
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.16

Ölçüler: Uzunluk: 8 cm, En: 4,2-6 cm

Eserde bir insan oturur vaziyette iki elinde de bazı nesneler tutmaktadır. Levha, dövme tekniği ile yapılmış hatlar nokta kabarcıklarla belirtilmiştir. İki kenarında delikler açılmıştır. Giyimli buluntusudur.

Katalog No: 19

Metal Levha

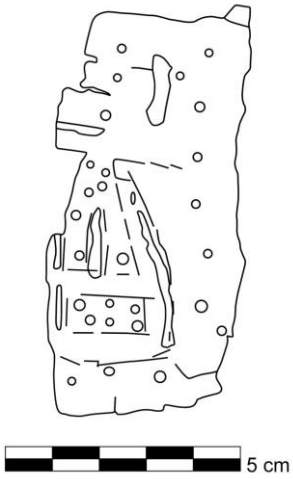
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.17

Ölçüler: Uzunluk: 9 cm, En: 3,5-4 cm

Uzun üçgen başlı dikdörtgen gövdeli stilize, vücudun sol yarısı ve belden aşağısı görülmektedir. Eser noktalarla işlenmiştir.

Katalog No: 20

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.18

Ölçüler: Uzunluk: - cm, En: 6,5 cm

Levhanın yüzeyini boydan boya kaplayan iyi seçilmeyen bir insan figürünü kaplamaktadır. Bu figürün sol tarafı kopuk olduğundan ancak bir diğer insan başı görülmektedir.

Katalog No: 21

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.19

Ölçüler: Uzunluk: 8,6 cm, En: 4,5-5,3 cm

Metal levhası üzerinde sağa doğru yürüyen omuzdan yukarısı kopuk, uzun elbise giymiş bir insan figürünün önünde bir keçi, adamın bir eli keçinin boynundan diğer eli yukarı kalkık ileriye doğrudur. Sağ kenarda çivi deliği açılmıştır.

Katalog No: 22

Metal Levha

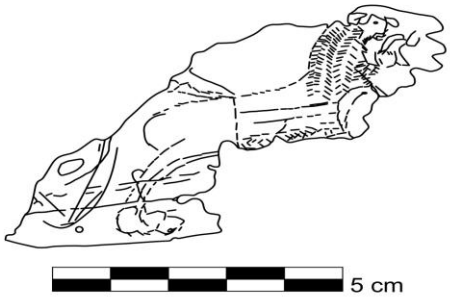
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.20

Ölçüler: Uzunluk: 3 cm, En: 4,5 cm

Mevcut adak levhası parçasının üstünde bir aslan figürü seçilmektedir. Aslanın karın altı ve ön ayakları kopuk olduğundan sadece arka ayak bölümü görülmektedir. Aslanın yeleleri çapraz kesik çizgilerle belirtilmiştir.

Katalog No: 23

Metal Levha

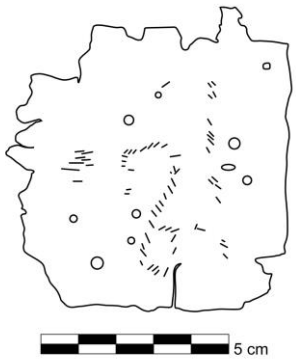
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.21

Ölçüler: Uzunluk: 8,6 cm, En: 8 cm

Oldukça zarar görmüş metal levhada, sola doğru yürüyen stilize insan gövdeli hayvan başlı bir figür. Levhanın sağ üst kenarından bir delik var. Oksitli giyimli buluntusudur.

Katalog No: 24

Metal Levha

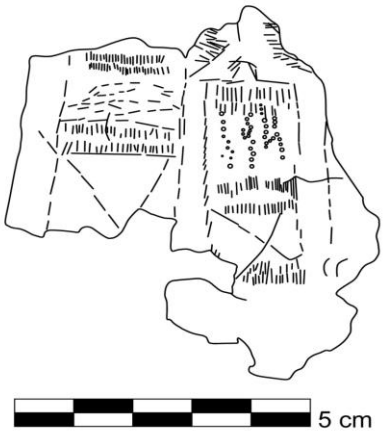
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.22

Ölçüler: Uzunluk: 6,8 cm, En: 5,4 cm

Levha üstünde yan yana iki stilize insan figürün baş ve ayaklarında noksanlıklar var. Elbiseleri süslü, etek çarpı işareti ile bölünmüştür. Göğüste alt alta çiziler ve damla şeklinde noktacıklar sunulmaktadır.

Katalog No: 25

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.23

Ölçüler: Uzunluk: 5 cm, En: 6,8 cm

Dolgu motifleri arasında sağa doğru elinde bir başak tutan bir kadın yürür vaziyettedir. Figürün belden aşağısı kopuktur. Elbisesinin üzerinde kısa kazıma çizgilerle bezeme yapılmıştır. Levhanın üst kısmında zig zag şeklinde kesilmiştir.

Katalog No: 26

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/24

Ölçüler: Uzunluk: 6,8 cm, En: 3,7-4,6 cm

Kazıma yöntemiyle yapılmıştır. Levhada cepheden insan başı betimlenmiştir. Yüz, kaş, iri gözler ve burun yapılırken, ağız belirsizdir. Dikdörtgen şeklinde başlığı ve saçları ince çizgilerle bezenmiştir. Omuzları yuvarlak ve giysi yakası süslüdür. Sağ elini yukarı doğru kaldırmıştır ve elinin ortasında delik açılmıştır. Muhtemelen asmak için açılan bir deliktir.

Katalog No: 27

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.25

Ölçüler: Uzunluk: 5 cm, En: 4,2 cm

Levha parçası üstünde, çok süslü elbiseli bir figürün önünde sağa doğru bir keçi yürümektedir. Önde dolgu motifleri vardır, beş tanesi delinmiştir.

Katalog No: 28

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.26

Ölçüler: Uzunluk: 6,3 cm, En: 3 cm

Çok oksitli küçük levha parçasında cepheden başının yarısı ve gövdesinin 1\4ü görülen bir insan figürü sağ kol dirsekten dik açı teşkil edecek şekilde kıvrıktır.

Katalog No: 29

Metal Levha

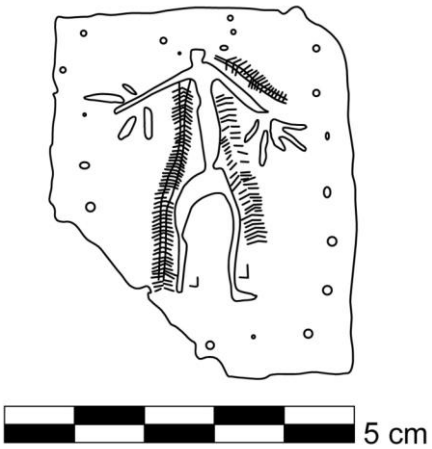
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.27

Ölçüler: Uzunluk: 5,5 cm, En: 4,4 cm

Oksitli metal levha parçasının bir köşesi (dar) kopuktur. Dikdörtgen formunda noktalarla birleştirilmiş bir çerçeve içerisinde çok stilize bir insan figürü vardır. Kollar yana doğru, parmaklar açık, olduğundan büyük, baş belirsizdir. Etrafında başak gibi motif yapılmıştır.

Katalog No: 30

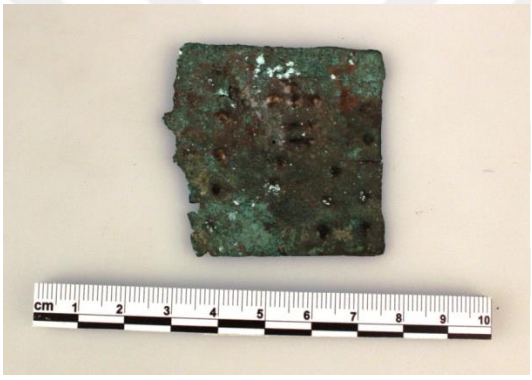
Metal Levha

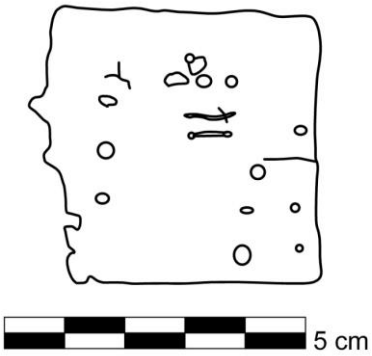
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.28

Ölçüler: Uzunluk: 4,7 cm, En: 4,7 cm

Kareye yakın levha parçası oldukça oksitlidir. Eser üzerinde stilize bir insan başı vardır ve çerçevede iri kabartma noktalarla süslü giyimli buluntusudur.

Katalog No: 31

Metal Levha

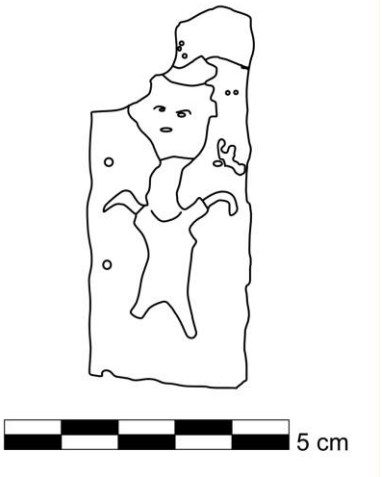
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.29

Ölçüler: Uzunluk: 6,7 cm, En: 5,4 cm

Eser ortasında vücutlu sakallı bir erkek başının stilize olarak işlendiği bir adak levhası parçasıdır. Başın sol üst yanı kopuktur. Kolları iki yana açıktır. Giyimli buluntusu olan eser oksitlidir.

Katalog No: 32

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.30

Ölçüler: Uzunluk: 4,1 cm, En: 7,5 cm

Metal levha parçası üzerinde sola doğru bir erkek figürü bir elinde bir alem tutmaktadır. Alemin üzerinde çarpı şeklinde kazımalar yapılmıştır. Gözleri cepheden, ağzı kazıma çizgilerle belirtilmiştir. Figürün kaşı da belirtilmiştir. Bileklerinde iki tane çizek vardır. Aralarında dolgu motifleri vardır.

Katalog No: 33

Metal Levha

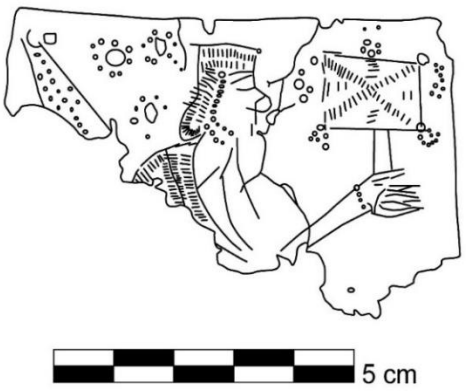
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.31

Ölçüler: Uzunluk: 4,7 cm, En: 7,7 cm

Zedelenmiş, çürümeye ve kopmaya meyilli, yer yer deliktir. İnce madeni levha parçası üzerinde sağa doğru yürüyen elinde bir alem tutan, serpuşlu, uzun saçlı sakallı, süslü elbiseli profilden bir erkek figürü görülmektedir. Dikdörtgene yakın bir şekle sahiptir. Sivri bir kalemle kazıma tekniği ile yapılmıştır. Omzunun arkasında kanat görülmektedir. Noktalı rozetler eser üzerinde doldurma motifi olarak kullanılmıştır. Alemin üzerinde çarpı motifi vardır.

Katalog No: 34

Metal Levha

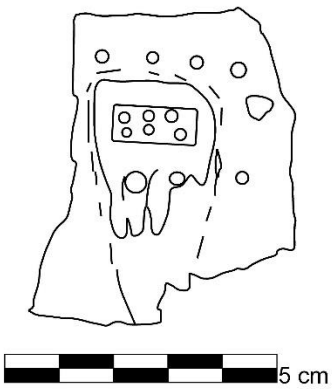
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.32

Ölçüler: Uzunluk: 5.6 cm, En: 3,5- 4,6 cm

Oksitli üzerinde geniş bir delik ve çok stilize insan figürünün başı görülmektedir. Alt ve yanlar kopuk. Sağ kenarı delinmiştir.

Katalog No: 35

Metal Levha

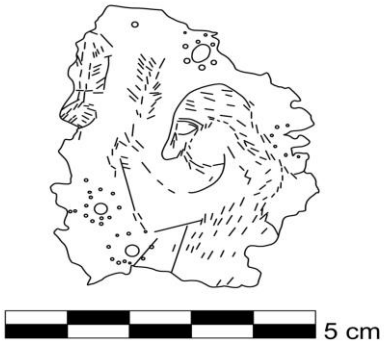
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.33

Ölçüler: Uzunluk: 5 cm, En: 4,8 cm

Sola doğru elinde bir bitki tutar vaziyette yürüyen stilize bir erkek figürünü vardır. Etrafında dolgu motifleri yapılmıştır. Önünde başka bir figür vardır ancak kırıktır. Soldaki figürün sadece elinde tuttuğu alem görülmektedir. Üst kısımda delik vardır. Giyimli buluntusudur.

Katalog No: 36

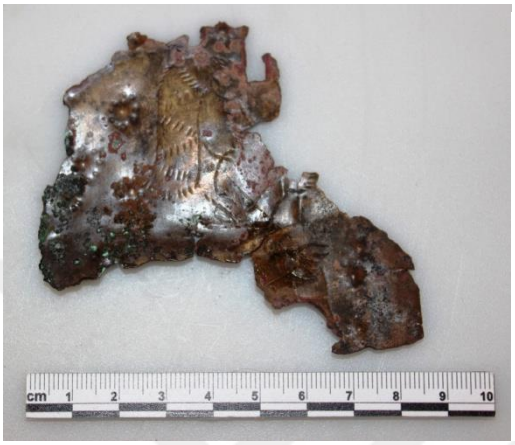
Metal Levha

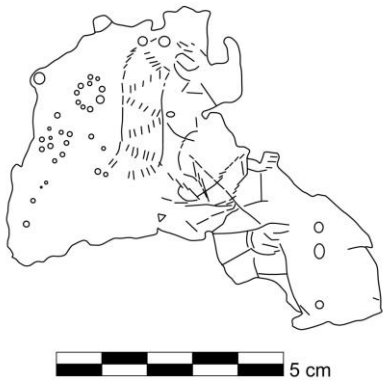
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.34

Ölçüler: Uzunluk: 5.3 cm, En: 4,8 cm

Kopmaya yüz tutmuş metal levhanın üzerinde sağa doğru yürüyen bir kadın, bir elinde stil diğerinde anlaşılamayan bir nesne tutmaktadır. Çevresi dolgu motiflidir. Başında kazıma çizgilerle bezeme yapılmıştır.

Katalog No: 37

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.35

Ölçüler: Uzunluk: 5-7,4 cm, En: 4,2 cm

Levhanın üst ve sağ kenarı deliklidir. Ortada sola doğru yürüyen ve elinde alem tutan bir kadın stilize olarak çizilmiş.

Katalog No: 38

Metal Levha

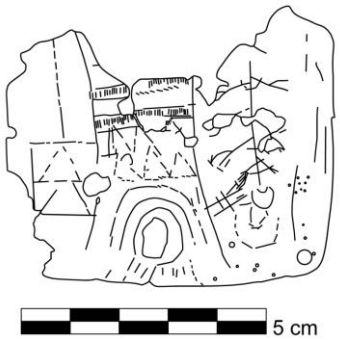
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.36

Ölçüler: Uzunluk: 5,7 cm, En: 6,7 cm

Levhanın bazı yerlerinde kopmalar var. Solda muhtemelen bir hayat ağacı, sağda iyi seçilmeyen stilize bir figür ve bir alem olmalı.

Katalog No: 39

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.37

Ölçüler: Uzunluk: 3,5-3.9 cm, En: 1,6-3,2 cm

Bir tanrıça veya bir kadın figürü profilden tasvir edilmiştir. Figürün kulaklarında küpesi vardır ve uzun saçlıdır. Göğüs kısmında büyük bir rozet motifi yapılmıştır. Arkasında çizgilerle kanat gösterilmiştir. Başında muhtemelen başlığı vardır.

Katalog No: 40

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.38

Ölçüler: Uzunluk: 3 cm, En: 5-5,4 cm

Kulaklı iri burunlu bir erkek figürünün baş kısmının altı kopuktur. Elinde bir alem tutmaktadır. Başında şapkası ponponludur. Gözler cepheden ağız, birkaç çizgiyle yapılmıştır. Altta kazıma çizgilerle yapılmış balık kılçığı motifi vardır. Levhada kopukluklar vardır. Etrafı dolgu motiflidir.

Katalog No: 41

Metal Levha

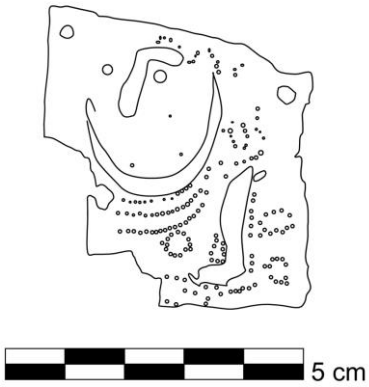
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.39

Ölçüler: Uzunluk: 4,7 cm, En: 4,5 cm

Oksitlenmeden ötürü yeşil renk almış levha parçasından iri anormal bir erkek başı yandan bir başka figür devam ediyor. Levhanın uçlarında asmak için delikler vardır. Giyimli.

Katalog No: 42

Metal Levha

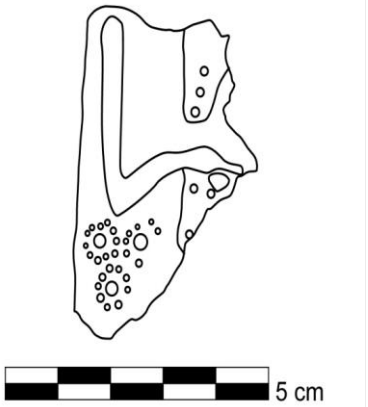
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.40

Ölçüler: Uzunluk: 5,6 cm, En: 3,5 cm

Kabartma yöntemiyle yapılmış ve stilize bir figürdür. Üzerinde orantısız vücutlu bir insan figürünün bazı bölümleri görülmektedir. Sağ kol dirsekten yukarı 'V' şeklinde yukarı kaldırılmıştır. Muhtemelen elinde bir nesne tutmaktadır. Başında ve göğüs kısmında kabarcıklar yapılmıştır. Kolunun altında da yine dolgu amaçlı üç tane kabarcık vardır.

Katalog No: 43

Metal Levha

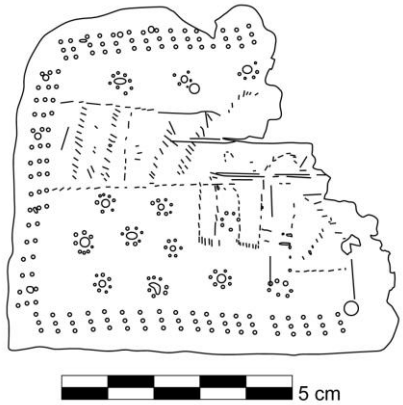
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.41

Ölçüler: Uzunluk: 8,5 cm, En: 8,1 cm

Mevcut parçanın çevresi üç sıra nokta ile bordürlenmiş dolgu motifler arasında çok stilize bir insan figürü vardır. Baş kısmı kopuktur. Üzerinde uzun bir elbise var. Kolları birbirine paralel olarak durmakta ve bir elinde üzerinde çarpı işareti olan alem tutmaktadır. Sağa yöneliktir. Bazı yerlerde delikler yapılmıştır.

Katalog No: 44

Metal Levha

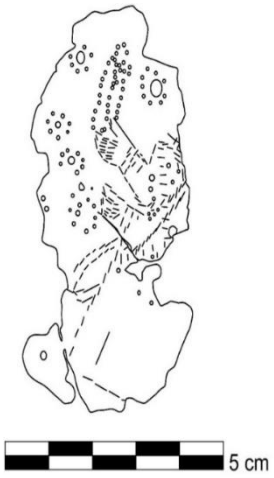
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.42

Ölçüler: Uzunluk: 7,8 cm, En: 3,5 cm

Etrafı zedelenmiş, parçalanmıştır. Levhada baş kısmından kırık sola dönük stilize bir insan figürü vardır. Sağ elinde iç içe halka oluşturan boncuk dizisi vardır. Boş alanlar dolgu motifleriyle süslenmiştir. Giyimli buluntusudur.

Katalog No: 45

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.43

Ölçüler: Uzunluk: 5,9 cm, En:5,4-5,7 cm

Levha parçasında başı ve belinin bir kısmı kopuk orantısız vücutlu bir insan figürü vardır. Figürün hatları nokta kabartmalarla belirtilmiştir. Belinde üç sıra noktalarla yapılmış kemer vardır. Giyimli buluntusu olan eser oksitlidir.

Katalog No: 46

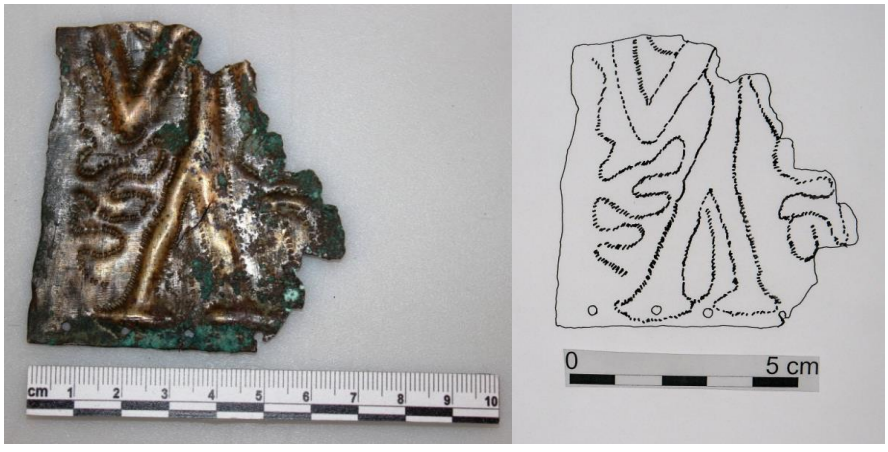
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.44

Ölçüler: Uzunluk: 6,4 cm, En: 4,9 cm

Metal levha parçası üzerinde sola doğru yürüyen sağ kolu dirsekten bükülü, muhtemelen bir şey tutmakta olan çok stilize bir insan figürünü gösteren yukarısı kopuktur. Ön tarafta noktalardan oluşan şekiller vardır.

Katalog No: 47

Metal Levha

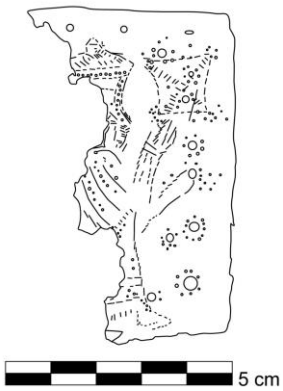
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.45

Ölçüler: Uzunluk: 7,6 cm, En: 2,2-4,1 cm

İyi temizlenmiş metal levhası parçası kirli sarımtırak renktedir. Üzerinde sağa doğru yürür vaziyette bir figür vardır. Serpuşlu, bileklerinde çizek vardır. Sol yarısı dikine kopuk bir figür stilize çizilmiş bir elinde alem tutmaktadır. Elbisesi süslüdür. Önde dolgu motifleri var. Giyimli.

Katalog No: 48

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.46

Ölçüler: Uzunluk: 6 cm, En: 2,3-5,3 cm

Kirli kahverengi kopmaya meyilli ince madeni Urartu metal levha parçası üzerinde sağa doğru yürüyen başı kopuk stilize bir figürün bir elinde başak diğerinde torbaya benzeyen bir şey tutmaktadır.

Katalog No: 49

Metal Levha

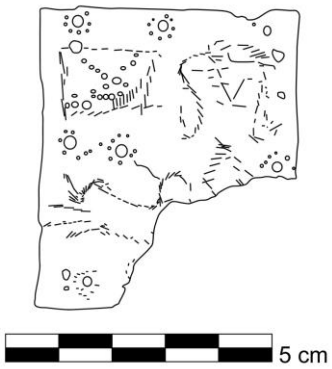
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.47

Ölçüler: Uzunluk: 4,7 cm, En: 5,6 cm

Eserde sağa dönük bir insan figürünü ve kopuk kısımdan arta kalan bir yaratığın ayak kısmı seçilmektedir. Giyimli buluntusu olan eser dolgu motiflidir.

Katalog No: 50

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.48

Ölçüler: Uzunluk: 6,5 cm, En: 3,4 cm

Madeni levha çok yıpranmış, yer yer delikler, kopukluklar görülmektedir. Sola doğru yürüyen stilize bir kadın figürü vardır. Elbisesi kazıma çizgilerle bezelidir. Bir kenarı çentikli kahverengi kirli-sarı renktedir. Giyimli buluntusudur.

Katalog No: 51

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.49

Ölçüler: Uzunluk: - cm, En: 4,5 cm

Oksitli adak levha parçasından stilize bir figürünün kol ve ellerinden bir kısmı görülmektedir. Bazı yerlerinde kopmalar vardır. Delikler yapılmıştır. Giyimli.

Katalog No: 52

Metal Levha

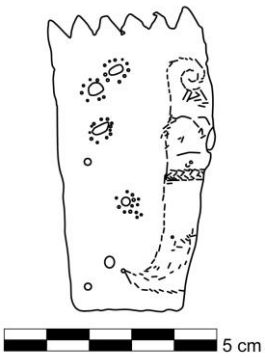
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.50

Ölçüler: Uzunluk: 7 cm, En: 2,5-3,6 cm

Üst kenarı çentikli kirli-sarı kahve renkli madeni levhadan sağa doğru yürüyen stilize bir insan figürü var. Belinde çizgilerle kemer yapılmıştır. Eteğin ucu kıvrıktır. Nokta bezemeli dolgu motiflidir.

Katalog No: 53

Metal Levha

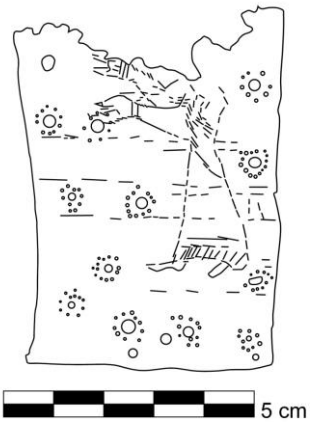
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.51

Ölçüler: Uzunluk: 6,2 cm, En: 4,8-5,6 cm

Kahverengi kirli-sarı görünümünde Urartu metal levha parçası üstünde dolgu motifleri arasında sola doğru yürüyen iki elini de ileri doğru uzatmış başı kopuk stilize bir insan figürü vardır. Bileklerinde çizgiler yapılmıştır. Etrafında küçük delikler açılmıştır.

Katalog No: 54

Metal Levha

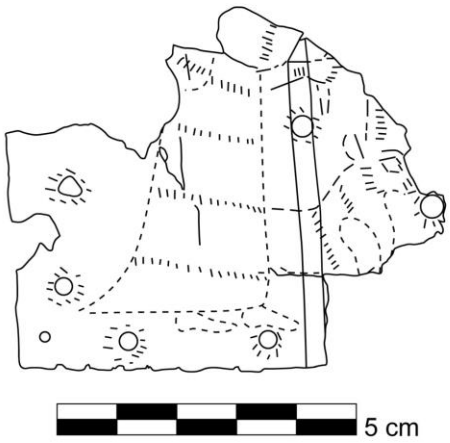
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.52

Ölçüler: Uzunluk: 6.3 cm, En: 5,1-7,4 cm

Stilize bir insan figürünün belden aşağısı ve tek kolu görülmektedir. Metal levhadaki figürünün önünde kurbanlık bir keçi yürümektedir. Elbisesinin üzeri kısa çizgilerle bezelidir. Keçinin üzeri de kısa çizgilerle belirtilmiş. Eser dolgu motiflidir. Giyimli buluntusudur.

Katalog No: 55

Metal Levha

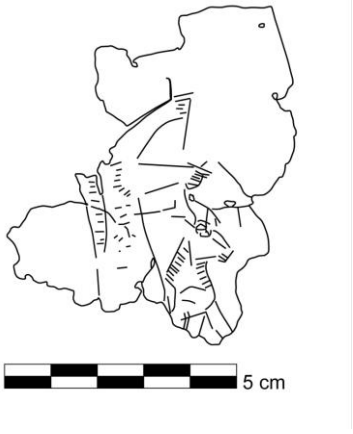
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.53

Ölçüler: Uzunluk: 6,7 cm, En: 4,2-5,5 cm

Birkaç yerinden yeniden kopmaya yatkın metal levha parçası üzerinde, önünde yürüyen keçinin boynuzunu bir eliyle tutup, diğer eli yukarda bir alem tutmakta olan stilize bir insan figüründen bir bölüm gözükmektedir. Giyimli.

Katalog No: 56

Metal Levha

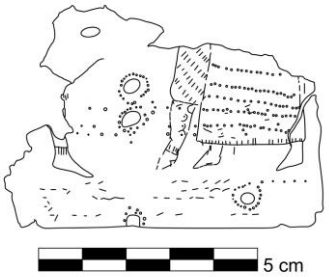
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.56

Ölçüler: Uzunluk: 4.3-6,2 cm, En: 7,3 cm

Metal levha parça üzerinde sola doğru yürüyen stilize iki figürden birinin tek diğerinin iki ayağı ile karşıdan gelen bir başka figürünün bir ayağı görülmekte. Arada dolgu motifleri vardır. Etek kısımları kısa çizgilerle ve noktalarla bezelidir.

Katalog No: 57

Metal Levha

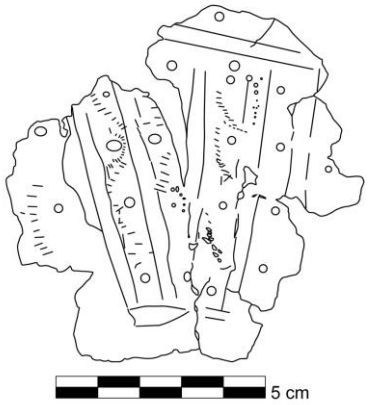
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.57

Ölçüler: Uzunluk: 8,5 cm, En: 8,8 cm

Oksitli madeni levhanın bazı yerleri kopuktur. Dikine kalın bordürlerin arasında dolgu bezemeler yapılmıştır. Soyut bir figür olmalı.

Katalog No: 58

Metal Levha

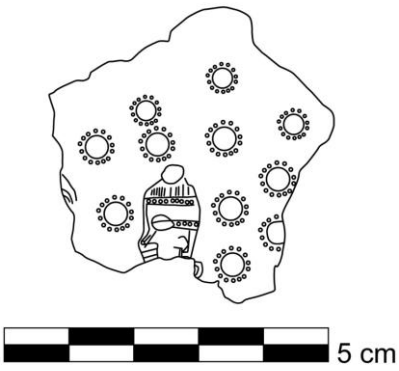
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.58

Ölçüler: Uzunluk: 4,7 cm, En: 4,5 cm

Küçük levha parçasının üzerinde pek çok dolgu motifleri vardır. Alt tarafta sola doğru çevrili serpuşlu bir insan figürü başı görülmektedir. Ponponlu başlığı çizgilerle ve noktalarla bezelidir. Gözleri cepheden verilmiş, ağız kısa çizgilerle belirtilmiştir.

Katalog No: 59

Metal Levha

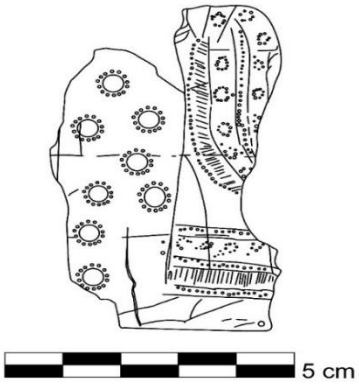
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.59

Ölçüler: Uzunluk: 7 cm, En: 2,6 - 3,6 cm

Adak levhasının etrafı kırıktır. Sol tarafa dönük bir insan figürünün kalçadan aşağısı ve ayakları görünmektir. Uzun, etekleri bezemeli bir elbise giymiştir. Kıyafeti kısa çizgilerle ve nokta bezemelerle süslenmiştir. Ön tarafı dolgu motifleriyle bezenmiştir. Giyimli buluntusudur.

Katalog No: 60

Metal Levha

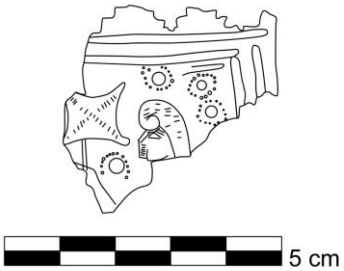
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.60

Ölçüler: Uzunluk: 1,5-3,8 cm, En: 3,5 cm

Üst dış kenarda basamaklı şekilde yapılmıştır. İç kısımda iki kalın çizginin oluşturduğu bir bordür vardır. Dolgu motifleri önünde sola dönük bir insan figürünün başı görülmektedir. Başörtüsü kısa çizgilerle bezelidir. Gözü cepheden ağızda kısa çizgilerle belirtilmiştir. Elinde içbükey çapraz çizgilerle bezenmiş bir alem tutmaktadır.

Katalog No: 61

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.61

Ölçüler: Uzunluk: 7 cm, En: 5 cm

Dolgu motifleriyle süslü metal levha parçasıdır. Stilize çizilmiş baş kısmı kopuk uzun ve süslü elbiseli bir figür, sola yönelik, kol hizasında kanatlara benzer şekiller vardır.

Katalog No: 62

Metal Levha

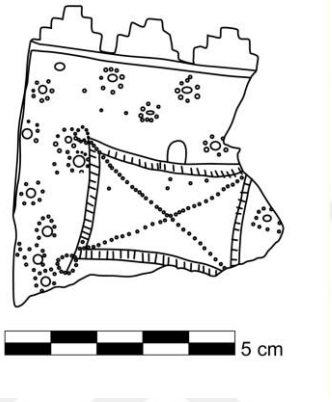
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.62

Ölçüler: Uzunluk: 6 - 6,5 cm, En: 5,3 - 6,1 cm

Kalın sert levha parçası kirli sarı renkte en üstte 3 tane basamaklı şekil yapılmıştır. Kalın bir çizgi ile bordürlenmiştir. Ortada etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri arasından bir alem görülmektedir. İç bükey yapılmış olan alemin kenarları çizgilerin arasında kısa dik çizgiler yapılmıştır. Ortada sıralı noktalarla yapılmış çapraz bir hat vardır. Muhtemelen asılmak için yapılmış küçük bir deliği vardır.

Katalog No: 63

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.64

Ölçüler: Uzunluk: 7 cm, En: 2,6 cm

Oksitli, kirli sarı renkteki levha üzerinde etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri sıralanmıştır. Üzerindeki tasvir anlaşılamamaktadır.

Katalog No: 64

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.65

Ölçüler: Uzunluk: 4,1cm, En: 6,5 cm

Levha parçası ortada sağa doğru yürüyen başı noksan kanatlı bir figür, stilize uzun elbiseli önde ve arkada dolgu motifleri görülmektedir.

Katalog No: 65

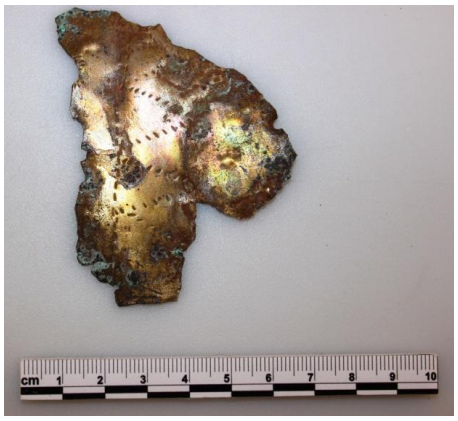
Metal Levha

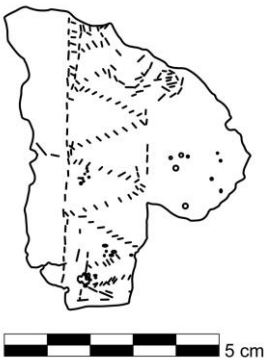
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.66

Ölçüler: Uzunluk: 7 cm, En: 5,2 cm

Etrafı kırık metal levha parçası üzerinde çok stilize bir insan figürü seçilmektedir. Sağa doğru yönelik sağ kol dirsekten bükülmüştür. Muhtemelen bir şey tutmaktadır. Elbisesinin üzerinde çapraz kısa çizgilerle bezelidir. Dolgu motifleri vardır.

Katalog No: 66

Metal Levha

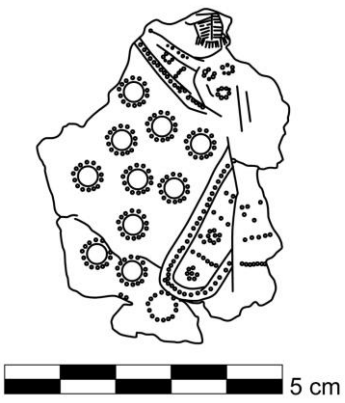
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.67

Ölçüler: Uzunluk: 6,3 cm, En: 4,6 cm

Eserde sağa doğru yürüyen kanatlı bir figürün sırt kısmı görülmektedir. Ön cephe kopuktur. Elbise ve kanatlar gayet süslü olup arka planda toplu halde dolgu motifleri dikkat çekicidir. Figürün üzeri noktalarla ve rozetlerle süslenmiştir.

Katalog No: 67

Metal Levha

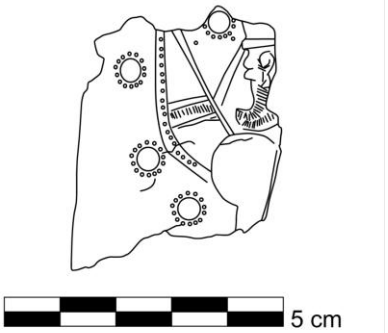
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.68

Ölçüler: Uzunluk: 4,4 - 4,5 cm, En: 3,3 -3,7 cm

Sağa yönelik büyük kanatlı bir figürün ense ve sırt kısmı görülmektedir. Saçlarının ucu kıvrık olarak üzerinde kısa çizgilerle belirtilmiştir. Kanat üzerinde çizgi hattı arasında noktalar ve kısa çizgiler vardır. Diğer kısımlar kopuktur. Dolgu motiflerinin etrafı noktalarla belirtilmiş.

Katalog No: 68

Metal Levha

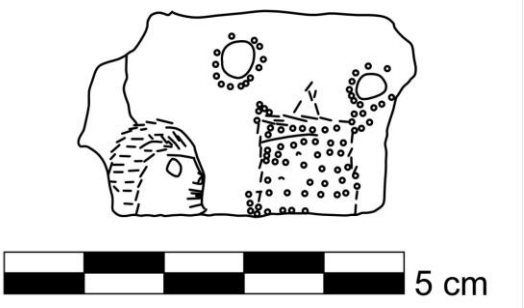
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.69

Ölçüler: Uzunluk: 2,6 cm, En: 3,5 cm

Küçük metal levha parçacığı üzerinde etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri yapılmıştır. Sağa dönük stilize bir figürün kafası görülmektedir. Başörtüsü veya saçları kısa çizgilerle belirtilmiştir. Elinde alem taşımaktadır. Alem üzerinde nokta bezemeler vardır.

Katalog No: 69

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.70

Ölçüler: Uzunluk: 8,1 cm, En: 6,4 cm

Eserin sol yanı kalın aralıklı ince iki çizgiyle bordürlenmiştir. İçte kısa çizgilerle etrafı çevrelenmiş dolgu motifleri arasında kanatlı bir insan figürü sağa doğru yürümektedir. Baş ve kalçadan aşağısı kırıktır. Bel kısmı kemerli süslüdür. Çizgiler arasında noktalarla bezenmiştir. Kemerin alt kısmında da sıra sıra kısa çizgiler vardır. Kanatların ucunda ponpon yapılmıştır.

Katalog No: 70

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.71

Ölçüler: Uzunluk: 3,6 - 4,8 cm, En: 4,9 - 5,2 cm

Metal levhanın üst kısmı kırık olduğundan figürün de baş kısmı noksandır. Kanatlı, bir eli ileriye sola doğru, yürüyen stilize bir insan figürüdür. Uzun elbisesi, kısa çizgi

ve nokta motiflerle süslüdür. Önde ve arkada etrafı noktalarla bezeli iki dolgu motifi görülmektedir.

Katalog No: 71

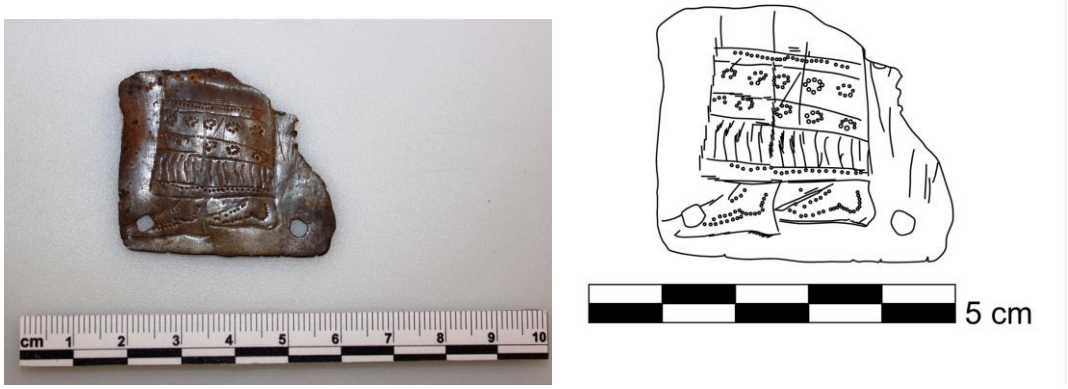
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.72

Ölçüler: Uzunluk: 3,5 cm, En: 4,1 cm

Eser küçük bir metal levha parçasıdır. Üst ve sağ kenarı kırıktır. Üzerinde sola yönelik stilize insan figürünün belden aşağısı görülmektedir. Ayaklarının üzerinde noktalarla hatlar belirtilmiştir. Uzun elbisesi nokta sıralar ve rozetlerle, kısa çizgilerle bezenmiştir. Alt kenarda iki geniş delik açılmış.

Katalog No: 72

Metal Levha

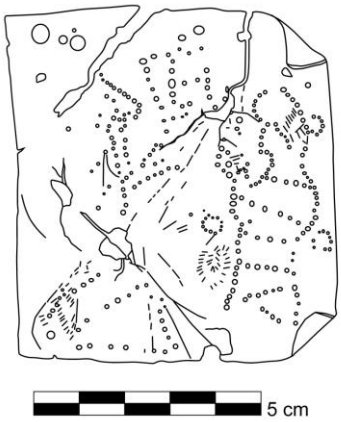
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.74

Ölçüler: Uzunluk: 8 cm, En: 7,2 cm

Birkaç yerinden çatlağı olan iki ucu kıvrık kare formunda oksitli iki yerden kopmaya meyilli metal levha parçası üzerinde sola doğru peşpeşe giden iki stilize figür öndeki daha büyükçe kopuk ve silikler olduğundan detaylı anlaşılmıyor. Üst kenarda çivi delikleri açılmıştır. Arkadaki figürün elinde alem tutmaktadır. Figürlerin üzeri noktalarla bezenmiştir.

Katalog No: 73

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

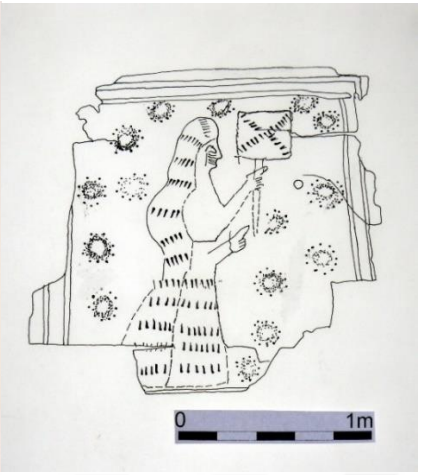
Müze Envanter No: 76/4.75

Ölçüler: Uzunluk: 5,7 - 8,4 cm, En: 7,6 - 8 cm

Metal levha parçasının kenarları çift kalın çizgilerle bordürlenmiştir. Etrafı dolgu motifleriyle dolu sağa doğru yürüyen stilize bir figür vardır. Elinde içinde çarpı

işareti olan bir alem taşımaktadır. Başörtüsü ve elbisesi kısa çizgilerle süslenmiştir. Ağız birkaç çizgiyle belirtilmiştir.

Katalog No: 74

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.76

Ölçüler: Uzunluk: 8,3 cm, En: 9,35 cm

Metal levhada karşılıklı iki kadın figürü stilize olarak çizilmiş. Soldaki kadının sağ elinde sitil (bakraç) sağdakinin sol elinde anlaşılamayan bir şey tutmakta, iki kadının diğer elleri havada birbirine yakındır. Yine elbiselerinde kısa çizgiler yapılmıştır.

Katalog No: 75

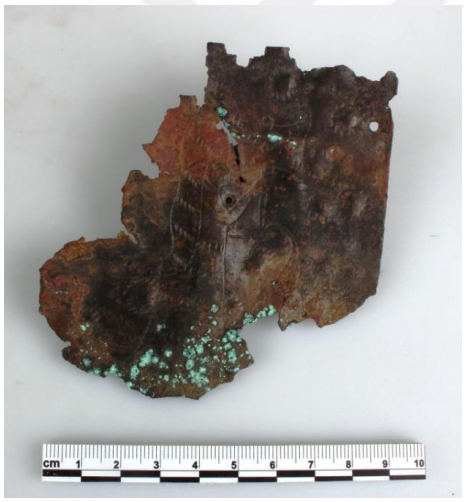
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.77

Ölçüler: Uzunluk: 9,3 cm, En: 9 cm

Metal levha parçasının üzerinde bir eli önünde giden kurbanın boynuzunda diğer eli alem tutan bir kadın figürü vardır. Profilden verilmiş sağa doğru yürüyen stilize kadın figürünün gözü ise cepheden çizilmiştir. Başörtülü, uzun elbisenin üzerinde kısa çizgi bezemeler yapılmıştır. Asılmak için yapılan küçük bir deliği vardır. Etrafı çizgilerle çevrili dolgu motifler vardır. Okside olmuştur.

Katalog No: 76

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4.78

Ölçüler: Uzunluk: 8,5 cm, En: 6,5 - 8,2 cm

Metal levha oldukça çok parçalanmıştır. Etrafı noktalarla bezeli dolgu motifleri arasında sağa doğru yürüyen bir elinde başak, diğerinde bir nesne tutan bir kadın figür stilize olarak çizilmiş. Elbisesinin üzeri kısa çizgilerle bezenmiştir. Etek kısmında çürümeden dolayı boşluklar var. Alt kısımda delikler vardır. Okside olmuştur.

Katalog No: 77

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4-79

Ölçüler: Uzunluk: 5,7 cm, En: 8,5 cm

İki yerinde uzun çatlağı olup kopmaya meyilli levha parçası üzerinde karşılıklı ellerinde alem tutan iki kişi arasında, diğer bir figür daha vardır. Bir eli havada diğeri görülmeyen bir kurbanın boynuzundan tutmaktadır. Arada dolgu motifleri vardır. Alemler dikdörtgen şeklinde kenarları içi nokta dolgulu bordürle çevrelenmiş ve zigzag motifleri ile bezenmiştir. Figürlerin bileklerinde çizekler vardır. Alemin bezemesine benzer bezeme soldaki figürün kıyafetinde kullanılmıştır.

Katalog No: 78

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/4-80

Ölçüler: Uzunluk: 10,7 cm, En: 8,4 - 8,8 cm

Dikdörtgene yakın formdaki levhanın sağ üst köşesi kopuktur. Pek çok dolgu motifleri arasında sola doğru yürüyen uzun boylu serpuşlu uzun sakallı, uzun elbiseli, içi kısa çizgilerle bezenmiş bir alem tutmaktadır. Stilize erkek figürünün elbisesinin bel ve etek kısmı nokta kabartmalarla süslenmiştir. Etek uçları ise kısa çizgilerle kazınmıştır. Gözleri cepheden yapılmış, iki bileğinde de çizekler vardır.

Katalog No: 79

Metal Levha

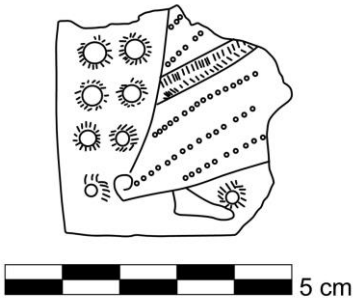
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:76/4-81

Ölçüler: Uzunluk: 4,1 cm, En: 3,1 - 4,3 cm

Sağa doğru yürüyen stilize bir insan figürünü etek kısmından bir bölüm. Uzun elbise volut biçimli uçludur. Elbise kısa çizgiler ve noktalarla bezenmiştir. Arkası ve ayak üstü dolgu motiflidir. Etek ucundaki dolgu motifi delinmiştir.

Katalog No: 80

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/8-1

Ölçüler: Uzunluk: 7,3 cm, En: 5,5 cm

Eser bir metal levha parçasıdır. Üst kısımda küçük delikler açılmıştır. Bazı yerlerde kopmalar vardır. Mevcut parçada dolgu motifleri arasında profilden verilmiş, sağa doğru yürüyen başı örtülü veya uzun saçlı kadın sağ elinde bir alem sol elinde küçük bir bakraç tutmaktadır. Alem üzerinde çapraz kısa çizgilerle bezenmiştir. Bakracın üzerinde iki yivli bezemeler vardır. Figürün bileklerinde çizgiler yapılmış, göz cepheden ağız ise yine kısa çizgilerle belirtilmiştir. Elbisesi uzun ve kısa çizgilerle bezenmiştir. Dolgu motiflerinin etrafı kısa çizgilerle çevrelenmiştir.

Katalog No: 81

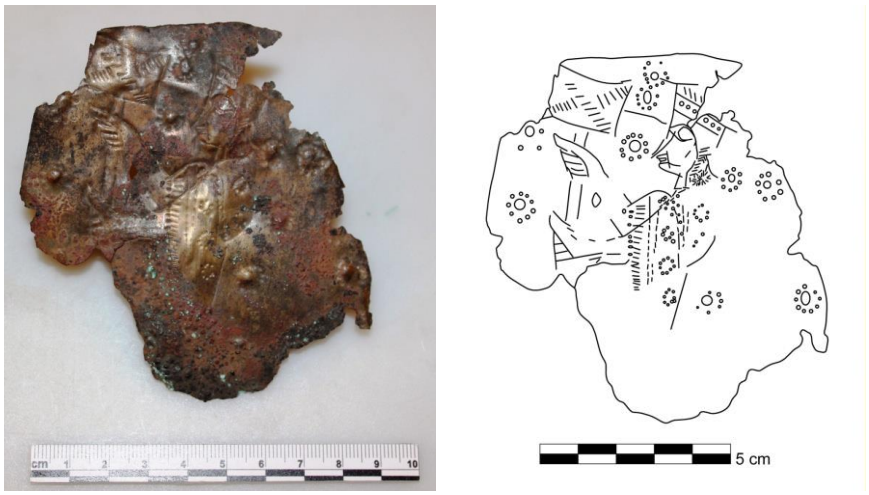
Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/8-2

Ölçüler: Uzunluk: 8,7 cm, En: 8,7 cm

Çok yıpranmış olan metal levha parçası üzerinde profilden verilen bir insan tasviri vardır. Gözü cepheden yapılmıştır. Ağız kısa çizgilerle belirtilmiştir. Sola yönelik bir insan elinde çapraz çizgileri olan alem tutmaktadır. Kenarlarından ortada dolgu motifleri görülmektedir. Şapkası ve elbisesi süslüdür.

Katalog No: 82

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/8-3

Ölçüler: Uzunluk: 6,4 cm, En: 7 cm.

Eser metal levhası parçasıdır. Sağa yönelik uzun giysili figürün etek kısmı önünde kurbanlık hayvan yürümektedir. Figürün elbisesinde yan yana kısa çizgiler yapılmıştır. Hayvan figürünün boynunda noktalarla bezemeler yapılmıştır. Hayvanın önünde dolgu motifi vardır. Alt kısımda küçük delikler açılmıştır.

Katalog No: 83

Metal Levha

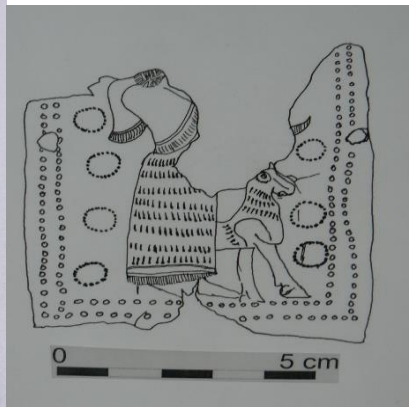
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/8-4

Ölçüler: Uzunluk: 6,8 cm, En: 6,2 - 7,9 cm

Kemer parçası üzerinde çift sıra nokta ile bezelidir. Bölüm ortasında dolgu motifleri arasında sağa doğru yürüyen bir insan figürü (başı kopuk) sol yanında bir keçi görülmektedir.

Katalog No: 84

Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/8-5

Ölçüler: Uzunluk: 3,9 cm, En: 7 cm

Bir kenarı sağlam diğer kenarlardan kopuk metal levhası parçası üzerinde sağa yönelik elinde alem tutan kanatlı bir insan figürü görülmektedir. Alemin üzerine çapraz kısa çizgiler yapılmıştır. Profilden görülen figürün etrafında çevresi noktalarla bezeli dolgu motifleri vardır. Başında çapraz çizgilerle süslü şapkası vardır. Üst kenarda aralıklı iki tane çivi deliği vardır.

Katalog No: 85

Metal Levha

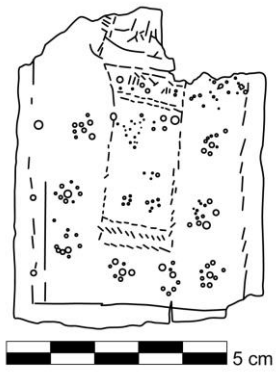
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-3

Ölçüler: Uzunluk: 5 - 7,4 cm, En: 6,7 cm

Metal levha parçasının üzerinde baş kısmı kopuk stilize bir insan figürü vardır. Figürün etek kısmının ucunda kısa çizgilerle bezeme yapılmıştır. Etrafında dolgu motifleri yapılmıştır. Sol kenarda aralıklı delikler vardır.

Katalog No: 86

Bronz Metal Levha

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:76/15-4

Ölçüler: Uzunluk: 3,2-6,4 cm, En: 5,8 cm

Parçalanmak üzere olan metal levhanın üzerinde başı kopuk sağa yönelik figür vardır. Elbisesi uzun ve enine noktalarla süslenmiştir. Figürün etrafına nokta bezemeli dolgu motifleri yapılmıştır. Üst kenarda, alt kenarın sağ ve sol ucunda muhtemelen asmak için yapılmış çivi delikleri vardır.

Katalog No: 87

Bronz Metal Levha

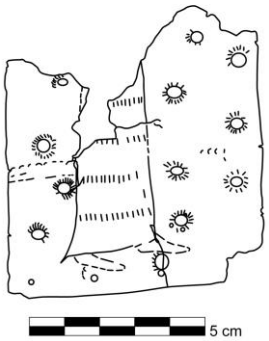
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-5

Ölçüler: Uzunluk: 6,2 cm, En: 8,2 cm

Metal levha parçası çürümeden ötürü yer yer kopmuş ve çatlaklar belirmiştir. İri dolgu motifleri arasında sağ tarafa doğru yürüyen stilize uzun giysili insan figürünün gövdesinin üst kısmı kopuktur. Bazı dolgu motiflerinin etrafı kısa çizgilerle bazılarının ise noktalarla çevrelenmiştir. Alt kenarda küçük çivi delikleri vardır.

Katalog No: 88

Bronz Metal Levha

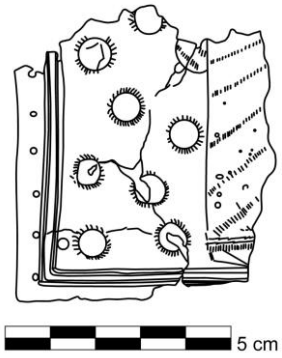
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-6

Ölçüler: Uzunluk: 6,7 cm, En: 6,7 cm

Üst ev sağ kenarı kırık olan metal levha parçası, üzerinde aralıklı çivi deliklerden sonra iki kalın hatla bordürlenmiştir. Bu hat ve dolgu motifi arasında muhtemelen asmak için bir delik daha yapılmıştır. İri kabartmalı dolgu motiflerinin etrafı kısa çizgilerle çevrelenmiştir. Gövdesinin sol yarısı görülen elbisesi diagonal kısa çizgilerle bezenmiş insan figürü vardır. Arkasında kanadının ponponlu ucu görülmektedir. Ayakları oldukça stilize yapılmıştır.

Katalog No: 89

Bronz Metal Levha

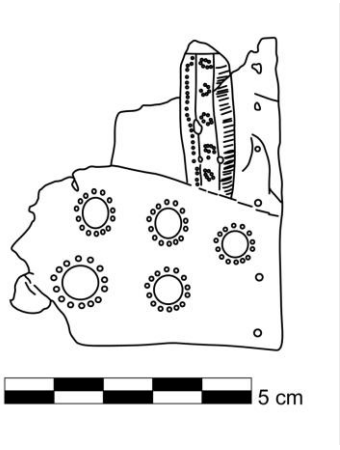
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No:76/15-9

Ölçüler: Uzunluk: 6,5 cm, En: 5,5 cm

Metal levha parçasında sağ tarafta küçük çivi delikleri vardır. Levha keski darbeleriyle çizgiler oluşturularak bölümlenmiştir. Alt bölümde etrafı noktalarla çevrili dolgu motifleri vardır. Diğer bölüm kırık olduğundan figür anlaşılamamaktadır. Kanat olabilecek figürün üzeri bir hat içerisinde sıra sıra noktalarla bezeli orta hat içinde noktalarla rozet yapılmıştır. Diğer hat içerisinde keski darbeleriyle yapılmış sıralı kısa çizgiler vardır.

Katalog No: 90

Bronz Adak Levhası

Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-13

Ölçüler: Uzunluk: 2,9 cm, En: 3 cm

Oksitlenmiş levha parçasının üst kenar ve sağ kenardan kırıktır. Dolgu motiflerinin etrafı nokta bezemelidir. Sağ kenarında ileri uzanmış (sola) bir kol ve altta bir ayak görülmektedir. Figürün gerisi kopuktur.

Katalog No: 91

Bronz Adak Levhası

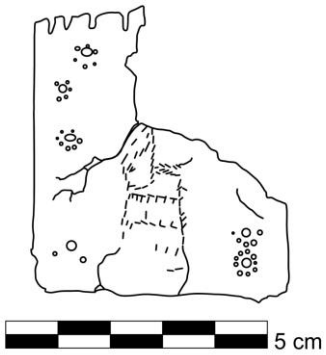
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-14

Ölçüler: Uzunluk: 4,8 cm, En: 4,8 cm

En dar kenarı kesintili, ortada çatlaklık var. Dolgu motiflerinin etrafı noktalarla çevrili parçanın üzerinde sağa doğru yürüyen bir insan figürünün omzundan aşağısı görülmektedir. Elbisesinin üzeri yan yana kısa kesik çizgilerle bezenmiştir.

Katalog No: 92

Bronz Metal Levha

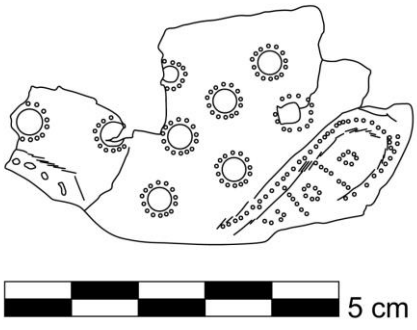
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-15

Ölçüler: Uzunluk: 6.3 cm, En: 6 cm

Çevresi kırılmış ve parçalanmış olan İnce levha parçasındaki dolgu motiflerinin etrafı noktalarla çevrilidir. Bazı dolgu motiflerinin içi delinmiştir. Üzerinde bir figürün süslü kanat kısmı görülmektedir. Sıra sıra noktalarla çevrilmiş kanadın ortasında yine noktalarla yapılmış iki tane düz hatlı ve üç tane yuvarlak şeklinde bezemeleri vardır. Kanadın ucunda ponpon gibi bir çıkıntısı olmalıdır.

Katalog No: 93

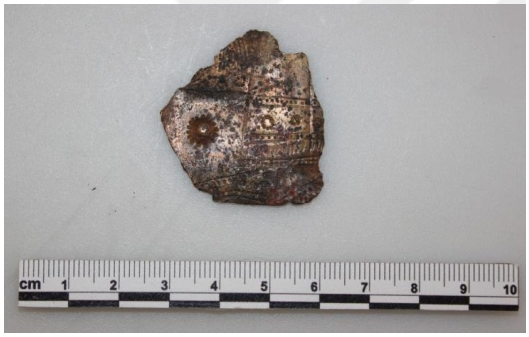
Bronz Metal Levha

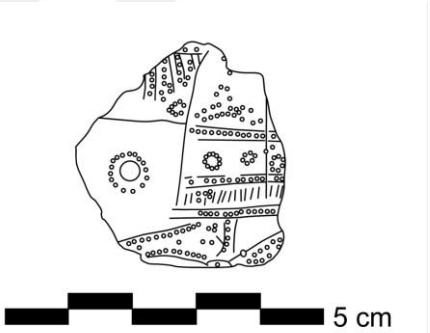
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-17

Ölçüler: Uzunluk: 2,2-3,3 cm, En: 3,2 cm

Metal levhanın etrafı kırıktır. Sol tarafa doğru dönük figürün önünde etrafı noktalarla çevrili bir dolgu motifi vardır. Figürün belden yukarısı kopuk ve ayak bileklerine kadar inen uzun elbiselidir. Elbisesinin etekleri üç sıra noktalı hatla bezenmiştir. Bu noktalı hattın ortasında noktalarla rozet ve yan yana sıralı kısa çizgiler yapılmıştır. Profilden yapılmış ayakları dikkat çekicidir. Ayaklarının üzeri yine noktalarla bezenmiş ve rozet yapılmıştır.

Katalog No: 94

Bronz Metal Levha

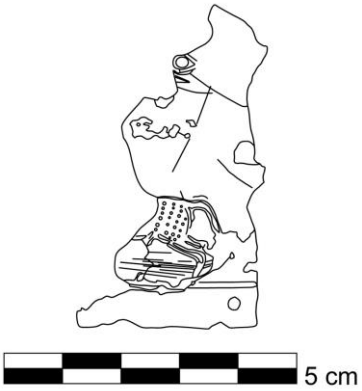
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-18

Ölçüler: Uzunluk: 3,1 cm, En: 5,1 cm

Alt kenara yakın bir tane hat yapılmıştır. Bu hattın altında bir adet çivi deliği bulunmaktadır. Dört bir tarafı kırık ve kopmuş olduğundan figürün bir kısmı görülebilmektedir. Daha çok ata benzeyen figürün arka kısmında ayakları ve kuyruğu görülmektedir. Figürün üzerinde nokta bezemeler yapılmıştır.

Katalog No: 95

Bronz Metal Levha

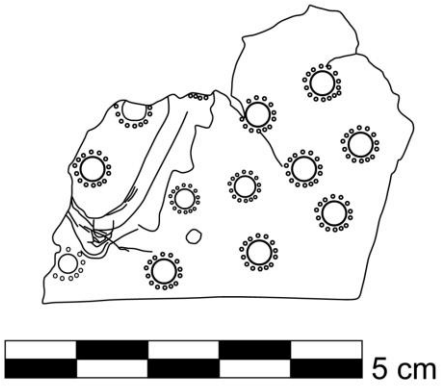
Müzeye Geliş Şekli: Satın Alma

Müze Envanter No: 76/15-19

Ölçüler: Uzunluk: 4,6 cm, En: 5,1 cm

Metal levha parçası üzerinde stilize olarak çizilen ancak kopuk olduğundan ne olduğu anlaşılamayan bir figür bulunmaktadır. Üst kenarı ve sol kenarı kırıktır. Etrafı noktalarla çevrili kabara şeklinde dolgu motifleri vardır. Alt kenara yakın bir tane çivi deliği yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Akman, Filiz ve Çuhadaroğlu, Yasemin, "Anadolu Medeniyetler Müzesi Koleksiyonunda Urartu Kemerleri", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 30, 2012, s. 165.

Akurgal, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Phoenix, Ankara, 2014.

Ayman, İsmail, *Urartu Bronz Kemerleri ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafet Sahneleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

Baş, Ayla, *Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

Belli, Oktay, "Van Bölge Müzesindeki Çivi Yazılı Urartu Tunç Eserleri", *Anadolu Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Yayınları, İstanbul, 1977, ss. 177-208*

Belli, Oktay, "Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Açıdan Eleştirisi Üzerine Bir Deneme", *Anadolu Araştırmaları VI*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1979, ss. 59, 60.

Belli, Oktay, "Urartular'da Totemcilik Sorunu", *Anadolu Araştırmaları VII*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1979, ss. 39, 40.

Belli, Oktay, "Urartular", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi,* Cilt: I, Görsel Yayınları, 1982, s. 149.

Belli, Oktay, Doğu Anadolu Bölgesinde Antik Demir Metalürjisinin Araştırılması, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 20-24 Mayıs, 1985, s. 366.

Belli, Oktay, "Demir Çağda Doğu Anadolu Bölgesinde Demir Metalürjisi", *Anadolu Demir Çağları*, Altan Çilingiroğlu (ed.) İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987, s. 89.

Belli, Oktay, "Giyimli (Hırkanis) Kazısı", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999*), İstanbul Üniversitesi, Ankara, 2000.

Belli, Oktay, *Anadolu'da Kalayın ve Bronzun Tarihçesi*, Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları Monografi Dizisi:3, 2004

Belli, Oktay, *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics*, (Ed. F. Özdem), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Belli, Oktay, "Urartu Madencilik Geleneğini Devam Ettiren Kent: Siirt Bakır ve Bronz Atölyeleri", *İzzet Gündağ Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 2005, s. 41.

Belli, Oktay, *Urartu Takıları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 2010.

Biber, Hanifi ve Çavuşoğlu Rafet, "Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Adak Levhası", *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Denizli: Mayıs 2009, ss. 9, 10.

Biber, Hanifi, "Urartu Silahları", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 233.

Bilgi, Özbal, Yalçın, "Bakır, Tunç Döküm Sanatı", *Anatolia, Cradle of Castings / Anadolu, Dökümün Beşiği* (Ed. Ö. Bilgi), Döktaş, İstanbul, 2004, ss. 1-45.

Çakır, G. Ömer, "*Urartu Maden Sanatı"*, Seminer Çalışması, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2010.

Çavuşoğlu, Rafet, "*Urartu Kemerleri*", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Çavuşoğlu, Rafet, "Urartu Takıları", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 260.

Çavuşoğlu, Rafet, "Urartu Kemerleri", *Arkeoatlas Dergisi,* 1, Doğa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 430.

Çilingiroğlu, Altan, *Urartu Krallığı, Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, 1997.

Dinçol, Belkıs ve Dinçol, Ali M. , "Urartu yazısı ve Dili", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 182.

Ekici, Makbule, "Karaman Arkeoloji Müzesinden Bronz Giysi Aplikleri", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 26, 2011, ss. 94-102.

Erginsoy, Ülker, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1978, s. 11

Ergürer, Hatice, "Urartu Kemerleri Üzerindeki İnsan Tasvirleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C.14, 2, 2010, ss. 1-22.

Erzen, Afif, "Giyimli Bronz Definesi ve Giyimli Kazısı", *Belleten,* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1974, ss. 201-212.

Erzen, Afif, *Doğu Anadolu ve Urartu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.

Erinç, Sırrı, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953.

Girginer, K. Serdar, "Erzurum Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Adak Levhası", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,2,*1996, ss. 29-42.

Kellner, H. J. , Votive plaques. R. Merhav (Der.) *Urartu, A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*. Jerusalem., 1991, ss. 286-299.

Kışıklı, Songül, *MÖ II. Binde Orta Anadolu Madenciliği ve Orta Anadolu Ticaretinde Madenin Konumu,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

Köroğlu Kemalettin, *"*Urartu: Krallık ve Kentler", *Urartu: Doğu'da Değişim*, YKY, İstanbul, 2010, s. 10.

Köse, O. Emre, *Erzurum Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Urartu Dönemi'ne Ait Madeni Bilezikler Ve Pazıbentler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

Nocera, Gian Maria Di ve Palmieri, Alberto M. , "Doğu Anadolu Madenciliği", *Arkeo Atlas*, S.1, Doğa Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 150-153.

Merhav, Rivka, "Production of Iron Artifacts" *Urartu, A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.* (Ed. R.Merhav), Jerusalem, 1991, ss. 322-334.

Öğün, Baki, "Urartu'lular", *Türk Ansiklopedisi,* C:XXXIII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1984, ss. 35-78.

Sagona, Antonio ve Zimansky, Paul, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

Seidl, Ursula, *Bronzekunst Urartus*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp Von Zaber, 2004.

Sevin, Veli ve Özfırat, Aynur,"Van-Karagündüz Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, İstanbul Üniversitesi, Ankara, 2000, ss.168-174.

Sevin, Veli, *Eski Anadolu ve Trakya,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Sevin, Veli, *Anadolu Arkeoloji*, Der Yayınları, İstanbul, 2003.

Sevin, Veli, "Urartu Devleti", *Arkeoatlas Dergisi*, 1, Doğa Yayınları, İstanbul, 2011, 434-438.

Tarhan, Ç. Murat, *Urartu Maden Teknolojisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

Taşyürek, O. Aytuğ, "Giyimli (Hırkanis) Adak Levhalarından Örnekler", *Belleten*, C:42, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1978, s. 217.

Tekin, Halil, *Eski Anadolu Madenciliği*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2015, s. 72, 73.

Timur, Vedat; *Van Müzesindeki Urartu Bilezikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

Yiğitpaşa, Davut, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağı Kültürü*, Gece Kitaplığı, 2016.

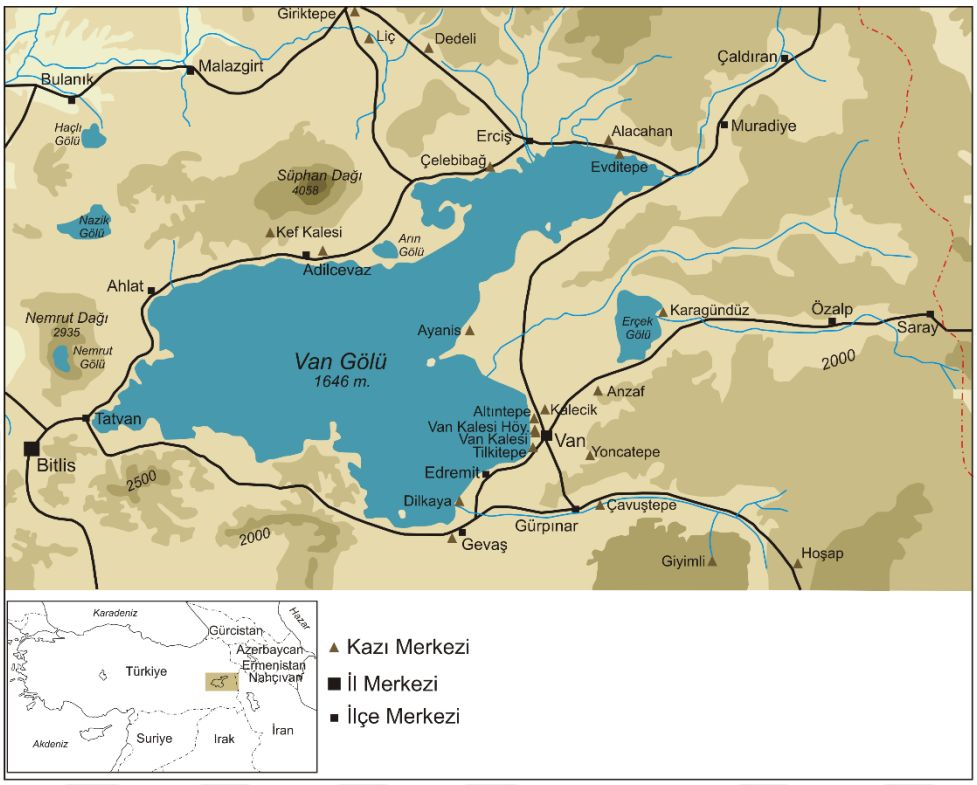
Yiğitpaşa, Davut, "Arkeolojik Veriler ve Müze Buluntuları Işığında Urartu Madeni Bilezikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 42, 2016, s.1001.

Yiğitpaşa, Davut ve Can, Süleyman, "Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesinden Bir Grup Urartu Metal Eserleri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 2016, ss.241-257.

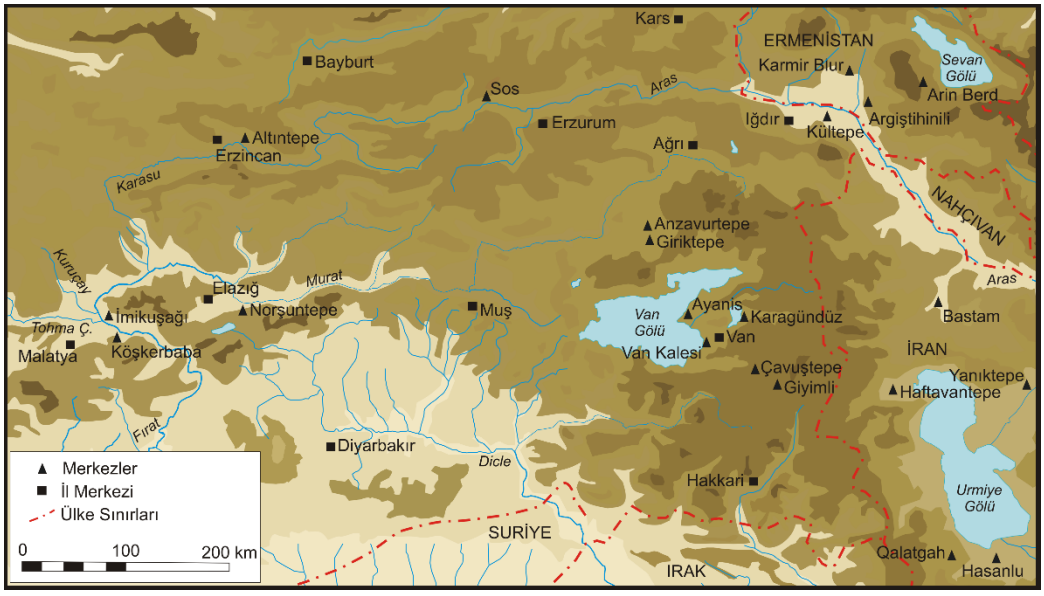
Van Loon, M.N., Urartian Art İts Distinctive Traits İn The Light Of New Excavations, İstanbul, 1966, s.166.

HARİTALAR

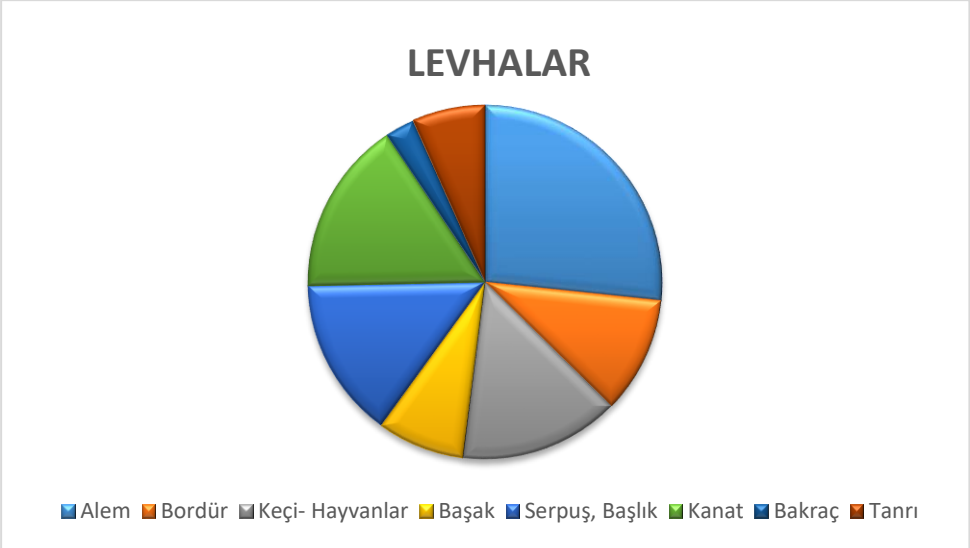
GİYİMLİ BULUNTU MERKEZİ

Harita 1: Van Gölü Havzası Merkezleri, (Davut Yiğitpaşa)

Harita 2: Doğu Anadolu Urartu Merkezleri, (Davut Yiğitpaşa)

Grafik 1: Levhalardaki bezemelerinin oranının gösterimi.

ÖZGEÇMİŞ

Sibel YILMAZ 27.05.1980 tarihinde Ordu'da doğdu. Perşembe Lisesi'ni bitirdikten sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye bölümünden mezun oldu. 2015 yılında da Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünü bitirdi. 2007 yılından bu yana Çalışma ve İş Kurumu Ordu İl Müdürlüğünde görev yapmaktadır.

İletişim Bilgileri:

E mail : sibellebis5@hotmail.com